מערך "עו"ד משלי": הערכת ההליך הפלילי והייצוג המשפטי מנקודת מבטם של צעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות בהיותם קטינים ושל הורים לקטינים שנפגעו

מחקר הערכה

אורטל טופורק בר

יואה שורק

מאיירס ג'וינט ברוקדייל

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
עיצוב גרפי: ענת פרקו טולדנו

המחקר הוזמן על ידי משרד המשפטים ומומן בסיועו.

הצעה לציטוט (APA):
טופורק בר, א' ושורק, י' (2026). *מערך "עו"ד משלי": הערכת ההליך הפלילי והייצוג המשפטי מנקודת מבטם של צעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות בהיותם קטינים ושל הוריו לקטינים שנפגעו: מחקר הערכה*. דמ-103-26. מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל.

מכון מאיירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

תקציר

רקע

קטינים שנפגעו מעבירות מין מתמודדים לא רק עם השפעות הפגיעה אלא גם עם האתגרים הכרוכים בהשתתפות בהליך הפלילי. כדי לסייע להם במימוש זכויותיהם ובהתמודדות עם ההליך, הוסדרה בשנת 2017 זכאותם של קטינים נפגעי עבירות מין חמורות לייצוג משפטי עצמאי במסגרת מערך "עו"ד משלי" בסיוע המשפטי במשרד המשפטים. מחקר קודם שבחן את מימוש זכויותיהם של הקטינים התבסס על דיווחי עורכי הדין המייצגים ועל מסמכים משפטיים. ואולם, כדי להבין את צורכי הקטינים ולפתח שירות המותאם להם, חיוני ללמוד גם מניסיונם ומחוויותיהם של מקבלי השירות עצמם. על רקע זה הזמין משרד המשפטים ממכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל מחקר שיבחן לראשונה את נקודת מבטם של צעירים שקיבלו ייצוג משפטי בהיותם קטינים ושל הורים לקטינים שיוצגו במסגרת מערך "עו"ד משלי".

מטרות המחקר

לבחון את תפיסותיהם של צעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות בהיותם קטינים ושל הורים לקטינים שנפגעו, בנוגע להליך הפלילי ולייצוג המשפטי שקיבלו במהלכו, כדי לסייע בהתאמת הסיוע המשפטי לצורכיהם.

שיטת המחקר

המחקר נערך בשיטה האיכותנית וכלל 21 ראיונות עומק חצי-מובנים: 11 עם צעירים שנפגעו בהיותם קטינים ו-10 עם הורים לקטינים שנפגעו. הראיונות נערכו במאי 2025–יוני 2026 ונותחו בניתוח תמטי. המשתתפים קיבלו ייצוג משפטי במתכונת שקדמה להרחבת הזכאות בשנת 2024.

ממצאים עיקריים

חשיפת הפגיעה המינית סימנה את תחילתה של התמודדות משפחתית מורכבת ומתמשכת, על רקע השפעותיה הרגשיות והתפקודיות של הפגיעה על הקטינים, ההורים והמשפחה כולה. בשלבים הראשונים של ההליך הפלילי התמודדו הקטינים ומשפחותיהם עם מחסור במידע ובהכוונה, עם אי-ודאות ועם קשיים הנוגעים לתנאי החקירה ולהתנהלותה. התמשכות ההליך הגבירה לעיתים את המצוקה ואת העומס על הקטינים ומשפחותיהם.

לצד הקשיים הכרוכים בהשתתפות בהליך הפלילי, חלק מן המרואיינים תיארו גם חוויות של הכרה בפגיעה עצמה והעצמה. הייצוג המשפטי נתפס בעיני המרואיינים כמקור משמעותי למידע, להכנה, לתמיכה ולהגנה על זכויות הקטינים. קשר אישי המבוסס על אמון, זמינות, רגישות ורציפות סייע לחיזוק תחושת הביטחון ולהתמודדות עם ההליך. הייצוג סייע גם לקטינים להשמיע את קולם ולהביא את רצונותיהם ועמדותיהם בפני הגורמים המעורבים בהליך, תוך כדי התאמת מידת השתתפותם לרצונם ולמצבם הרגשי. עם זאת, חלק מן הצעירות תיארו חקירות נגדיות שחוו כפוגעניות, והדגישו את הצורך בהגנה פעילה על זכויותיהן גם במהלך העדות עצמה.

כיווני פעולה

ממצאי המחקר מדגישים את הצורך בחיזוק התאמתו של ההליך הפלילי לצורכי קטינים נפגעי עבירות מין, ובכלל זה הבטחת חקירה במרכזי הגנה לזכאים לכך, שיפור תנאי החקירה, צמצום זמני ההמתנה ומשך ההליך הפלילי, הגנה על זכויות הקטינים במהלך מתן עדות וחקירה נגדית והבטחת הפניה יזומה לסיוע המשפטי כבר משלב הגשת התלונה. במערך "עו"ד משלי" מומלץ להמשיך ולפתח ייצוג מודע טראומה ומבוסס זכויות, להנגיש מידע מותאם גיל, לחזק את השתתפות הקטינים תוך כדי שמירה על מעמדם העצמאי כמיוצגים, לשפר את ההכנה לעדות ואת ההגנה על זכויותיהם במהלכה, ולחזק את המענה לקטינים ללא תמיכה משפחתית מספקת ואת ההפניה למענים טיפוליים.

דברי תודה

תודה לכל מי שבזכותם מחקר זה קרם עור וגידים.

תודה לשלוש מנהלות מערך "עו"ד משלי" בעבר ובהווה שליוו את המחקר: לעו"ד לידיה רבינוביץ', שיזמה את המחקר והדגישה את חשיבות הלמידה מניסיונם ומחוויותיהם של מקבלי השירות, במטרה להמשיך ולפתח את המענה הניתן לקטינים נפגעי עבירות מין; לעו"ד מיה שושטרי, שניהלה את המערך בתקופת המחקר, על הליווי, שיתוף הפעולה והסיוע הרב בכל שלביו; ולעו"ד תמאם סמורי, מנהלת המערך כיום, על השותפות והסיוע בהשלמתו.

תודה מיוחדת לצעירים ולהורים שהסכימו להשתתף במחקר ולחלוק איתנו את חוויותיהם מן ההליך הפלילי ומן הייצוג המשפטי שקיבלו במהלכו. קולותיהם עומדים במרכז מחקר זה ותרומתם לפיתוח הידע בתחום היא בעלת ערך רב.

אנו מעריכות ומוקירות את התרומה לידע הנצבר של כל אחד ואחת ממשתתפי המחקר.

תוכן עניינים

1. מבוא **1**

1.1 המסגרת החוקית ומערך עו"ד משלי 2

1.2 המחקר הנוכחי 3

2. מטרות המחקר **5**

3. מערך המחקר **6**

3.1 מקורות המידע וכלי המחקר 6

3.2 קריטריונים להכללה ולהוצאה מן המחקר 6

3.3 איסוף הנתונים 7

3.4 המדגם 7

3.5 ניתוח הנתונים 8

3.6 אתיקה 8

4. ממצאים **10**

4.1 המסע של הקטין ומשפחתו מרגע חשיפת הפגיעה ועד לפנייה להליך הפלילי 10

4.2 התחלת ההליך הפלילי טרם קבלת הסיוע המשפטי: צרכים, אתגרים וחסמים 18

4.3 פרקטיקות מיטביות בהענקת סיוע משפטי לאורך ההליך הפלילי 26

4.4 תפיסות על מחירים ורווחים מהשתתפות הקטינים בהליך 48

5. מגבלות המחקר והמלצות למחקרי המשך **55**

6. סיכום, דיון וכיווני פעולה **57**

6.1 דיון 57

6.2 כיווני פעולה 61

עוד פרסומים של המכון בנושא **64**

מקורות **65**

מקורות משפטיים 68

1. מבוא

לפגיעה מינית בילדות יש השפעות ממושכות על תחומי חיים שונים של הקטין[1] הנפגע ושל משפחתו (Field & Katz, 2023). לצד ההתמודדות עם הפגיעה עצמה ועם השפעותיה, חשיפת הפגיעה עשויה להוביל למפגש עם מערכות שונות, ובהן מערכת אכיפת החוק, הרווחה, הבריאות והמשפט. בעקבות הגשת תלונה במשטרה עשויה להיפתח חקירה פלילית, שבמסגרתה נדרשים קטינים שנפגעו למסור תיאור מפורט של הפגיעה ולהשתתף בפעולות חקירה על פי הצורך. במקרים שבהם מוגש כתב אישום, הם עשויים להידרש גם להעיד בבית המשפט (Piamenta & Gal, 2025). המעורבות בהליך הפלילי עלולה להיות כרוכה במצוקה רגשית, בפרט כאשר ההליך ממושך, מחייב מסירת עדויות חוזרות או אינו מותאם לגילו ולצרכיו של הקטין (Ahern et al., 2018; Robinson, 2015; Zajac et al., 2017). הקשיים הנלווים להליך הפלילי אינם מתמצים בשלבי החקירה והעדות, אלא נוגעים גם לצורך בהגנה על הקטין מפני המשך פגיעה, איומים ולחצים, לשמירה על פרטיותו ולקבלת מידע על התקדמות ההליך ועל ההחלטות המתקבלות בעניינו (הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי, 2019; כץ ואח', 2021). על רקע זה, מעורבותם של קטינים נפגעי עבירות מין בהליך הפלילי מחייבת התייחסות למכלול זכויותיהם וצורכיהם, ובהם הזכות לקבלת מידע, להשמעת קולם ולהשתתפות בהחלטות הנוגעות להם, לצד הזכות לפרטיות, להגנה מפני פגיעה נוספת ולקבלת סיוע וסעד בגין הפגיעה. זכויות אלו מעוגנות באמנה הבין-לאומית בדבר זכויות הילד ובמסמכים בין-לאומיים נוספים, ובהם הנחיות האו"ם בדבר עשיית צדק בעניינם של ילדים נפגעי עבירה ועדים לה (United Nations General Assembly, 1989; United Nations Economic and Social Council, 2005). מימושן מחייב התאמה של ההליך למאפייניהם ההתפתחותיים, הקוגניטיביים והרגשיים של הקטינים (גלון ואח', 2022; Piamenta & Gal, 2025).

בתוך מכלול זכויות זה, לזכות ההשתתפות חשיבות מיוחדת בהקשר של ייצוג משפטי עצמאי. זכות זו מבוססת על ההכרה בילדים כבעלי ידע ונקודת מבט ייחודיים על חייהם, והיא עשויה להתבטא ברמות שונות של מעורבות: מהאפשרות להשמיע את קולם, דרך מתן משקל לעמדותיהם ולרצונותיהם ועד למעורבות בהחלטות הנוגעות להם. מידת ההשתתפות ואופייה צריכים להיות מותאמים לגילם, ליכולותיהם, לרצונם ולנסיבות שבהן מתקיים ההליך. ההכרה בזכויותיהם של קטינים אינה מבטיחה בהכרח את מימושן בפועל. כך למשל, מחקר שבחן את שיתופם של ילדים, בוגרים והורים בעבודתה של ועדה ציבורית שעסקה בדרכי הטיפול ובהליכים הנוגעים לילדים בסיכון לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה), הצביע על פערים בין ההכרה

[1] הדוח מנוסח בלשון זכר מטעמי נוחות בלבד; בכל מקום שבו נעשה שימוש בלשון זכר, הכוונה היא לכל המגדרים.

בחשיבות השתתפותם של ילדים בתהליכי קבלת החלטות ובין מימושה בפועל (סבג ואח', 2025). האופן שבו ההליך מתנהל והתמיכה הניתנת לקטינים במהלכו עשויים להשפיע על יכולתם לממש את זכויותיהם ועל חווייתם במשך ההליך. במחקר שנערך במשרד המשפטים נמצא כי מימוש הזכות להשתתפות מרצון ובהתאמה לרצונותיו וליכולותיו של הקטין, לצד מימוש הזכות להגנה, הם גורמים מרכזיים הקשורים לחווייתו של הקטין הנפגע בהליך הפלילי ולמצבו הנפשי (גלון ואח', 2022). עוד עולה מן הספרות כי מידע ברור ומותאם גיל, הכנה לקראת שלבי ההליך, יחס אישי, רגיש ומכבד מצד אנשי המקצוע וליווי מקצועי יציב ורציף עשויים לצמצם את אי-הוודאות, לחזק את תחושת הביטחון של הקטינים ולסייע להם בהתמודדות ובהתמצאות במערכת (Ahern et al., 2018; Field & Katz, 2023; Piamenta & Gal, 2025; Randell et al., 2018; Saunders et al., 2020).

1.1 המסגרת החוקית ומערך עו"ד משלי

בישראל זכויותיהם של קטינים נפגעי עבירות מין וההגנות הניתנות להם בהליך הפלילי מוסדרות בכמה חוקים, תקנות ונהלים. הסדרים אלו מאפשרים את השתתפותם בהליך תוך כדי שמירה על זכויותיהם והתאמת ההליך לגילם ולצורכיהם, ובכך מצמצמים את הסיכון לפגיעה נוספת הכרוכה בהשתתפות בו (גלון ואח', 2022). עם ההסדרים המרכזיים נמנים: חוק זכויות נפגעי עבירה התשס"א-2001; חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) התשט"ו-1955; חוק לתיקון סדרי הדין (חקירת עדים) התשי"ח-1957, סעיפים 117א ו-187 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982; חוק סיוע לקטינים נפגעי עבירות מין או אלימות התשס"ח-2008; נוהל נשיאת בית המשפט העליון מספר 1-17 בנושא סדרי עבודה ביחס להעדת קטינים נפגעי עבירה מיום 21.8.2017, בגרסה מעודכנת מיוני 2023; ותקנה 18 לתקנות זכויות נפגעי עבירה התשס"ב-2002.

נדבך מרכזי במסגרת זו נוסף בשנת 2017, עם חקיקתו של חוק הסיוע המשפטי (תיקון מס' 20) התשע"ז-2017 אשר הסדיר מתן סיוע משפטי לקטינים נפגעי עבירות מין חמורות. בעקבות התיקון, מערך ייצוג קטינים בסיוע המשפטי במשרד המשפטים החל לייצג קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליכים הפליליים, נוסף על ייצוגם בהליכים אזרחיים, כפי שהיה קודם לתיקון. במסגרת המערך ניתן לקטין ייצוג משפטי עצמאי, שנועד לסייע לו במימוש זכויותיו, בהבנת ההליך המשפטי ובהבאת קולו, רצונותיו ועמדותיו בפני הגורמים הרלוונטיים. ייצוג זה משלים מענים אחרים הניתנים לקטינים נפגעי עבירות מין, ובהם שירותי הגנה, טיפול וליווי, וייחודו במתן סיוע משפטי עצמאי הממוקד בזכויותיו, ברצונותיו ובצרכיו של הקטין במסגרת ההליכים המשפטיים. הייצוג המשפטי העצמאי מבוסס על ההכרה בקטין כבעל זכויות, רצונות ועמדות משלו, שעשויים להיות שונים מאלו של הוריו. לפיכך, אחד האתגרים המרכזיים בייצוג הוא לאפשר מעורבות תומכת של ההורים ולשמור על מעמדו הנפרד של הקטין כמיוצג ועל זכותו להשתתף בהחלטות הנוגעות לו.

עורכי הדין במערך מייצגים את הקטינים בהליכים הפליליים המתנהלים בעניינם וכן בהליכים נוספים הקשורים לפגיעה, ובהם הליכים לקבלת צווי הגנה וצווים למניעת הטרדה מאיימת, הליכים הנוגעים להטלת מגבלות על חזרתו של עבריין מין לסביבת נפגע העבירה, הליכי שחרור וחנינה ותביעות נזיקין הנובעות מן העבירה. בשנת 2024 הורחבה הזכאות לסיוע משפטי לנפגעי עבירות מין במסגרת חוק הסיוע המשפטי (תיקון מס' 26) התשפ"ד-2024. התיקון נכנס לתוקף ב-30 באפריל 2025 והוא מאפשר ייצוג משפטי כבר משלב החקירה ומרחיב את הזכאות לעבירות מין נוספות, ולא רק עבירות מין חמורות.

במערך ייצוג הקטינים בסיוע המשפטי פעלו בעת כתיבת דוח זה 64 עורכי דין שנבחרו לעסוק בתחום ייחודי ורגיש זה, ומספרם מתעדכן בהתאם לצורכי המחוזות ולקליטת מייצגים נוספים. מאגר עורכי הדין משקף מגוון מגדרי, מגזרי ותרבותי, וכולל עורכי דין בעלי רקע בהליכים פליליים לצד עורכי דין בעלי ניסיון בייצוג קטינים בסיכון בהליכים אזרחיים המקבילים להליכים הפליליים (גלון ואח', 2022).

כל עורכי הדין עברו הכשרה בסיסית רב-תחומית של ארבעה ימים, שנערכה בשיתוף מכון "חרוב" והמועצה לשלום הילד. ההכשרה כללה יום סימולציות שנועד להכין את עורכי הדין להתמודדות עם דילמות אתיות ומקצועיות ייחודיות ומורכבות הנלוות לייצוג קטינים נפגעי עבירות מין חמורות, הן בקשר עם הקטין הנפגע והוריו הן בממשקים עם רשויות התביעה וגורמי הטיפול (גלון ואח', 2022). בהמשך נערכו הכשרות העמקה בסוגיות שונות שעלו מן השטח, לרבות הכשרה ממוקדת בייצוג קטינים מודע טראומה. בחודשים אפריל–מאי 2026 התקיימה הכשרת עומק נוספת, שכללה שלושה מפגשים. מאז כניסתו לתוקף של תיקון מס' 20 לחוק הסיוע המשפטי ב-3 באוגוסט 2017 ועד ספטמבר 2026 נפתחו במערך 1,720 תיקי ייצוג של קטינים נפגעי עבירות מין. בשנת 2024 נפתחו 177 תיקים, בשנת 2025 נפתחו 426 תיקים, ובשנת 2026 נפתחו 571 תיקים עד למועד מסירת הנתונים.

1.2 המחקר הנוכחי

לצד התפתחותו והרחבתו של מערך הייצוג המשפטי, נותר צורך להעמיק את הידע על חוויותיהם של מקבלי השירות עצמם: צעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות בהיותם קטינים והורים לקטינים שנפגעו מעבירות אלו. צורך זה התחדד לנוכח ממצאיו של מחקר שנערך בשנת 2022 בחטיבה לתכנון, מדיניות ואסטרטגיה בסיוע המשפטי והתבסס על דיווחי עורכי הדין המייצגים ועל המסמכים המשפטיים בהליך הפלילי. המחקר בחן את מימוש זכויותיהם של קטינים נפגעי עבירות מין חמורות המיוצגים על ידי הסיוע המשפטי, את הגורמים המסייעים למימושן או מעכבים אותו ואת הקשר בין מימוש הזכויות ובין חווייתם ומצבם הנפשי של הקטינים. מן המחקר עלה כי בתיקים רבים זכויות המעוגנות בחוק ובנהלים לא מומשו במלואן, וכי לכך היו השפעות שליליות על חווייתם ומצבם הנפשי של הנפגעים. עוד עלה כי להשתתפות מרצון

בהליך נודעת חשיבות רבה: יש לאפשר לקטין להיות מעורב בו בהתאם לרצונותיו וליכולותיו ולהתאים את הסביבה לצרכיו (גלון ואח', 2022).

מאחר שהמחקר הקודם התבסס על דיווחיהם של עורכי הדין המייצגים ועל המסמכים המשפטיים בהליך הפלילי, נותר פער בידע על האופן שבו הקטינים ומשפחותיהם חווים את ההליך הפלילי ואת הייצוג המשפטי הניתן להם במהלכו. נקודת מבטם נחוצה להבנת צורכיהם בכל שלבי ההליך, תפיסותיהם בנוגע למימוש זכויותיהם ולהשתתפותם בו ומאפייני הייצוג והליווי המשפטי הנתפסים בעיניהם כמיטביים. על רקע זה פנה משרד המשפטים למכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לערוך מחקר שיבחן ישירות את תפיסותיהם וחוויותיהם של צעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות בהיותם קטינים וקיבלו ייצוג משפטי במסגרת מערך "עו"ד משלי", וכן של הורים לקטינים שנפגעו מעבירות אלו. כל זאת, כדי לטייב את השירות שניתן להם באמצעות המערך ולקדם מדיניות מבוססת נתונים. בתקופת המחקר נכנס לתוקף תיקון מס' 26 לחוק הסיוע המשפטי, שהרחיב כאמור את הזכאות לייצוג. מאחר שההליכים של נפגעים שקיבלו ייצוג מכוח ההסדר החדש עדיין היו בעיצומם בעת איסוף הנתונים, משתתפי המחקר קיבלו את הסיוע המשפטי במתכונת שקדמה לתיקון (קרי, החל מהגשת כתב אישום בלבד). לכן ממצאי המחקר מתייחסים למתכונת הייצוג הקודמת ואינם משקפים את חוויית הייצוג במתכונתו החדשה.

המחקר נערך בשני שלבים משלימים. בשלב הראשון נערכה סקירת ספרות בין-לאומית שעסקה בתפיסותיהם של קטינים נפגעי עבירות מין בנוגע להליך הפלילי, וכן בפרקטיקות לעריכת מחקר מודע טראומה עם קטינים וצעירים נפגעי עבירות מין והוריהם. הסקירה פורסמה בנפרד (טופורק בר ושורק, 2026) ושימשה תשתית מקצועית ומתודולוגית לשלב השני של המחקר. דוח זה מציג את ממצאי השלב השני, שהתבסס על ראיונות עומק חצי-מובנים עם צעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות בהיותם קטינים ועם הורים לקטינים שנפגעו מעבירות אלו, לאחר שההליך הפלילי בעניינם הסתיים.

2. מטרות המחקר

מטרת העל של המחקר היא לסייע בפיתוחו ובהמשך התאמתו של הסיוע המשפטי הניתן לקטינים נפגעי עבירות מין חמורות לצורכיהם ולצורכי משפחותיהם. לשם כך העמיק המחקר את הידע על תפיסותיהם של הצעירים וההורים בנוגע להליך הפלילי ולייצוג המשפטי הניתן במהלכו, על צורכי הקטינים בכל שלבי ההליך ועל פרקטיקות ייצוג וליווי משפטי הנתפסות בעיניהם כמיטביות. לצורך כך, המחקר בחן את השאלות האלה:

1. כיצד תופסים הצעירים וההורים את ההליך הפלילי וכיצד הם מתארים את חוויותיהם בשלביו השונים?
2. כיצד חווים הצעירים וההורים את הקשר עם עורך הדין בכל שלבי ההליך הפלילי?
3. מהם צורכי הקטינים בכל שלבי ההליך הפלילי?
4. אילו פרקטיקות של ייצוג וליווי משפטי נתפסות בעיני הצעירים וההורים כמיטביות עבור הקטינים בכל שלבי ההליך הפלילי?
5. אילו מחירים ורווחים מייחסים הצעירים וההורים להשתתפות הקטינים בהליך הפלילי?

3. מערך המחקר

המחקר נערך בשיטה האיכותנית והתבסס על ראיונות עומק חצי-מובנים עם צעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות בהיותם קטינים ועם הורים לקטינים שנפגעו מעבירות אלו. כאמור, בשלב הראשון של המחקר נערכה סקירת ספרות בין-לאומית שפורסמה בנפרד (טופורק בר ושורק, 2026).

3.1 מקורות המידע וכלי המחקר

ראיונות עומק חצי-מובנים נערכו עם צעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות (להלן: הצעירים[2]) ועם הורים לקטינים שנפגעו מעבירות אלו (להלן: ההורים), שההליך הפלילי בעניינם הסתיים. שילוב ההורים במחקר נועד להרחיב ולהעמיק את ההבנה של חוויות הקטינים בכל שלבי ההליך הפלילי ולהוסיף עליהן את נקודת מבטם. נקודת מבט זו נחוצה לנוכח השונות במידת ההשתתפות של הקטינים בהליך ובמידע שנמסר להם במהלכו, בין היתר בהתאם למצבם הרגשי ולרצונם להיות מעורבים בשלבים השונים של ההליך.

בראיונות עם הצעירים הם התבקשו לתאר את חוויותיהם מן ההליך הפלילי, החל בהגשת התלונה ועד לסיומו. תחילה נשאלו על שלבי ההליך, ובהם החקירה, העימות במשטרה והעדות בבית המשפט, ככל שהתקיימו, וכן על הידע שהיה ברשותם בנוגע לזכויותיהם ולהליך הפלילי ועל הדמויות המשמעותיות שליוו אותם בתקופה זו. בהמשך נשאלו הצעירים על חוויית הקשר עם עורכת הדין שייצגה אותם ועל תפיסותיהם בנוגע לאופן התנהלותו של קשר זה ועל השתתפותם בהליך, תחושת המוגנות שלהם ויכולתם להשפיע על היבטים הנוגעים להם. הראיונות עסקו גם בהשפעות הרגשיות והנפשיות של ההליך, בגורמי התמיכה שסייעו לצעירים במהלכו, במחירים וברווחים שהם ייחסו להשתתפותם ובהמלצותיהם לשיפור ההליך ולחיזוק התמיכה בקטינים נפגעי עבירות מין במהלכו. הראיונות עם ההורים כללו את כלל הנושאים שנכללו במדריך הריאיון לצעירים, בהתאמה לנקודת מבטם כהורים. ההורים התבקשו להתייחס לחוויות ילדם בכל שלבי ההליך הפלילי כפי שהם תפסו והבינו אותן.

3.2 קריטריונים להכללה ולהוצאה מן המחקר

קריטריונים להכללה במחקר הוגדרו מראש עבור כל אחת מקבוצות המשתתפים. בקבוצת הצעירים נכללו צעירים בני 18+ שנפגעו מעבירות מין חמורות בהיותם קטינים ושההליך

[2] כל המשתתפים בקבוצת הצעירים נפגעו מעבירות מין בהיותם קטינים. בדוח זה, כאשר אנו מתייחסים לדברי המרואיינים כפי שהם מתארים אותם כיום, בעת הריאיון, הם מכונים "צעירים". כאשר אנו מתייחסים לחוויות, לרגשות, לתחושות ולצרכים שחשו בהיותם קטינים, בעת ההליך הפלילי, אנו מכנים אותם "קטינים".

הפלילי בעניינם בוצע בעת שהיו קטינים והסתיים טרם השתתפותם במחקר. חשוב לציין כי מערך המחקר המתוכנן כלל ראיונות עם קטינים שסיימו את ההליך הפלילי, וזאת כדי לצמצם אפשרות של רה-טראומטיזציה במהלך הריאיון, אולם בפועל, לא היו קטינים שהביעו הסכמה מדעת להתראיין למחקר. בקבוצת ההורים נכללו הורים לקטינים שנפגעו מעבירות מין חמורות ושההליך הפלילי בעניינם הסתיים. במקרים שבהם הפגיעה התרחשה בתוך המשפחה, נכללו במחקר רק הורים שלא היה חשש לניגוד עניינים בינם ובין ילדם; בהתאם לכך, לא נכללו הורים שהיו מעורבים בפגיעה או שהיו מזוהים עם הצד הפוגע. המחקר התמקד בצעירים ובהורים לקטינים שקיבלו ייצוג משפטי במסגרת מערך "עו"ד משלי", ולא כלל קבוצת השוואה של נפגעים שלא קיבלו ייצוג משפטי במסגרת המערך.

3.3 איסוף הנתונים

בחודשים מאי 2025–יוני 2026 נערכו 21 ראיונות עומק חצי-מובנים: 11 ראיונות עם צעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות ו-10 ראיונות עם הורים לקטינים שנפגעו מעבירות אלו ושההליך בעניינם הסתיים. לקראת איסוף הנתונים הפיצה מנהלת מערך "עו"ד משלי" מכתב לכלל עורכי הדין המלווים קטינים במסגרת המערך, ובו הוצגו המחקר ומטרותיו. בהמשך הופץ בקרבם קול קורא לאיתור צעירים והורים העומדים בקריטריונים להשתתפות במחקר. עורכי הדין פנו למועמדים מתאימים והציגו לפניהם את האפשרות להשתתף בו. פרטי הקשר של המועמדים הועברו לצוות המחקר רק לאחר שאישרו את העברתם. הכותבת הראשונה של הדוח, שביצעה את כל הראיונות, יצרה קשר טלפוני עם המועמדים ותיאמה עימם ריאיון מקוון באמצעות זום או ריאיון פנים אל פנים, בהתאם להעדפתם. מרבית הראיונות נערכו באופן מקוון ומיעוטם פנים אל פנים. הראיונות נמשכו בין 45 דקות לשעה וחצי, הוקלטו ותומללו במלואם לצורך ניתוח הנתונים.

3.4 המדגם

המדגם של הצעירים כלל 11 צעירים בני 18–21 בעת הריאיון. רוב המרואיינים היו נשים (עשר נשים וגבר אחד), ורובם יהודים (עשרה יהודים ומשתתפת ערבייה אחת). בעת ניהול ההליך הפלילי היו המשתתפים בני 15–17, ומרביתם היו בני 15 או 16. ברוב המקרים (7 מתוך 11) הפגיעה קרתה בתוך המשפחה, בשני מקרים על ידי חבר קרוב של המשפחה ובשני מקרים נוספים על ידי זרים. ברוב המקרים (7 מתוך 11) החקירה הראשונה עם הגשת התלונה נערכה בבית לין, מרכז הגנה לילדים ובני נוער נפגעי עבירה, ובארבעה מקרים היא נערכה במשטרה. בחמישה מקרים נערך עימות עם הפוגע. אשר למתן עדות בבית המשפט, שבעה מן הצעירים העידו, ואילו בארבעה מקרים לא ניתנה עדות, לרוב בשל הודאה של הפוגע או הסדר טיעון.

במחקר השתתפו עשרה הורים לקטינים שנפגעו מעבירות מין, ושבעקבות הפגיעה בהם התקיים הליך פלילי. כלל ההורים היו יהודים. גיל הילדים בעת חשיפת הפגיעה נע בין 12 ל-16 שנים. ברוב המקרים (שבעה מתוך עשרה) הפגיעה קרתה בתוך המשפחה, ובמקרים הנותרים הפוגע היה חבר קרוב של המשפחה, מכר או שכן. החקירה נערכה בבית לין בחמישה מקרים ובתחנת המשטרה בחמישה מקרים אחרים. ברוב המקרים לא נערך עימות בין הנפגע ובין החשוד, ורק במקרה אחד נערך עימות במסגרת החקירה. בשלושה מקרים העידו הילדים שנפגעו בבית המשפט, במקרה אחד העידה חוקרת ילדים במקום הנפגעת, וביתר המקרים לא נדרשה עדות מטעמם. ברוב המקרים הסתיימו ההליכים בהסדרי טיעון שכללו מאסר בפועל. במקרה אחד זוכה הנאשם מחמת הספק.

3.5 ניתוח הנתונים

הראיונות נותחו בגישת הניתוח התמטי, כדי לזהות דפוסים משותפים ותמות מרכזיות הנוגעים לחוויותיהם של קטינים שנפגעו מעבירות מין חמורות בכל שלבי ההליך הפלילי, לתפיסותיהם בנוגע למימוש זכויותיהם במהלכו ולסיוע המשפטי שניתן להם במסגרת מערך "עו"ד משלי". הניתוח שילב בין הנושאים המרכזיים שנבחנו במחקר ובין קטגוריות ותמות שעלו מן הנתונים (שקדי, 2011). תחילה נותחו בנפרד הראיונות שנערכו עם הצעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות בהיותם קטינים והראיונות שנערכו עם הורים לקטינים שנפגעו מעבירות אלו. בכל אחת מקבוצות המרואיינים סודרו הראיונות לפי נושאי המחקר, התכנים קודדו לקטגוריות שעלו מן הנתונים והקטגוריות אורגנו לתמות מרכזיות הנוגעות לחוויות, לתפיסות ולעמדות בנוגע לשלבים השונים של ההליך הפלילי ולסיוע המשפטי שניתן במסגרתו (Strauss & Corbin, 1990). לאחר מכן נערכה בחינה משולבת של התמות שעלו בשתי הקבוצות, כדי לזהות נקודות דמיון ושוני בין נקודות המבט של הצעירים וההורים ולהעמיק את ההבנה של חוויית ההליך הפלילי והסיוע המשפטי של קטינים שנפגעו מעבירות מין חמורות.

3.6 אתיקה

המחקר קיבל את אישורה של ועדת האתיקה של מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, לאחר שנדונו בה סוגיות הנוגעות להגנה על שלומם ועל פרטיותם של המשתתפים, לנוכח רגישות נושא המחקר והעיסוק בחוויות של פגיעה מינית ובהליך הפלילי. בשיחת הטלפון הראשונית הסבירה הכותבת הראשונה למועמדים את מטרות המחקר, את אופן ההשתתפות בו ואת היות ההשתתפות בו התנדבותית. הובהר להם כי אין חובה להשתתף וכי החלטתם אם להשתתף במחקר לא תפגע בהם ולא תשפיע על זכאותם לקבלת שירות או סיוע משפטי. ריאיון תואם רק עם מי שהסכימו להשתתף לאחר שקיבלו מידע זה. הראיונות נפתחו בהסבר על מטרות המחקר והריאיון ועל השימוש שייעשה במידע שיעלה במהלכו. למשתתפים הובהר כי הריאיון מתמקד

בתפיסותיהם בנוגע להליך הפלילי ולסיוע המשפטי שקיבלו, ואינו עוסק בסיפור הפגיעה המינית עצמה. בהתאם לכך, המשתתפים לא התבקשו לתאר את פרטי הפגיעה. מידע על מאפייני הפגיעה נאסף רק ככל שנדרש לצורך הבנת ההקשר הכללי של ההליך, למשל אם הפגיעה התרחשה בתוך המשפחה או מחוצה לה ואם הייתה חד-פעמית או מתמשכת. כמו כן הוסברה מתכונת הריאיון, והובהר למשתתפים כי באפשרותם להפסיק את הריאיון או את הקלטתו בכל שלב וכן להימנע ממענה על שאלות שאין ברצונם להשיב עליהן. לאחר שהמראיינת וידאה כי הדברים הובנו, התקבלה הסכמה מחודשת מדעת להשתתפות במחקר ולהקלטת הריאיון לצורך תמלולו וניתוח המידע. בראיונות שנערכו פנים אל פנים ניתנה ההסכמה בכתב; בראיונות שנערכו במקוון באמצעות זום, ניתנה ההסכמה בעל פה ותועדה בהקלטת הריאיון באישור המשתתפים.

במהלך הראיונות הושם דגש על שמירת פרטיותם ושלומם של המשתתפים ועל הימנעות משאלות בנושאים אישיים שאינם נדרשים לצורכי המחקר. כמעט כל המשתתפים קיבלו טיפול בעבר או היו בטיפול בעת עריכת המחקר. המראיינת, שהיא עובדת סוציאלית בהכשרתה, הייתה ערה לאפשרות שהעיסוק בחוויות מן ההליך הפלילי יעורר קושי או מצוקה. כאשר זוהה קושי הוצע למשתתפים סיוע בהפניה לגורם מקצועי מתאים. במקרה אחד, בעקבות קושי שעלה במהלך הריאיון, יצרה המראיינת קשר טלפוני עם המרואיינת לאחר הריאיון והציעה לסייע לה לקבל עזרה מקצועית; המרואיינת הודתה על ההצעה וציינה כי אינה מעוניינת בכך.

לצורך שמירה על סודיות המשתתפים נשמרו הקלטות הראיונות והתמלולים בתיקייה מאובטחת. מן התמלולים הוסרו פרטים מזהים וכן מידע שהמשתתפים ביקשו שלא לכלול בתיעוד או בציטוט. כל השמות המופיעים בדוח הם שמות בדויים, לרבות שמות המשתתפים ושמות אנשי מקצוע שהוזכרו בראיונות. פרטים נוספים שעשויים לאפשר זיהוי הושמטו או שונו לפי הצורך. ממצאי המחקר והציטוטים מן הראיונות מוצגים באופן המצמצם ככל האפשר את הסיכון לזיהוי המשתתפים או אנשים אחרים שהוזכרו בראיונות.

4. ממצאים

פרק הממצאים מציג את חוויותיהם ותפיסותיהם של הצעירים וההורים שרואיינו, תוך התחקות אחר התהליך שעוברים הקטין ומשפחתו מחשיפת הפגיעה ולאורך ההליך הפלילי. הממצאים מאורגנים בארבעה חלקים: החלק הראשון עוסק בתקופה שמחשיפת הפגיעה ועד לפנייה להליך הפלילי; החלק השני מתמקד בתחילת ההליך הפלילי, טרם קבלת הסיוע המשפטי, ובצרכים, באתגרים ובחסמים שעלו בתקופה זו; החלק השלישי מציג פרקטיקות מיטביות בהענקת הסיוע המשפטי לאורך ההליך; והחלק הרביעי עוסק בתפיסות המרואיינים בנוגע למחירים ולרווחים הכרוכים בהשתתפות הקטינים בהליך הפלילי.

4.1 המסע של הקטין ומשפחתו מרגע חשיפת הפגיעה ועד לפנייה להליך הפלילי

כדי להבין את חוויית המפגש של הקטין ומשפחתו עם ההליך הפלילי ועם הסיוע המשפטי שניתן בהמשך, חשוב להתבונן גם בתקופה שקדמה להם. בחלק זה מתואר התהליך שמחשיפת הפגיעה, דרך ההתמודדות הראשונית של הקטין ומשפחתו ועד לתחילת ההליך הפלילי.

4.1.1 חשיפת הפגיעה כנקודת מפנה משפחתית

במרבית המקרים התקיימו זה לצד זה שני היבטים: הצעירים הסתירו את הפגיעה במשך חודשים ולעיתים אף שנים, והוריהם לא ידעו עליה בזמן התרחשותה. משום כך נותרה הפגיעה המינית סמויה לאורך זמן מסביבתם הקרובה.

> המקרה עצמו קרה מאז שאני בת חמש, והאקט עצמו התבצע עד גיל 12 ואז בגיל 12 אגרתי אומץ [...] ועד שהגשתי את התלונה, זה היה שלושה ימים לפני יום הולדת 17". (אנה, צעירה)

אחד הגורמים שתוארו היה פחד מן הפוגע, ובפרט במצבים שבהם הפגיעה לוותה באיומים.

> הבן אדם מאיים עליי שאני לא אספר שום דבר לאף אחד, הבן אדם בא אליי ותופס אותי ביד, ותופס אותי בצוואר ומאיים עליי, וזה לא נעים לי, ואני צריכה לחזור כל יום לבית הזה, ואני צריכה להיות ברעידות. ברח לי פעם אחת גם פיפי. הפחד הזה שכאילו, ברח לי פיפי, כי שמעתי אותו מתקרב לחדר. וזה פחד אלוהי". (שיר, צעירה)

> לקראת גיל 16, אחרי 3 שנים שזה קרה בערך גל (שם בדוי) בא ואמר לי שהוא פוחד לחיים שלו ושאלתי אותו מה הכוונה? זאת אומרת למה הוא פוחד? אז הוא אמר שיש מישהו שמאיים לרצוח אותו. ומשם הוא התחיל לספר לי שהוא מנהל קשר לא מרצון עם בחור בוגר שאיים עליו במשך כמה שנים ומיד הלכנו לתחנת המשטרה". (מוריאל, אם)

גורמים נוספים להסתרה של הפגיעה היו רגשות בושה ואשמה, וחשש מפני תגובת הסביבה הקרובה. חלק מן הצעירים תיארו כי בשל גילם הצעיר לא הבינו את משמעותם של מושגים כמו פגיעה מינית או אונס, ולכן התקשו לפרש את החוויות שעברו:

> "...עברתי אונס, והייתי נורא קטנה [...] ידעתי מה זה אונס, לא ידעתי מה זה קיום יחסי מין, לא ידעתי מה זה אומר באמת פגיעה מינית, וגם הכרתי את זה בשם, לא ידעתי מה זה. אז במשך השלוש שנים שזה קרה, אז היו, אז ממש לא ידעתי להגיד, ידעתי שזה לא בסדר". (ליטל, צעירה)

לצד הקושי של הצעירים לזהות ולחשוף את הפגיעה, חלק מן ההורים תיארו כי עוד בטרם נודע להם עליה הבחינו בשינויים בהתנהגותם ובמצבם הרגשי של ילדיהם. באותה עת הם ייחסו את הקשיים לגורמים אחרים, כגון קשיים חברתיים, מצוקות רגשיות או אתגרי גיל ההתבגרות. רק לאחר חשיפת הפגיעה קיבלו שינויים אלו משמעות אחרת, וההורים קשרו אותם בדיעבד לפגיעה ולהשפעותיה.

> "קרו איתה דברים, ולא כל כך הבנתי מה קורה איתה. היא הייתה מקיאה, והרגישה לא טוב, והייתה בלחץ, ולא, לא קישרתי. זאת אומרת, אני כאחות בתפקידי המקצועי לקחתי אותה לעשות את כל הבדיקות, חשבתי שאולי יש חרם בבית ספר, אולי, כי היה גם עניין בבית ספר, היה לה קושי בבית ספר אולי חברתית, ועם המורים, זה לא היה פשוט. אבל בזוועות ש... איך אומרים? בחלומותיי הכי גרועים, לא תיארתי לי שזה יכול להיות כזה מזעזע". (דקלה, אם)

הדרך שבה נודע להורים על הפגיעה הייתה שונה ממקרה למקרה. בחלק מן המקרים הגיעה החשיפה בעקבות מידע שהועבר להורים מאנשי חינוך או טיפול או מבני גילם של ילדיהם.

> "כמובן שהיא לא סיפרה לנו. מי שפתח לנו את כל התיבה הזאת זה בית הספר [...] חברה סיפרה למחנכת ובית ספר פתח לנו את התיבה הזאת ואנחנו יצאנו למסע אחר לגמרי בחיים". (רחל, אם)

בחלק מהמקרים נודע להורים על הפגיעה באופן בלתי צפוי, ללא חשד מוקדם או הכנה.

> "אנחנו גילינו את זה רק כשרון היה בן 13, חודש אחרי בר מצווה בערך. הוא חשף את זה בפני שני חברים מאוד טובים בוואטסאפ. הם יודעים אצלי שאני תמיד מסתכלת להם בטלפון, וואטסאפים [...] סתם באינסטינקט לקחתי, כאילו הסתכלתי, ראיתי שהוא פתוח על הוואטסאפ, התחלתי לקרוא, לא הבנתי בהתחלה מה אני קוראת, הלכתי עם הטלפון לחדר. וזהו, ואז רון התעורר, כמה דקות אחרי, בא אליי לחדר, שאלתי אותו אם מה שאני קוראת אני מבינה נכון, הוא התחיל לבכות, הוא אמר שכן, כמובן חיבקתי אותו". (גלית, אם)

לעומת מקרים שבהם החשיפה התרחשה באופן בלתי צפוי, היו צעירים שתיארו החלטה מודעת לספר על הפגיעה, מתוך רצון לפתוח פרק חדש בחייהם.

> ובסוף כיתה ט' החלטתי שאני עוברת [לבית ספר אחר], ואמרתי כאילו אוקיי, אני מתחילה כאילו משהו חדש, אני חייבת לשים את זה מאחוריי [...] ואיך שמים דברים מאחור? מדברים עליהם, אז אני אספר למישהו מה קרה, ואז אני אוכל כאילו לסיים עם זה". (ליטל, צעירה)

במרבית המקרים הפגיעה המינית נותרה אפוא סמויה לאורך זמן, לעיתים גם לאחר שהסתיימה. הצעירים תיארו תקופה ממושכת שבה התמודדו עם הפגיעה במידה רבה לבדם, לעיתים מתוך פחד, בלבול או קושי להבין ולתת שם למה שעברו. ההורים, מצידם, נותרו מחוץ למעגל הידיעה, ורק בדיעבד קישרו בין סימני מצוקה שבהם הבחינו לבין הפגיעה. למרות השונות בדרכי החשיפה, עבור הצעירים והוריהם היה הגילוי נקודת מפנה שסימנה את תחילתה של התמודדות משפחתית מורכבת.

4.1.2 השפעות מתמשכות של הפגיעה על הילדים, ההורים והמשפחה

השפעות הפגיעה המינית לא הסתיימו עם חשיפתה, אלא המשיכו ללוות את הילדים ואת משפחותיהם לאורך זמן. הממצאים בחלק זה מוצגים בשלושה מעגלי השפעה: השפעות על חייהם ועל תפקודם של הילדים שנפגעו; השפעות על ההורים ועל חוויית ההורות; והשפעות על תפקוד המשפחה ועל מערכות היחסים בתוכה. ההשפעות בכל אחד מן המעגלים הזינו לעיתים זו את זו והצטברו לכדי התמודדות משפחתית ממושכת.

השפעות הפגיעה על הילדים: 'מסלול חיים שנקטע'

ההורים תיארו השפעות מתמשכות של הפגיעה על מסלול ההתפתחות של ילדיהם. לדבריהם, בעקבות הפגיעה חלו שינויים משמעותיים במצבם הרגשי של הילדים, במערכות היחסים שלהם, בתפקודם וביכולתם להשתלב במסגרות חיים תואמות גיל.

> דניאל היא צעירה בת 21 שתקועה על גיל 14. היא ילדה אחרת לגמרי. מלא מלא כעסים, מלא עצבים. היא לא יוצאת לבד. חייב שיהיה איזה ליווי כלשהו. לא נוגעים בה אם היא לא רוצה. כאילו אי אפשר כמו כל ילד לבוא ולחבק. אין את זה אצל דניאל. מדניאל את צריכה לבקש, את צריכה לבקש לפני. ילדה גמורה. לא מדברת יותר מדי, כאילו, התשובות שלה: 'כן - לא יודעת – בסדר'. [...] אין לה חיים נורמטיביים כמו כל ילדה. אם אני יגיד לה עכשיו, אה, 'טסים לחו"ל", 'הולכים לפאב' או 'יוצאים לקניות' וכאלה. לא. דניאל לא יוצאת לפאבים, דניאל לא טסה לחו"ל, דניאל ישנה ביום וערה בלילה. זאת דניאל בגדול". (רחל, אם)

השפעותיה המתמשכות של הפגיעה על התפקוד ועל שגרת החיים תוארו גם בראיונות עם הצעירים עצמם:

> מבחינה לימודית הפסקתי להגיע לבית ספר [...] באמצע כיתה י' בערך, בעיקר כי לא הצלחתי לגשר בין הפער של זה שהחיים שלי נהרסים לבין החברות שלי שהן היו מאוד, לא ראו רע בעולם, נראה לי אפשר להגיד את זה ככה, שהלוואי כאילו, הלוואי עליי שכל ילד יגדל ככה. אבל לא הצלחתי לגשר בין הפער הזה נורא [...] לא הצלחתי להיות בבית ספר". (ליטל, צעירה)

תיאור זה משקף חוויה שעלתה גם בראיונות נוספים, ולפיה השפעות הפגיעה שיבשו ולעיתים אף עצרו תהליכי התפתחות מרכזיים. הן הקשו על חלק מן הצעירים להתמיד במסגרת החינוך כשהיו קטינים ולקיים קשרים חברתיים, ובהמשך גם להתקדם לעבר חיים עצמאיים.

> הילדה שבר כלי, היא לא הצליחה ללמוד בצורה. היא לא מצליחה לסיים 12 שנות לימוד אפילו. היא הוכרה כנכה של ביטוח לאומי, היא מקבלת קצבה. אין לה חברה, היא לא, היא נורא משתדלת, היא לא מצליחה. קיבלה פטור מהצבא". (דקלה, אם)

> היא דחתה את כל הטיפולים. היא עברה הרבה בתי ספר. מהרגע שנודע כל הדבר הזה, היא כל שנה עברה בית ספר. [...] במקרה הזה, היא מצאה את הדרך שלה איך בעצם להסתיר את זה, ואיך בעצם להראות את הכאב שלה. אז הכאב שלה והפגיעה שלה היו בזה שהיא הייתה לא הולכת לבית הספר, יושבת בתוך החדר, ועם עצמה, פשוט. היה לה קשה להיות מול חברה, ללמוד, להיות פנויה בכלל. היא לא הייתה פנויה ללמידה. את מבינה?" (נטלי, אם)

בקרב חלק מן הצעירים תואר גם שימוש בחומרים פסיכואקטיביים כחלק מן ההתמודדות עם השפעות הפגיעה.

> היא גם התחילה לעשן גראס, אנחנו בהליך לעשות לה גראס רפואי. לא פשוט, אני אומרת לך [...] היא בן אדם מת שחי". (דקלה, אם)

מן הראיונות עולה כי השפעות הפגיעה לא התמקדו בתחום חיים אחד, אלא הצטברו זו לזו: קשיים רגשיים וחברתיים פגעו לעיתים בהתמדה בלימודים ובהשתלבות במסגרות, ובהמשך הקשו על המעבר לחיים בוגרים ועצמאיים. עבור חלק מן הצעירים שיבוש זה נמשך שנים לאחר הפגיעה.

השפעות הפגיעה על ההורים: כאב, חרדה ואובדן מתמשך

> מישהי אמרה לי, את יוצאת למסע, אבל מסע ארוך. אבל היא לא אמרה שהוא מסע ארוך והוא כואב והוא עצוב. היא רק אמרה לי מסע". (רחל, אם)

לצד ההתמודדות עם השפעות הפגיעה על ילדיהם, ההורים עצמם תיארו מצוקה רגשית שנמשכה זמן רב ולעיתים אף שנים לאחר חשיפת הפגיעה. בתיאוריהם בלטו הכאב על הפגיעה בילדם, המפגש היום-יומי עם סבלו ותחושת חוסר האונים לנוכח הקושי לסייע לו.

> ...זה קשה מאוד לאימא. את רוצה לעזור לילד שלך ואת לא [בוכה] ... אין יותר קשה מזה. אני לא מאחלת לאף אימא לעבור את זה". (רחל, אם)

הפגיעה בתחושת המסוגלות ההורית הייתה ציר מרכזי בחווייתם של חלק מן ההורים. הם תיארו ערעור של התחושה שביכולתם להגן על ילדם, להפחית את סבלו ולסייע לו להתאושש. כאשר חשו כי יכולתם לעשות זאת מוגבלת, התעוררו בהם כאב, תסכול וחוסר אונים, ולעיתים גם דריכות מתמדת ופחד מפני הידרדרות נוספת במצב הילד:

> לפני כמעט שנה היא ניסתה לפגוע בעצמה. כי כבר אין לה כוח, היא התעייפה ואז היא עברה אשפוז ביתי כמה זמן. ואם הייתי עם היד על הדופק עד אז, אז עכשיו אני ישנה עם עין אחת עצומה ועין אחת פקוחה ועם שתי ידיים על הדופק. כי את לא יודעת מאיפה יבוא עוד פעם אם יבוא". (רחל, אם)

חלק מן ההורים תיארו גם תחושת אובדן ביחס לילדיהם: אף שילדיהם נוכחים בחייהם, הם חשו כי במידה מסוימת איבדו את הילד שהכירו לפני הפגיעה.

> ... זה ללמוד מחדש להכיר את הילד שלך. זה הילד שלך בתכלס. אבל זה לא אותו ילד שהיה לך לפני. וממש לא אותו דבר. כאילו דניאל לפני הפגיעה הייתה ילדה מלאת חיים ושמחה, היום החיוך שיש לה בפנים זה רק חיוך מזוייף, לצאת ידי חובה, אני מחייכת לכם. אבל זה לא. [...] זה כל יום יכול לשרוף מחדש. לי, לאימא. כל יום יכול לשרוף. את רואה אותה לפעמים כאילו, ואת רואה שהיא כבויה, היא סגורה, אבל היא בעולם שלה, היא בבועה שלה". (רחל, אם)

תיאורים אלו מהדהדים את המושג "אובדן עמום" (ambiguous loss; Boss, 1999), המתאר מצבים שבהם אדם נוכח פיזית, אך נחווה כמי שהשתנה באופן עמוק. ההורים תיארו געגוע לילד כפי שהיה לפני הפגיעה, לצד התמודדות יום-יומית עם השינויים שחלו בו ועם השפעות הפגיעה שנותרו נוכחות בחיי המשפחה. אצל חלקם, השינוי לא נגע רק לילד ולמסלול חייו, אלא גם לחייהם שלהם. הם תיארו אובדן של שמחת החיים וקושי לחוות הנאה, אופטימיות ותקווה.

> אני מרירה, אני כועסת. החיים שלי לא אותם חיים שהיו לי לפני הפגיעה שלה. אני לא מצליחה להיות שמחה, אני לא מצליחה ליהנות. אני הולכת לחופש, אני נוסעת למקומות. זה לא זה. משהו אצלי כבוי בנשמה, וזה לא הולך להיות יותר טוב. כי הבת שלי, אני רואה אותה נמקה לי עם השנים. נמקה". (דקלה, אם)

לצד הכאב והמצוקה המתמשכים, חלק מן ההורים תיארו גם תהליך הדרגתי של הסתגלות והתחזקות, שהתאפשר בין היתר בעזרת טיפול ותמיכה מקצועית. עם זאת, גם עבורם ההתמודדות עם הפגיעה ועם השפעותיה נותרה נוכחת בחייהם לאורך זמן.

השפעות הפגיעה על המשפחה: בין שבר להתלכדות

השפעות הפגיעה וההליך הפלילי חרגו מן הילד שנפגע והשפיעו על המשפחה כולה. ההורים תיארו כיצד ההתמודדות חייבה את המשפחה להתארגן מחדש סביב צרכים ואתגרים חדשים. עבור רבים מהם היא תפסה מקום מרכזי בשגרת החיים, שינתה את סדרי העדיפויות ודרשה השקעה ניכרת של זמן ומשאבים.

> אז להיות בבתי משפט נונסטופ, זה פגע לי במקום העבודה. נאלצתי מתפקיד מחוזי, שהייתי אחראית על כל המחוז, לעבור לנהל שתי מרפאות ולא מחוז שלם. בעלי ירד מעל עשרה קילו, חשבו שיש לו סרטן. עשינו לו בדיקות, לראות שזה לא מדובר בתהליך סרטני. [...] אנחנו חושבים על זה, אני אומרת, איזה הדים יש למקרה הזה, איזה הדים לילד בן 14 שהרס משפחה שלמה? אנחנו חיים בסיוט מתמשך של שש שנים". (דקלה, אם)

השפעות הפגיעה וההתמודדות עימה ניכרו בתחומי חיים שונים של המשפחה, ובהם התפקוד התעסוקתי, המצב הכלכלי והבריאותי והמשאבים שהוקדשו לטיפול ולהליך הפלילי. בתוך מציאות זו תיארו חלק מן ההורים גם מצבים שבהם צורכיהם של בני משפחה אחרים נדחקו לשוליים.

מלבד ההשפעה על שגרת החיים, חלק מן ההורים תיארו גם שינויים במערכות היחסים בתוך המשפחה. במקרים מסוימים נוצרו עימותים ופיצולים ואף נותקו קשרים, במיוחד כאשר הפגיעה התרחשה בתוך המשפחה או כאשר בני משפחה נקטו עמדות שונות כלפי הפוגע.

> פגיעה בתוך משפחה זה פיגוע רב נפגעים. את מנתקת קשר עם ההורים שלך, עם חלק מהאחים, יש כאלה שמצדדים בפוגע. את לומדת הרבה דברים. בהתחלה זה נראה כמו סוף העולם, וואי איך אני אסתדר בלי, אבל אנחנו שש שנים, שבע שנים עוד מעט אחרי המקרה הזה, שש שנים. לומדים לחיות עם זה". (רחל, אם)

לצד תיאורי השבר, הורה אחד, שבמקרה של בתו התרחשה הפגיעה בתוך המשפחה המורחבת, תיאר דווקא תהליכים של התקרבות והתלכדות משפחתית. לדבריו, ההתמודדות המשותפת עם המשבר, השיחות בתוך המשפחה והטיפול הנפשי תרמו לפתיחות רגשית ולחיזוק הקשרים בין בני המשפחה.

> היה פה קירוב גדול [...] כשהדברים שיצאו החוצה ודיברנו ואפשרות להיפתח יותר, אז מבחינה משפחתית זה כאילו יצר, חיזק את הקרבה ואת האהבה בינינו". (שמעון, אב)

השפעות הפגיעה על המשפחה לא היו אחידות. לצד תיאורי השבר והפגיעה במרקם המשפחתי, שעלו באופן בולט בדברי ההורים, תואר במקרה אחד גם תהליך של התקרבות והתלכדות. ממצא חריג זה אינו מאפשר להסיק כי ההתמודדות עם הפגיעה מחזקת קשרים משפחתיים, אך הוא מלמד כי לצד השפעות הפגיעה עשויים להתפתח גם תהליכים של תמיכה הדדית והתלכדות.

4.1.3 מהלם לפעולה: ההורים כמנווטי המשבר לאחר חשיפת הפגיעה

חשיפת הפגיעה חייבה את ההורים לעבור בתוך זמן קצר מהלם, בלבול ואי-ודאות לפעולה: להגן על ילדיהם, לפנות לגורמי טיפול ואכיפת חוק ולנהל את ההתמודדות המשפחתית עם המשבר. הימים הראשונים לאחר החשיפה תוארו לעיתים כתקופה כאוטית ומטשטשת, שבה נדרשו ההורים לקבל החלטות עוד בטרם הצליחו לעבד את המתרחש.

> אני כבר לא זוכרת את האמת את כל השתלשלות העניינים, היה בזה משהו טראומטי שאני לא זוכרת טוב מה היה קודם או את הסדר". (רונה, אם)

רבים מן ההורים תיארו כי מיד לאחר חשיפת הפגיעה חיפשו מידע, ייעוץ והכוונה מקצועית. הם ביקשו להבין כיצד לתמוך בילדיהם, אילו צעדים נכון לנקוט ומה צפוי בהמשך. חוסר הוודאות נגע הן להתנהלות היום-יומית עם הילד לאחר חשיפת הפגיעה הן להליך הטיפולי והמשפטי, והתגבר לקראת החקירות הראשונות והמפגש עם מערכת אכיפת החוק.

> ידעתי שנגיד יש כל מיני מקומות שאפשר לקבל מהם עזרה ותמיכה, כמו קווי סיוע לנפגעי תקיפה מינית וכל מיני דברים כאלה, אז יצרתי קשר גם איתם [...] ידענו שאנחנו הולכים לקראת חקירה של הבנות [...] והצלחתי להשיג מהמקום הזה מישהי שתלווה אותנו באותו יום... אבל זה היה זוועה, זה היה זוועה בסוף". (רונה, אם)

אתגר נוסף עלה כאשר הילדים הסתייגו מפנייה למשטרה או מהשתתפות בהליך הפלילי. במקרים אלו נדרשו ההורים לנווט בין הצורך לפעול בעקבות הפגיעה ובין עמדותיהם ורצונותיהם של ילדיהם. חלק מן ההורים תיארו כי הסתייגות ילדיהם נבעה מחוסר אמון ביכולתה של מערכת אכיפת החוק להגן עליהם או להביא לעשיית צדק.

> היא נורא לא רצתה לגשת למשטרה [...] היא אמרה, אימא, מקרים הרבה יותר חמורים, לא עושים איתם כלום. מגיעים איתם למשטרה, לא מאמינים להם וזה לא מגיע לכתב אישום [...] אני לא רוצה לגשת למשטרה". (אורנה, אם)

תחושת חוסר השליטה בלטה במיוחד במקרים שבהם ההליך הפלילי החל שלא ביוזמת הקטין או משפחתו. במקרים אלו תיארו ההורים כיצד האירועים החלו להתגלגל במהירות, בלי שהם או ילדיהם בחרו בעיתוי או באופן שבו החל ההליך.

> הייתי בפגישת זום בעבודה, פתאום אני מקבלת טלפון 'שלום, מדברת איקס, חוקרת במשטרה' [...]. הגיע לנו תיק שאנחנו חוקרים' וכאילו, הלב שלך, ופתאום בום, המשטרה, שבתי נורא לא רצתה שיקרה, פתאום קורה". (אורנה, אם)

לצד חוסר הוודאות והקושי בלטה התגייסותם של ההורים לפעול למען ילדיהם. הם תיארו כיצד ניסו ללמוד את המציאות החדשה, לאתר מענים, ולסייע לילדיהם להתמודד עם השפעות הפגיעה, גם בעודם מתמודדים בעצמם עם המשבר.

> דניאל היא זו שנפגעה. אנחנו מנסים ללמוד דרך חדשה, למציאות אחרת. הכל כאילו חדש, כל פעם לומדים עוד ועוד ועוד. לא פשוט, קשוח. אבל עושים כמה שאפשר, גם כדי להקל על דניאל וגם להקל עלינו כמשפחה [...] מה שמעניין אותנו זה רק להחזיר את דניאל בחזרה לחיים, להעמיד אותה על הרגליים. לעשות מה שאנחנו יכולים". (רחל, אם)

> מהרגע שהוא סיפר, אני פשוט ראיתי את זה כפרויקט, כאילו, ממש, זה קרה ביום שישי, ביום ראשון כבר הרצתי טלפונים, איפה אני מקבלת בשבילו עזרה, איך אני עוזרת לו". (גלית, אם)

לצד המאמצים לאתר מענים ולנהל את ההתמודדות עם המשבר, חלק מן ההורים תיארו גם את הצורך לשמש עבור ילדיהם מקור של יציבות ותמיכה. לשם כך ניסו לשמור מולם על עמדה חזקה, לעיתים תוך כדי דחיקת צורכיהם ורגשותיהם שלהם:

> באותה תקופה אני הייתי נורא חזקה עבורו, זאת אומרת השתדלתי להיות הכי הכי חזקה שאני יכולה, לא נשברתי לרגע, בכל הנפילות שלו והשבירות שלו הרמתי אותו. כשהסתיים כל ההליך, רק אז הרשיתי לעצמי להתמוטט במרכאות. זה נתן את אותותיו. חליתי בסרטן צוואר הרחם, לאחר מכן, שנה אחרי המקרה". (מוריאל, אם)

לצד תיאורי ההורים על התגייסותם למען ילדיהם, חשוב להכיר גם בכך שיש קטינים שאין להם ליווי ותמיכה מהוריהם במהלך ההליך הפלילי. אחת הצעירות, שהייתה מנותקת ממשפחתה

ושהתה במסגרות חוץ-ביתיות, תיארה כיצד אנשי מקצוע ומדריכים ליוו אותה בשלבים שונים, אך בהמשך נדרשה להתמודד בעצמה עם חלק מן ההליך:

> תשמעי, עברתי שלוש מסגרות בתקופה הזאת, ואז גרתי לבד גם. אז בגדול, כאילו, היה הרבה אנשים בדרך שהגיעו איתי לדיונים, אבל בסוף עשיתי את זה לבד [...] גם לגזר הדין, הגעתי לבד". (בלה, צעירה)

חשיפת הפגיעה הציבה אפוא את ההורים בעמדה מורכבת: בעודם מתמודדים עם הטלטלה והמצוקה שחוו בעצמם, הם נדרשו לקבל החלטות, לנווט בין מערכות ולשמש עבור ילדיהם מקור של יציבות ותמיכה. עבור חלקם, התגייסות זו הייתה כרוכה בהצבת צורכי הילדים לפני צורכיהם שלהם ובדחיית ההתמודדות עם רגשותיהם ומצוקתם לשלב מאוחר יותר. עם זאת, עדויותיהם של צעירים שלא יכלו להסתמך על תמיכת ההורים ממחישות את החשיבות של הבטחת ליווי מקצועי רציף ומותאם גם במצבים שבהם אין הורה שיכול למלא תפקיד זה.

4.2 התחלת ההליך הפלילי טרם קבלת הסיוע המשפטי: צרכים, אתגרים וחסמים

חלק זה עוסק בחוויותיהם של הקטינים, כפי שתיארו בדיעבד הצעירים וההורים בשלבים הראשונים של ההליך הפלילי: מהגשת התלונה ובמהלך החקירה, בתקופה שבה טרם קיבלו סיוע משפטי במסגרת מערך "עו"ד משלי". חוויות אלו מאפשרות ללמוד על הצרכים, הקשיים והחסמים שאפיינו עבורם את המפגש הראשוני עם מערכת אכיפת החוק.

יש להביא בחשבון כי כלל המרואיינים במחקר עברו את שלבי הגשת התלונה והחקירה בתקופה שקדמה להרחבת הזכאות לסיוע משפטי. החל מיום 30.4.2025, קטינים שנפגעו מעבירות מין חמורות זכאים לייצוג משפטי במסגרת מערך "עו"ד משלי" כבר משלב החקירה במשטרה. לפיכך, הממצאים בחלק זה משקפים את חוויותיהם של קטינים ומשפחות בשלבים הראשונים של ההליך בתקופה שבה הסיוע המשפטי טרם ניתן בהם, ויש לפרשם על רקע שינוי זה.

4.2.1 הצורך בגורם מקצועי להכוונה וליווי הקטין הנפגע והמשפחה מרגע הגשת התלונה

> את יודעת, הכול מזה אינטואיציה אימהית חייתית אפילו, ומקצועית שהייתה לי. לא שמישהו חס ושלום חשב על זה בעצמו". (אורנה, אם)

עם הכניסה להליך הפלילי התעורר צורך בהכוונה מקצועית שתסייע לקטין הנפגע ולמשפחתו להבין את ההליך, את האפשרויות העומדות בפניהם ואת דרכי הפעולה האפשריות. ההורים שרואיינו תיארו כיצד נדרשו לקבל החלטות ולהתמצא במערכת שלא הכירו, לעיתים ללא גורם מקצועי שיסביר להם את האפשרויות העומדות בפניהם ויכוון אותם כיצד לפעול. חלקם ניסו

להשלים פער זה בכוחות עצמם, באמצעות חיפוש מידע ופנייה לאנשי מקצוע שהכירו. אחד האבות תיאר כיצד משפחתו נעזרה בקשרים עם אנשי מקצוע שהכירה כדי לקבל הכוונה:

> הגילוי היה קשה, להבין מה צריך לעשות ואיך, היה מאוד קשה. אז יש לנו כמה חברים בעלי מקצוע בתחום, שמתעסקים בזה, אז היה לנו לפחות למי לפנות [...] ולהבין מה הכי טוב לבנות, ומה יעזור הכי טוב, מה כן, מה לא, איך לשאול את הבנות [...] הידע שלי אז והיום לא פרופורציונלי". (שמעון, אב)

ואולם לא לכל המשפחות עמדו משאבים וקשרים שאפשרו להן לקבל הכוונה מקצועית בשלב זה. חלק מן ההורים תיארו כיצד קיבלו החלטות בלי להכיר את מלוא האפשרויות העומדות בפניהם, ורק בדיעבד נחשפו לחלופות שלא הכירו בזמן אמת. אחת האימהות תיארה כיצד בדיעבד הייתה בוחרת בדרך אחרת:

> בדיעבד לא הייתי לוקחת אותה למשטרה, הייתי לוקחת אותה לבית לין. אם הייתי מבינה את הרושם שזה ישאיר על כולנו. אבל אז זה מה שקרה, ולא היה לנו עם מי להתייעץ, ואתה בתוך הדבר הזה, ואתה נשאב בתוכו". (אורנה, אם)

חוסר ההתמצאות בשלבים הראשונים של ההליך עלה גם מן הצעירים עצמם. אחת הצעירות תיארה כיצד הגיעה לפגישה עם גורם מקצועי ולאחריה לתחנת המשטרה, בלי שהבינה לאן הופנתה ומה תפקידו של אותו גורם:

> הלכנו לאיזשהו מקום, אפילו לא יודעת להגיד לך מה זה היה [...] היא אמרה לי, את עכשיו תדברי עם מישהי, והיא תגיד לנו מה לעשות, ומשם הלכתי לתחנת משטרה". (שיר, צעירה)

צעיר אחר הדגיש את הצורך בגורם שיסביר כבר בתחילת ההליך מה צפוי להתרחש וילווה את הנפגע לאורך הדרך:

> אבל בוא נגיד בחודש הראשון, אם אין לך מישהו, לא יודע אם 7-24, אבל כאילו מישהו שבאמת מסביר לך את התהליך, ואומר לך, זה מה שקורה עכשיו, זה מה שאתה צריך לעשות, זה... יהיה איתך [...] והוא ילווה אותך מא' ועד הסוף, מא' ועד ת'". (תומר, צעיר)

גם לאחר הגשת התלונה, כמה מן המרואיינים תיארו קושי לקבל מידע עדכני ולהבין מה מתרחש בהליך. בהיעדר כתובת ברורה וזמינה לקבלת מידע, חלקם נאלצו לפנות בעצמם למשטרה שוב ושוב בניסיון לברר מה מצב התיק ומה צפוי בהמשך. כך תיארה זאת אחת האימהות:

> לאחר הגשת התלונה חלף זמן ממושך מבלי שנוצר איתנו כל קשר. מצאתי את עצמי יוצרת קשר טלפוני עם המשטרה, מנסה שוב ושוב להשיג מענה, ללא הצלחה. ההתנהלות הזו נמשכה קרוב לשלושה שבועות, ללא כל תגובה". (רונה, אם)

על רקע הקשיים שתוארו, כמה מן ההורים מיקדו את המלצתם בהקדמת הליווי לשלב החקירה במשטרה:

> את העזרה צריך לתת בשלב מוקדם יותר, החקירה במשטרה זה כאילו, זה ממש קריטי". (שמעון, אב)

> אחד הדברים שאני חושבת שצריכים לעשות בסיוע המשפטי, שנער או נערה ניגשים כבר לתחנת המשטרה כבר אז לתת להם סיוע משפטי". (מוריאל, אם)

הצורך בהכוונה לא הצטמצם להתמצאות בהליך הפלילי. חלק מן ההורים תיארו כי לצד התנהלות מול מערכת אכיפת החוק נדרשו לאתר בעצמם גם מענים טיפוליים ומסגרות מתאימות עבור ילדיהם ולעיתים עבור בני משפחה נוספים, בלי שתמיד ידעו למי לפנות:

> הכול היה משהו שאנחנו, אני ובעלי היינו צריכים לעשות, לקבל טיפול מתאים ולהיות במסגרת מתאימה, זה אתגר בפני עצמו". (דקלה, אם)

מדברי המרואיינים עלה צורך בכתובת מקצועית זמינה ורציפה כבר עם הכניסה להליך הפלילי, שתסייע לקטין ולמשפחתו להבין את שלבי ההליך ואת האפשרויות העומדות בפניהם, לקבל מידע ועדכונים ולהתמצא בין הגורמים והשירותים הרלוונטיים. חוויותיהם של המרואיינים, שעברו את שלבי החקירה בתקופה שבה הייצוג המשפטי טרם ניתן בהם, ממחישות את הקשיים שעלולים להתעורר כאשר האחריות להשגת מידע, להתמצאות במערכת ולאיתור מענים מוטלת במידה רבה על הקטין ומשפחתו.

4.2.2 צורך בהכנה לקראת פעולות החקירה ובליווי מקצועי ייעודי

מן הראיונות עלה כי הצעירים וההורים ייחסו חשיבות רבה להכנה לקראת שלבים בהליך הפלילי, ובמיוחד לקראת החקירה והעימות עם הנאשם. עם זאת, המרואיינים תיארו שונות במידת ההכנה שקיבלו הקטינים, וחלקם הגיעו למעמדים אלו ללא הסבר מוקדם מספק על מטרתם, על אופן התנהלותם ועל הצפוי להתרחש במהלכם. הדבר בלט במיוחד בנוגע לחקירות שנערכו בתחנת המשטרה, שבהן תואר גם היעדרו של גורם מקצועי ייעודי שיכין וילווה את הנפגע. במקרים אלו, לצד ההתמודדות עם החקירה עצמה, נאלצו הקטינים להתמודד גם עם חוסר הוודאות, עם תחושת הזרות ועם מפגש בלתי מוכר עם מערכת אכיפת החוק.

> בבום, אם לא מכינים אותך מראש, אתה מרגיש באותו יום שהעולם נופל עליך". (תומר, צעיר)

הצורך בהכנה עלה במיוחד על רקע מורכבותם הרגשית של אירועים אלו. במהלך החקירה נדרשו חלק מן הקטינים להתמודד לראשונה עם מסירת עדות על הפגיעה, עם שאלות אינטימיות ועם מידע חדש ולעיתים מטלטל. כאשר ניתנה הכנה מוקדמת, במרכז הגנה על ידי

חוקר ילדים או על ידי חוקר המשטרה, ובמשטרה על ידי חוקר המשטרה, המרואיינים תיארו אותה כבעלת תרומה ניכרת להפחתת חרדה ולחיזוק תחושת הביטחון והשליטה. ההכנה כללה הסבר מותאם על הצפוי להתרחש, היכרות עם הסביבה הפיזית ועם אנשי המקצוע המעורבים, וכן הבהרה של זכויות הקטין במהלך ההליך. כך סיפרה אחת האימהות כי לבנה הוסבר מראש ש"אם קשה לו אז הוא עוצר, לא לוחצים עליו", וכי בעקבות זאת הוא יצא מן החקירה בתחושה "שהיה לו על מי לסמוך".

עם זאת, מן הראיונות עלה כי בהיעדר מנגנון הכנה מובנה, האחריות להכנת הקטינים לקראת שלבים בעלי משמעות בהליך הוטלה לעיתים על ההורים עצמם. חלקם ניסו להסביר לילדיהם כיצד צפוי להיראות המקום, מי יהיו אנשי המקצוע שיפגשו ומה עתיד להתרחש, אך יכולתם לעשות זאת הייתה תלויה בידע, בניסיון ובמשאבים שעמדו לרשותם. משום כך, ניכרה שונות במידת המוכנות של הקטינים: חלקם הגיעו לחקירה או לעימות עם מידע מוקדם והבנה מסוימת של הצפוי, ואילו אחרים הגיעו כמעט ללא הכנה. ממצאים אלו מצביעים על מגבלות ההישענות על ההורים כמקור מרכזי להכנה, ועל הצורך במענה מקצועי, יזום ושיטתי שאינו תלוי במשאבי המשפחה.

הצורך בהכנת הקטין קיבל משנה תוקף בנוגע לעימות עם הנאשם. חמישה מן הצעירים שרואיינו וקטין אחד נוסף שעליו דיווחו ההורים השתתפו בפועל בעימות. בקרב המרואיינים עלו חששות ניכרים מפני המפגש הישיר עם הפוגע והשפעותיו הרגשיות. אחת האימהות הסבירה:

> "אנחנו גם לא הסכמנו לעימות, נפגעות אחרות הסכימו לעימות, ואחת מהן היום מוכרת עם פוסט-טראומה בעקבות העימות שהיה לה". (אורנה, אם)

אף שאין בעדות זו כדי לקבוע קשר סיבתי בין העימות ובין מצבה של אותה נפגעת, היא ממחישה כי ההורים עשויים לתפוס את העימות כאירוע עם סיכון רגשי רב.

גם בקרב מי שהשתתפו בעימות תואר לעיתים חוסר בהכנה לקראתו. אחד האבות סיפר:

> "הכי קשה זה היה העימות, כשנסענו לעימות ולא היה לנו שום הכנה לזה או משהו". (שמעון, אב)

ואולם, מדבריה של אחת הצעירות עולה כי הקושי בעימות לא נובע רק ממידת ההכנה לקראתו. גם כאשר ניתנו במהלכו תמיכה, הגנה ואפשרות לעצור, עצם המפגש עם הפוגע נותר קשה ומטלטל:

> "נגיד העימות. היה לי מאוד מאוד קשה, כי זה לשבת איתו בחדר אחד, אחד על אחד. כן שוטרת יושבת לידי וכן יש חוקר ונתנו לי את כל הביטחון שבעולם, אמרו: 'את יכולה להגיד מה שאת רוצה [...] את רוצה באמצע לקום וללכת? את יכולה. זכותך. אנחנו פה. יש לידך שוטרת, את רוצה

להחזיק לה את היד, את רוצה חיבוק? הכול. מגיע לך'. אבל עדיין החוויה, לא משנה גם אם יזרקו עליי סוכריות וצמר גפן, כחוויה עדיין מאוד מאוד קשה ומטלטלת". (אנה, צעירה)

דבריה של הצעירה מחדדים כי תמיכה והגנה במהלך העימות עשויות לסייע בהתמודדות, אך אינן מבטלות את הקושי הרגשי הכרוך בעצם המפגש עם הפוגע. לצד תמיכה זו, מן הראיונות עלתה חשיבותה של הכנה מוקדמת, שתאפשר לקטינים להבין מה צפוי להתרחש, להכיר את זכויותיהם ואת האפשרויות העומדות לרשותם ולהיערך למעמד ככל האפשר.

4.2.3 אתגרים וחסמים במהלך חקירת קטינים נפגעי עבירות מין

עבור הקטינים שנפגעו, החקירה הייתה אחת מנקודות המפגש הראשונות והמשמעותיות עם מערכת אכיפת החוק. החקירה הראשונה של מרביתם בוצעה במרכז הגנה לילדים ובני נוער נפגעי עבירה ("בית לין"), מסגרת ייעודית הפועלת על בסיס עקרונות של גישה מודעת טראומה. אצל אחרים בוצעה החקירה הראשונה בתחנת המשטרה. חשוב להבחין בין מקום החקירה ובין זהות הגורם החוקר: במרכזי ההגנה פועלים הן חוקרי ילדים, שהם עובדים סוציאליים בעלי הכשרה ייעודית, הן חוקרי נוער מן המשטרה. נוסף על כך מרבית המרואיינים עברו לפחות חקירה נוספת בתחנת המשטרה, לצורך השלמת מידע או עימות עם הפוגע.

סביבה פיזית שאינה מותאמת לצורכי קטינים נפגעי עבירה בתחנות משטרה

מדברי המרואיינים עלה כי המרחב הפיזי שבו בוצעה החקירה השפיע על תחושות הביטחון והנוחות שלהם. בית לין תואר כמרחב מזמין ומותאם לצורכיהם של ילדים ובני נוער נפגעי עבירות מין, במיוחד לעומת תחנות המשטרה, שבהן בוצעו חלק מן החקירות. ההבדל בין שתי המסגרות בלט בדבריה של אחת הצעירות, שהשוותה בין חווייתה בבית לין ובין חווייתה בתחנת המשטרה:

> כשהגשתי תלונה פעם ראשונה זה היה בבית לין. ושם היה באמת נחמד, זה ממש יפה שיש את בית לין. זה הרבה יותר נגיש ורגיש [...] כשהגעתי לעדות נוספת, זה היה כבר פחות נגיש ורגיש. זה היה במגרש הרוסים". (דריה, צעירה)

חלק מן הצעירים וההורים תיארו כי המרחב שבו בוצעו החקירות בתחנות המשטרה לא היה מותאם דיו לצורכיהם של קטינים נפגעי עבירה. בין היתר תוארו חדרי חקירה ששימשו בשגרה כמשרדים והוסבו לצורך החקירה, בידוד אקוסטי לא מספק שאפשר לשמוע קולות מחדרים סמוכים, וחוסר ודאות באשר למי שנמצא בסביבת חדר החקירה. תנאים אלו פגעו בתחושות הביטחון והפרטיות של הקטינים ובני משפחותיהם. כך למשל תיארה זאת אם לקטינה שנפגעה:

> הילדה באמצע עדות במשטרה [...] והדלת הזו פתוחה, היא לא נעולה, אין שם שלט והשוטרים האחרים ניסו להיכנס ואני רבה איתם, אני אומרת להם, הילדה שלי שם בפנים, היא נותנת עדות עכשיו, אתם לא יכולים להיכנס". (אורנה, אם)

אם אחרת תיארה את תחושת החשיפה שנוצרה בתחנת המשטרה:

> אחר כך היא הגיעה [החוקרת במשטרה], ידענו שהפוגע שם, שהביאו אותו באיזשהו שלב מבית המעצר והוא יושב שם איפשהו בפנים. בתחנת המשטרה הזו, ואני חושבת שבהרבה תחנות, הקירות הם נייר. כאילו שומעים הכול מחדר אחד לחדר שני, ממש כמעט, לא את המילים אולי אבל את ההמהומים של כולם". (רונה, אם)

פגיעה בפרטיות תוארה גם במרחבים המשותפים בתחנת המשטרה. אחת האימהות סיפרה כי בעת שהמתינה במסדרון עם בתה הבחינה ברב שהוזמן לתחנה, וחששה כי יזהה אותן וייחשף לנסיבות הגעתן.

מן הראיונות עלה כי למאפייני הסביבה הפיזית הייתה משמעות בחוויית החקירה עבור הקטינים הנפגעים. מרחבים שנתפסו כמזמינים, שקטים ומותאמים נקשרו לתחושות של נוחות וביטחון, ואילו סביבות חשופות או בלתי מותאמות עוררו תחושות של אי-נוחות וחשש לפגיעה בפרטיות. הממצאים מדגישים אפוא את חשיבותה של סביבה המותאמת לצורכיהם של ילדים ובני נוער נפגעי עבירה ומאפשרת שמירה על פרטיותם במהלך החקירה. סביבה כזו עשויה לא רק לתרום לתחושת הביטחון של הקטינים, אלא גם להפחית את המתח והדריכות המלווים את החקירה, ובכך ליצור תנאים מיטביים יותר למסירת עדות חופשית ומלאה ככל האפשר.

המתח בין צורכי החקירה הפלילית ובין צורכי הקטינים הנפגעים

בחקירת קטינים נפגעי עבירות מין מתקיים מתח מובנה בין צורכי החקירה ובין התאמתה לגילו ולמצבו הרגשי של הקטין, תוך הקניית תחושת ביטחון ושמירה ככל האפשר על תחושת השליטה שלו. תיאורי הצעירים וההורים המחישו כיצד התנהלות החוקרים עיצבה בפועל את חוויית החקירה.

לצד חשיבותו של המרחב הפיזי, תיאורי המרואיינים מלמדים כי חוויית החקירה הושפעה במידה רבה גם מאופן התנהלותם של החוקרים. חוויות חיוביות וקשות תוארו הן בחקירות שהתקיימו במרכזי הגנה הן בחקירות שנערכו בתחנות המשטרה. עם זאת, מקום החקירה אינו מעיד בהכרח על זהות הגורם החוקר, שכן, כאמור, גם במרכזי ההגנה מתקיימות חקירות בידי חוקרי ילדים ובידי חוקרי נוער. אחת הצעירות תיארה חוויה קשה בחקירה שנערכה בידי חוקרת ילדים:

> ...בגלל שהיינו קטינות אז זה היה כזה חוקרת ילדים בהתחלה, הלכנו לחוקרת ילדים, חוקרת הילדים התנהגה ממש נורא. כאילו גם אני הייתי וגם אחותי וזה היה ממש, היא התנהגה ממש נורא. אז לא רצינו להמשיך. היינו צריכים להמשיך ולא רצינו להיות אצלה". (אור, צעירה)

> הרבה דברים לא זכרתי, אז היא מאוד דחקה בי והתעצבנה כזה ואת יודעת, ילדה בסופו של דבר, היא לא אמורה להתנהג ככה, כאילו החוויה לא הייתה נעימה. הייתי יכולה להגיד: 'יכול להיות שזה ככה אמור להיות חקירה', אבל אחרי זה כשהלכתי לחקירה אצל שוטרת, התנהלתי מולה אז זה ממש לא היה אותו הדבר [...] אז החוקרת במשטרה הייתה הרבה יותר מבינה, הלכה איתי צעד צעד, הייתה מאוד סבלנית, מאוד מבינה את כל האירוע, צריך לעשות את זה בעדינות, גם אם היה לה את היום הכי חרא היא לא אמורה להוציא את זה, את מבינה? כאילו מאוד מסודר, מאוד מבין, מאוד אנושי". (אור, צעירה)

החשיבות שיוחסה ליחסו של החוקר עלתה גם בראיונות נוספים. כאשר החוקרים נתפסו כקשובים, סבלניים וזמינים, הצעירים וההורים תיארו חוויה בטוחה ומכילה יותר בתוך הליך בלתי מוכר ומעורר חרדה. אחת האימהות תיארה כיצד ההקשבה והזמינות של החוקרת בתחנת המשטרה סייעו למשפחה להתמודד עם חוסר הוודאות ולהתמצא בהליך:

> קודם כל היא ידעה להכיל אותנו (החוקרת בתחנת המשטרה). היא הייתה עם אוזן קשבת [...] אם משהו לא הסתדר לי, הייתי מתקשרת לא משנה באיזה שעה, תמיד היא הייתה מקשיבה ותמיד היא הייתה מכוונת. ולהורים שפתאום נופל עליהם תיק כזה שבכלל לא יודע, בחיים לא הייתי בתחנת משטרה ופתאום יש לך מישהי שמכוונת אותך וזה טיפה מרגיע". (רחל, אם)

ואולם, המתח בין צורכי החקירה ובין צורכי הקטינים הנפגעים בלט במיוחד סביב הדרישה לשחזור מפורט של הפגיעה. המרואיינים הכירו בצורך באיסוף מידע מדויק לצורכי החקירה, אך תיארו את הקושי הכרוך בניסיון להיזכר ולמסור פרטים רבים על האירועים שחוו. במהלך החקירות הם התבקשו לתאר את רצף ההתרחשויות, את המקום והזמן ולעיתים גם פרטים פיזיים, חושיים ואינטימיים. כך תיארה זאת אחת הצעירות:

> לקחת את כל מה שעברת ולפרטי פרטים, איזה צד זה היה בחלון ואם היה אור ואם היה חושך ומה לבשת ומי הוריד את הבגדים והייתי צריכה לצייר את הכול". (אנה, צעירה)

צעירה אחרת תיארה שאלות שעסקו בפרטים חושיים, ובהם "פרטים של ריחות". הקושי התחדד כאשר הצעירים לא הצליחו להיזכר בפרטים שהתבקשו למסור. צעירה תיארה כיצד

גם לאחר שאמרה שאינה יודעת להשיב על שאלה מסוימת, חשה כי השוטרת, חוקרת הנוער שחקרה אותה, המשיכה ללחוץ עליה לספק תשובה:

> ככה לא חוקרים קורבן [...] היו הרבה דברים שאמרתי לה, אני לא יודעת. והיא הכריחה אותי לתת לה תשובה ועל זה אני כועסת. ועל זה אני מאוד מאוד מאוד כועסת [...] והיא דחקה אותי במשך אולי חצי שעה, לתת לה תשובה, ואני לא ידעתי, אני פשוט לא ידעתי להגיד לה, ואני גם אמרתי לה: 'אני לא יודעת'". (שיר, צעירה)

תיאורים אלו ממחישים את המתח שבין דרישות החקירה לדיוק ולפירוט ובין יכולתם של קטינים שנפגעו להיזכר בפרטי הפגיעה ולמסור אותם במהלך החקירה. הם גם מדגישים את החשיבות של ניהול חקירה רגיש ומותאם, המכיר בקושי להיזכר בפרטים ומאפשר בירור עובדתי בלי לעורר אצל הקטינים תחושה שמטילים ספק בדבריהם. חלק מן הצעירים תיארו כי ריבוי השאלות והדרישה לפרטים במהלך החקירה גרמו להם לעיתים להרגיש כאילו הם עצמם חשודים. צעירה תיארה כיצד חוויה זו השפיעה גם על רצונה לשוב לחקירה נוספת:

> אני זוכרת שדיברתי עם שוטרת, זה לא היה כיף, היא שאלה מלא שאלות. כאילו, זה נושא שבחיים, בחיים, בחיים לא דיברתי עליו וניסיתי לדבר, ניסיתי להיזכר. לא יודעת, לא היה לי שם כיף. אני זוכרת שהרגשתי שחוקרים אותי, כאילו, אני הבן אדם הרע. אמרתי: 'אבל אני רק באה לספר מה קרה פה, לא עשיתי שום דבר רע', [...] אחרי אמרו לי שחוזרים לשם שוב, ואמרתי שזה היה סיוט, לא רציתי. אבל חזרתי שוב". (ענבל, צעירה)

משך תהליך החקירה ואי-הוודאות כנטל נוסף על הנפגעים ומשפחותיהם

עבור חלק מן הצעירים וההורים, שלב החקירה לא הסתכם במפגש אחד, אלא כלל זימונים חוזרים לצורך השלמות חקירה. ריבוי המפגשים והיעדר הוודאות בנוגע למשך התהליך דרשו מהם זמן ומשאבים רגשיים, וחלקם תיארו כי לא היו מוכנים לכך מראש. צעירה ביטאה זאת בפשטות: "הייתי בטוחה שזה מאחוריי". (ליטל, צעירה)

עבור חלק מן הקטינים, התמשכות החקירה הפכה אותה לנוכחות מרכזית בחיי היום-יום שלהם ופגעה ביכולתם להמשיך בשגרת יומם. אחד הצעירים תיאר כיצד בתקופה שלאחר תחילת החקירה היא תפסה חלק ניכר מעולמו:

> אתה עסוק רק בזה, כאילו לא אוכל, לא ישן. זה מה שמעניין אותך 7-24 כאילו השבועיים הראשונים. אני מהלחץ של עצמי, כאילו, בודק באיזה שלב אני נמצא, באיזה שלב אני יעבור הלאה, כאילו לאיפה הולכים בעצם?". (תומר, צעיר)

לצד העיסוק המנטלי המתמשך בחקירות ובתוצאותיהן, כמה מן הצעירים שרואיינו סיפרו כי בהיותם קטינים נדרשו להיעדר לא מעט ממסגרות החינוך ומפעילויות אחרות כדי להגיע לחקירות נוספות. אחד הצעירים סיפר כי נעדר כשלושה שבועות מלימודיו בשל זימונים חוזרים לחקירה, עד שהרגיש כי התהליך "סחט" ממנו את כל כוחותיו. מן הראיונות עלה גם כי לתהליך מתמשך של חקירות יש מחיר של ניתוק מן השגרה, פגיעה בלימודים וקושי להסביר לסביבה את סיבת ההיעדרויות.

מלבד התארכות התהליך כולו, כמה מן המרואיינים תיארו חוויות של המתנה ממושכת בימי החקירה עצמם. חלקם הגיעו מתוך ציפייה למפגש קצר וממוקד, אך מצאו עצמם ממתינים שעות ארוכות בתחנת המשטרה, לעיתים ללא מידע מספק על משך ההמתנה או על סיבת העיכוב. אחת הצעירות תיארה כיצד בהיותה קטינה, חקירתה נמשכה שעות רבות וכללה פרקי המתנה ארוכים, ללא אפשרות מספקת לנוח או לאכול. אם לקטינה אחרת סיפרה כי לאחר שהגיעו לתחנת המשטרה במועד שנקבע, הן נאלצו להמתין שעות ארוכות בשל היעדרותה של החוקרת, ויצאו מן התחנה רק בשעות הלילה המאוחרות, לאחר כ-12 שעות.

צעירים והורים תיארו גם קושי לדעת כמה חקירות עוד צפויות, באיזה שלב נמצא התיק ומה צפוי לקרות בהמשך. בהיעדר מידע ברור, הם נותרו לעיתים במצב מתמשך של דריכות ועיסוק בהתקדמות ההליך ובצעדים הבאים. כך, החקירה לא הסתיימה עם היציאה מחדר החקירות, אלא המשיכה ללוות אותם גם בשגרת חייהם.

4.3 פרקטיקות מיטביות בהענקת סיוע משפטי לאורך ההליך הפלילי

הגשת כתב האישום הייתה עבור חלק מן המרואיינים נקודת ציון משמעותית בהליך הפלילי. היא נתפסה כאישור פורמלי לכך שהפגיעה שעליה דיווחו זוכה להכרה מצד המערכת, ובכך חיזקה אצל חלקם את הרצון להמשיך בהליך. עבור מרבית המרואיינים, הסיוע המשפטי במסגרת מערך 'עו"ד משלי' החל בסמוך להגשת כתב האישום, ואילו אצל אחת המרואיינות הוא החל רק בשלב הסדר הטיעון. מן הראיונות עלה כי גורמי מקצוע שונים עשויים ליידע את הקטינים ומשפחותיהם על האפשרות לקבל סיוע משפטי, אך לא תמיד בוצעה הפניה שיטתית שהבטיחה את החיבור לשירות. לכן רק מיעוט מן המשפחות קיבלו סיוע יזום באמצעות יישוג של המועצה לשלום הילד, ששימשה גורם מתווך בין המשפחה ובין הסיוע המשפטי, ואילו חלק ניכר מן המרואיינים כלל לא היו מודעים בתחילת ההליך לזכאותם לסיוע זה. עם זאת, מרגע שהמידע על הזכאות הגיע למשפחות, תהליך הפנייה עצמו תואר כפשוט ונגיש: השארת מספר טלפון באתר הובילה לחזרה מהירה מצד גורמי הסיוע.

להלן מוצגות הפרקטיקות המיטביות שעלו מדברי הצעירים וההורים בחמישה צירים: תכלול הסיוע המשפטי והבטחת רציפותו בכל שלבי ההליך; ביסוס קשר אישי ויחסי אמון; הכנה

לשלב העדות והחקירה הנגדית; הנגשת זכויות וסיוע במימושן; ומימוש עקרון ההשתתפות ועבודה מתואמת עם ההורים.

4.3.1. תכלול הסיוע המשפטי והבטחת רציפותו לאורך ההליך

ממצאי הראיונות מלמדים כי ליווי משפטי רציף ומתכלל היה רכיב מרכזי בהתמודדותם של הקטינים ובני משפחותיהם עם ההליך. עבור מרבית המרואיינים, ההליך התקיים בתנאים של אי-ודאות, עומס רגשי והיכרות מוגבלת עם מערכת המשפט. בנסיבות אלו נתפסו עורכות הדין כדמות מקצועית מרכזית, שסייעה לקטינים ולהוריהם להבין את שלבי ההליך, לקבל מידע, לגבש עמדה ולהתנהל מול הגורמים המעורבים בתיק. מן הראיונות עלו ארבעה רכיבים עיקריים של תפקיד זה: חיזוק ההתמצאות וההבנה בהליך הפלילי ובמערכת המשפט; שמירה על זמינות, נגישות וגמישות לאורך ההליך; פעולה יזומה לקידום עמדת הקטין מול גורמי המערכת; ומעורבות במערכות חיים נוספות, ככל שנדרשה לשם קידום צרכיו וזכויותיו.

חיזוק ההתמצאות וההבנה בהליך הפלילי ובמערכת המשפט

עם כניסתם להליך, מרבית המרואיינים לא הכירו את שלביו, את בעלי התפקידים המעורבים בו או את חלוקת הסמכויות ביניהם. עורכות הדין הקדישו זמן, לרוב כבר בפגישה הראשונה, להסברת מבנה ההליך הפלילי, מטרותיו ושלביו הצפויים, וכן תפקידי המשטרה, הפרקליטות, בתי המשפט ועורכת הדין מטעם הסיוע המשפטי.

עורכות הדין הבהירו את תחומי האחריות והסמכות של הגורמים השונים ואת יחסי הגומלין ביניהם, ובכך סייעו לקטינים ולהוריהם לגבש תמונה כוללת וברורה יותר של המערכת שבה התנהל התיק. אחת האימהות תיארה כיצד עורכת הדין הסבירה למשפחה את חלוקת התפקידים והסמכויות:

> "היא שוב פתחה לנו את כל העניין הזה של מה זה משמעות של הפלילי, מה התפקיד של פרקליט לעומת התפקיד שלה, מה הסמכות של פרקליט לעומת הסמכות שלה, מי כל אחד מייצג". (אורנה, אם)

לצד ההסבר על מבנה ההליך ושלביו, עורכות הדין הקדישו תשומת לב לתיאום ציפיות בנוגע להתנהלותו ולתוצאותיו האפשריות. הן נמנעו מהבטחות ומיצירת ציפיות שאינן מבוססות, והציגו בגלוי את אי-הוודאות, המורכבות והמגבלות הכרוכות בהליך הפלילי. בכך הן סייעו לקטינים ולהוריהם להיערך לאפשרויות שונות ולהבין שאי אפשר לצפות מראש את התפתחות התיק ותוצאותיו. אחד האבות תיאר כיצד עורכת הדין הציגה למשפחה את מורכבות ההליך ונמנעה מלהבטיח תוצאה מסוימת:

> היא הסבירה קודם כול לפרטי פרטים בסובלנות מה ההליך, מה הולך להיות, מה הסיכונים. היא לא מכרה לנו תותים. היא לא באה ואמרה: 'תשמעו, הוא הולך להיכנס בין שלוש לארבע, יהיה כך', לא, לא, ממש לא. היא הסבירה שזה תיק מורכב." (יואב, אב)

תיאום הציפיות סייע לקטינים ולהורים להבין את אי-הוודאות הכרוכה בהליך ולהיערך להתפתחויות אפשריות בלי להסתמך על ציפייה לתוצאה מסוימת.

תפקידן של עורכות הדין לא הסתכם בהסבר על מבנה ההליך ובתיאום ציפיות. הן תיווכו גם את השפה המשפטית באמצעות הסברת מונחים מקצועיים, פישוט מידע משפטי מורכב והתאמתו לגילם ולצורכיהם של הקטינים והוריהם. בכך הן סייעו להם להבין את המידע שנמסר להם ואת משמעותם המעשית של ההליכים וההחלטות שהתקבלו לאורך הדרך. צעירה תיארה כיצד עורכת הדין הנגישה עבורה את השפה המשפטית:

> בעולם המשפט יש הרבה מילים ותוכן שהוא לא בשפה פשוטה, יותר מאתגר, מילים יותר גבוהות, אז היא ממש שיקפה לי שיהיה בגובה העיניים שלי, שאבין לקראת מה אני עומדת, לקראת מה אני הולכת, מה יהיה, מה יקרה. לא תמיד זה היה במאה אחוז כי אפשר לצפות ואי אפשר לדעת בדיוק מה יהיה אבל שיקפה לי שאני אבין את הסיטואציה, שאני אדע איפה אני". (גלי, צעירה)

הנגשת השפה המשפטית סייעה לצעירה להתמצא בהליך ולהבין מה צפוי בהמשך.

עורכות הדין סייעו למרואיינים להבין עדכונים והתפתחויות בתיק, ובייחוד את משמעותם ואת השפעותיהם האפשריות. צורך זה בלט בנקודות מפנה, כגון שינוי בסעיפי האישום או גיבוש הסדר טיעון, שבהן לא היה די במסירת המידע עצמו. צעירה תיארה כיצד עורכת הדין סייעה לה להבין עדכונים בנוגע למצבו של הפוגע:

> לא הבנתי את התהליך, כל יומיים אני מקבלת עדכון ואני לא מבינה, הוא בבית? הוא בכלא? הוא במעצר בית? הוא לא במעצר בית? [...] כל מיני דברים כאלה שלא הבנתי את הפרוצדורה עצמה. היא הסבירה לי, היא תמיד הייתה זמינה". (גלי, צעירה)

אחת האימהות תיארה כיצד עורכת הדין הסבירה תחילה לה ולבעלה, ולאחר מכן לבתם, את השינויים בסעיפי האישום במסגרת הסדר הטיעון:

> בסוף באמת נסגר עסקת טיעון, ובעסקת טיעון היה שינוי, כמו שעושים בעסקת טיעון, של חלק מסעיפי הפגיעה. ועורכת הדין בצורה מאוד מאוד יפה תיווכה, קודם כול לנו ואחר כך לבת שלנו, את השינויים בסעיפי ההאשמה". (אורנה, אם)

תיאורה של האם ממחיש את החשיבות של מתן הסבר ישיר גם לקטין עצמו, ולא רק להוריו, כדי לאפשר לו להבין את ההתפתחויות בהליך המשפטי ואת משמעותן עבורו.

לעיתים כלל הסיוע גם בירור אקטיבי של מידע עבור הקטינה, כאשר התקשתה לקבלו בעצמה:

> הסבירה לי הכול, גם כששלחתי לה הודעות בוואטסאפ על עדכונים בתיק שקיבלתי היא הייתה עוזרת לי להבין מה זה אומר, או לפעמים לא הייתי מצליחה להיכנס אז היא הייתה מבררת לי דרך עורכי הדין מה המצב בתיק". (גלי, צעירה)

דברי הצעירה ממחישים את חשיבות הקשר הישיר בין הקטין לעורכת הדין, המאפשר לו לפנות אליה בעצמו, לקבל מידע והסברים ולברר שאלות המתעוררות לאורך ההליך, ובמיוחד כאשר הקטין עומד לבד מול המערכת כמו במקרה המתואר.

זמינות, נגישות וגמישות החורגות מדפוסי קשר רשמיים מקובלים

זמינות, נגישות וגמישות במשך ההליך היו רכיבים מרכזיים בחוויית השירות המשפטי שקיבלו הצעירים וההורים מטעם הסיוע המשפטי. הידיעה שיש גורם מקצועי שאפשר לפנות אליו בעת שאלה, קושי או אי-ודאות הייתה משמעותית במיוחד לנוכח אופיו הבלתי מוכר ולעיתים הבלתי צפוי של ההליך. אחת הצעירות סיפרה:

> אבל באמת כל מה שרציתי לדעת ולא ידעתי, ישר קיבלתי על זה תשובה [...] הייתי מקליטה לה את ההודעות בוואטסאפ, אז היא הייתה עונה לי בהודעות קוליות כמה דקות אחר כך, או מתי שהיא יכלה". (ענבר, צעירה)

הזמינות באה לידי ביטוי גם באופן שבו התקיים הקשר בפועל. לצד דרכי התקשורת הפורמליות, עורכות הדין היו נגישות בערוצי תקשורת יום-יומיים וגמישים, ובהם הודעות טקסט והודעות קוליות, העברת צילומי מסך בוואטסאפ ופגישות באמצעות זום. ערוצים אלו אפשרו לקטינים לפנות ישירות לעורכת הדין עם התעוררות שאלה או צורך, בלי להמתין לפגישה שנקבעה מראש. אחת הצעירות תיארה כיצד זמינות זו אפשרה לה לפנות לעורכת הדין באופן שוטף ולקבל ממנה הסבר וסיוע בעת הצורך:

> היא נסיכה, היא אלופה. תמיד הייתה זמינה, לפעמים היה לוקח לה זמן לענות אבל היא תמיד הייתה עונה בסופו של דבר, נתנה לי מענה על הכול, כל מה שלא ידעתי שלחתי לה אפילו אם זה צילום מסך או העתק הדבק של הודעה והיא הייתה מסבירה לי, מבררת לי". (גלי, צעירה)

לצד הזמינות, בראיונות בלטה גם הגמישות שאפיינה את עבודתן של עורכות הדין ואת התאמת הליווי לצורכי הקטינים ומשפחותיהם ולהעדפותיהם. גמישות זו באה לידי ביטוי, בין היתר, בדרכי התקשורת, בקביעת מועדי המפגשים, במיקומם ובהרכב המשתתפים בהם.

מדברי המרואיינים עלה כי התאמות אלו אפשרו להתחשב בנסיבות ובצרכים המשתנים לאורך ההליך. אחת האימהות תיארה כיצד עורכת הדין התאימה את קצב הליווי לצורכי המשפחה:

> היא באמת אישה נדירה, נדירה, נדירה, שגם הלכה איתנו בקצב שלנו. זאת אומרת אנחנו ביקשנו פגישה בלי [הבת], ואמרה: 'אין בעיה, למרות שאני מייצגת אותה, אני פוגשת אתכם קודם, בשמחה, מה שאתם צריכים'. פינתה לנו זמן ביום שישי גם, כי לא הצלחנו באמצע שבוע להגיע אליה, ואז ממש הלכה לפי החליל שלנו בתוך הדבר הזה". (אורנה, אם)

היקף הקשר עם עורכת הדין השתנה בהתאם לצורכי הקטין והמשפחה ולשלב שבו היה מצוי התיק. בתקופות שבהן לא התרחשו התפתחויות משמעותיות בהליך, גם הצורך בקשר היה מצומצם יותר:

> בגלל שלא היה עדות, לא היה המון שיחות. כשהיה דיונים היו קצת יותר. הארכת מעצר היה כמה פעמים וכמה פעמים שעדכנו אותנו מראש, אבל מעבר לזה לא היה המון קשר". (שמעון, אב)

ממצא זה מדגיש כי זמינות ורציפות אינן מחייבות קשר אינטנסיבי וקבוע, אלא כתובת מקצועית מוכרת ונגישה לפנייה בהתאם לצורך ולשלב בהליך. אחד האבות תיאר את הזמינות המתמשכת של עורכת הדין ואת משמעותה עבורו:

> אם עורכת הדין לא הייתה בתמונה, לא הייתי יודע עשירית ממה שאני יודע היום. ועורכת הדין הייתה איתנו, חוץ מהמפגש, כמה מפגשים שהגיעה פה לבית, היינו גם בקשר טלפוני. היא אמרה לי: 'מתי שאתה צריך, מתי שאתה מרגיש, תתקשר תמיד', את האמת ייאמר לזכותה היא תמיד הייתה זמינה ודיברנו איתה לא מעט פעמים. היא בעצם הייתה הקרן אור היחידה פה בכל התמונה". (יואב, אב)

עבור חלק מן ההורים, זמינות הליווי ורציפותו נשאו משמעות נוספת: גורם מקצועי שהכיר את התיק ועקב אחריו הפחית את אחריותם לניהול ההתנהלות מול המערכת. אחת האימהות תיארה כיצד נוכחותה של עורכת הדין אפשרה לה לעיתים להתפנות מחדש לתפקידה כאם:

> חלק מהפעמים יכולתי להיות שוב אימא, ולא רק עומדת על המשמר, ולא רק עורכי דין, ולא רק קייס מנג'ר, בזכות עורכת הדין, כי ידעתי שהיא מחזיקה בשבילי את הדבר הזה". (אורנה, אם)

דבריה של אורנה ממחישים כי כתובת מקצועית רציפה הקלה על ההתנהלות מול מערכת המשפט והפחיתה חלק מן הנטל שנשאו ההורים בניהולה.

מן הראיונות עלה כי עבור חלק מן הקטינים ומשפחותיהם, הצורך בליווי משפטי לא הסתיים בהכרח עם מתן גזר הדין או תחילת ריצוי העונש. בשלבים מאוחרים יותר, ובהם דיונים בוועדות שחרורים, צורך בצווי הרחקה או חשש ממפגש מחודש עם הפוגע לאחר שחרורו, עשויות להתעורר מחדש שאלות של מוגנות וזכויות המצריכות חזרה לקשר עם עורכת הדין. תחושת היעדרה של נקודת סיום ברורה להליך קיבלה ביטוי בדבריה של אחת הצעירות:

> אני זוכרת, כל פעם הייתי בטוחה שזה נגמר, ואז אמרו לי, רגע, אבל צריך לעשות את זה, צריך לעשות את זה. אז כאילו, כל פעם, אחרי העדות חשבתי שסיימתי עם זה, אבל לא, כאילו, תמיד יש עוד, כל רגע צץ משהו אחר מהנושא הזה. אז כאילו, זה נושא שלא באמת נגמר. פשוט מתמודדים איתו, אבל לפעמים זה יכול להיות קשה". (ענבל, צעירה)

דבריה של הצעירה ממחישים כי סיום שלב פורמלי בהליך אינו בהכרח נקודת סיום עבור הנפגע. האפשרות לשוב ולהיעזר בעורכת הדין כאשר מתעורר צורך משפטי חדש עשויה אפוא להיות רכיב חשוב ברציפות הליווי, גם כאשר הקשר השוטף עימה פוחת לאחר סיום ההליך המרכזי.

פעולה יזומה לקידום עמדת הקטין מול גורמי המערכת

רכיב נוסף בסיוע המשפטי היה הגישה הפרואקטיבית של עורכות הדין בקידום עמדתם וזכויותיהם של הקטינים מול גורמי מערכת המשפט. היבט זה עלה בעיקר בדברי ההורים, שתיארו כיצד עורכות הדין לא הסתפקו במענה לפניות או בליווי ההליך כפי שהתפתח, אלא זיהו אפשרויות פעולה, יזמו צעדים ופעלו להבאת עמדתם של הקטינים בפני הגורמים הרלוונטיים ולקידומה. במקרים מסוימים כלל הדבר גם פנייה חוזרת לגורמי המערכת, התעקשות על עמדת הקטין או בחינת אפיקי פעולה נוספים.

מקרה שתיארה אחת האימהות ממחיש את ההבדל שחוותה בין ייצוג שהסתפק במענה להתפתחויות ובין ייצוג יוזם. לדבריה, בתחילת הליווי היא חשה כי האפשרויות בנוגע לצו המגבלות ולהסדר הטיעון לא מוצו וכי עמדת בתה לא קודמה במידה שציפתה לה. לעומת זאת, עורכת הדין שליוותה אותן בהמשך הציגה את דרכי הפעולה האפשריות ופעלה בערכאה גבוהה יותר לאחר שבקשה להמשך צו המגבלות לא התקבלה. עבור האם, ההבדל היה טמון במידת היוזמה, ההתמדה והנכונות להמשיך לפעול לקידום עמדת בתה.

פרואקטיביות בייצוג אינה מחייבת יצירת ציפייה לכך שכל עמדה או בקשה של הקטין תתקבל. היא יכולה להתקיים לצד הצגה כנה של המגבלות המשפטיות ושל גבולות יכולתה של עורכת הדין להשפיע על התוצאה. גם כאשר האפשרות להשיג את התוצאה המבוקשת מוגבלת, עצם הנכונות לבחון דרכי פעולה, לפנות לגורמים הרלוונטיים ולהבטיח שעמדת הקטין תישמע ותישקל עשויה להיות משמעותית בחוויית הייצוג.

דוגמה לייצוג פרואקטיבי שהוביל גם לתוצאה המבוקשת עולה בעדותה של אם אחרת, שסיפרה על הרצון שלה ושל בתה להביא לשינוי בעסקת הטיעון. עורכת הדין הבהירה מראש כי סיכויי ההצלחה נמוכים, אך לצד זאת העמידה את רצונה של הנפגעת במרכז ופעלה באופן אקטיבי להבאת עמדתה בפני הגורמים הרלוונטיים. במקרה זה, המהלך הוביל לשינוי המבוקש.

> עורכת הדין אמרה: 'יכול להיות שמשפטית אני אגיד לך חבל על הזמן, אבל אני לא אומרת לך את זה, כי מה שחשוב לי הוא מה שחשוב לך, ואני הולכת להתקשר לבן שלי, ואנחנו נתעקש איתו על זה. כי לך חשוב שנתעקש על זה, ואני מייצגת אותך' [...] והיא הלכה עם זה לפרקליט, והוא אמר בסדר. והם התעקשו עם הסניגוריה על שינוי חזרה של הסעיף הזה, והוא נשאר בסעיף המקורי שלו. שזה היה הישג מטורף". (גליה, אם)

הדוגמה ממחישה כי ייצוג פרואקטיבי מתבטא בתרגום עמדת הקטין לפעולה משפטית, גם כאשר יכולתו להשפיע ישירות על ההליך מוגבלת.

תיווך הקשר בין הקטין ומשפחתו ובין הפרקליטות

מן הראיונות עלה כי עורכות הדין מילאו תפקיד חשוב בתיווך הקשר בין הקטינים ומשפחותיהם ובין הפרקליטות. עבור רבים מן המרואיינים, הקשר הישיר עם הפרקליטות היה לעיתים מורכב ולא נגיש, בין היתר בשל השפה המשפטית ואופן פעולתה של המערכת. עורכות הדין שימשו עבורם ערוץ תקשורת דו-כיווני: הן סייעו להבין מידע והחלטות שהתקבלו בפרקליטות, ובה בעת העבירו אליה את עמדותיהם, רצונותיהם וחששותיהם של הקטינים ומשפחותיהם. אחת האימהות תיארה כיצד עורכת הדין הפכה עבור משפחתה ל"גורם המקשר המרכזי מול הפרקליט". לדבריה, "הפרקליט מדבר משפטית, ויותר נוח לו להתנהל מול עורכי דין". הורים נוספים תיארו כיצד נעזרו בעורכת הדין כדי להבין כיצד נכון לפעול מול הפרקליטות, אילו פניות אפשר לקדם באמצעותה ומה אפשר לעשות בלי לפגוע בניהול התיק.

תפקיד התיווך בא לידי ביטוי גם ביוזמה של עורכות הדין לברר את עמדתם של הקטינים לקראת נקודות שבהן עמדו להתקבל החלטות משמעותיות בתיק. אחד האבות תיאר כיצד לקראת פגישה בפרקליטות שנועדה לדון בהמשך הטיפול בתיק, פנתה אליו עורכת הדין וביקשה לשמוע את דעתו כדי שתוכל להביאה בפני גורמי התביעה: "אני רוצה לשמוע גם את דעתך. גם להעביר להם את המסר". כך אפשר התיווך להביא את עמדת הקטין בפני גורמי התביעה עוד בטרם התקבלו החלטות בעניינו.

עוד עלה כי עבור חלק מן הקטינים, עורכת הדין הייתה כתובת נגישה ונוחה יותר מן הפרקליטות עצמה. אחת האימהות תיארה כי הרגישה בנוח יותר לפנות לעורכת הדין בשאלות ובבירורים, ואילו הקשר עם הפרקליט היה מורכב יותר עבורה. במקרים אחרים, עורכות הדין ליוו את הקטינים לפגישות עם הפרקליטים והשתתפו במפגשים משותפים, ובכך סייעו בקשר בין הקטינים לגורמי התביעה ובהתאמת המפגש לצורכיהם.

ממצאים אלו ממחישים את תפקידן של עורכות הדין כגורם מתווך בין הקטינים ומשפחותיהם ובין הפרקליטות, המסייע הן בהנגשת הקשר עם גורמי התביעה הן בהבאת עמדתו של הקטין בפניהם בנקודות משמעותיות לאורך ההליך.

מעורבות רב-מערכתית לקידום צורכי הקטין וזכויותיו

במקרים מסוימים, הייצוג המשפטי לא הוגבל להליך הפלילי, אלא כלל מעורבות גם במערכות ובזירות נוספות הנוגעות לחיי הקטין. מעורבות זו באה לידי ביטוי בקשר עם מסגרות חוץ-ביתיות ועם גורמי רווחה, בהשתתפות בוועדות תכנון טיפול, בקידום מענים טיפוליים ובהתערבות מול אנשי מקצוע לצורך שמירה על זכויותיו של הקטין וקידום צרכיו. מדברי הצעירות שרואיינו עלה כי מעורבותה של עורכת הדין במרחבים אלו תרמה לתחושה שיש גורם מקצועי המכיר את נסיבות חייהן ופועל לקידום ענייניהן גם מחוץ להליך הפלילי.

כך למשל, אחת הצעירות תיארה כיצד עורכת הדין הגיעה מעת לעת לפנימייה שבה התגוררה, נפגשה עם אנשי הצוות, התעניינה בתנאים ובמענים שניתנו לה, פעלה לקידום טיפול עבורה והשתתפה בוועדות שעסקו בעניינה. הצעירה תיארה את משמעותה של נוכחות זו במילים: "הפנימייה ידעו שיש לי גב".

במקרה אחר, הליווי חרג מן ההליך הפלילי עצמו וכלל סיוע מעשי במימוש זכויות שנבעו ממנו. אחת הצעירות תיארה כיצד עורכת הדין הנחתה אותה בפעולות שנדרשו לצורך קבלת כספי הפיצוי שנפסקו לטובתה, ובהן פתיחת חשבון בנק, השגת האישורים הנדרשים והתמצאות בתהליך קבלת הכספים. דוגמה זו ממחישה כי במקרים מסוימים תפקידה של עורכת הדין לא הסתיים בהכרה המשפטית בזכות, אלא כלל גם סיוע במימושה בפועל.

ממצאים אלו מצביעים על כך שייצוג משפטי מיטבי עשוי לדרוש התייחסות גם למערכות ולהקשרים שמחוץ להליך הפלילי, כאשר הם נוגעים למימוש זכויותיו של הקטין ולצרכיו. אין משמעות הדבר שעורכת הדין נדרשת לקבל עליה תפקיד טיפולי או לתכלל את כלל המענים הניתנים לקטין. במצבים אלו תפקידה עשוי להיות לזהות צורך הנוגע לזכויותיו של הקטין, ולפי העניין לתווך, להפנות, לחבר בין גורמים או לפעול מול המערכת הרלוונטית.

4.3.2 ביסוס קשר אישי ויחסי אמון בין עורכת הדין לקטין ועבודה עם המשפחה

הקשר שנרקם בין עורכת הדין ובין הקטין ובני משפחתו היה נדבך מרכזי בחוויית הייצוג המשפטי. באופן בולט ועקבי תיארו הצעירים וההורים יחסי אמון ותחושת ביטחון שנבנו בקשר עם עורכות הדין. צעירה תיארה:

> הרגשתי סוף סוף שיש מישהו שאני יכולה באמת לסמוך עליו, וזה היה כל כך אמיתי". (ענבל, צעירה)

צעירה אחרת הדגישה את תחושת הביטחון שנוצרה כבר במפגש הראשון:

> אם היא לא הייתה איתי כנראה שהייתי חווה את הטראומה הזאת פי מאתיים יותר קשה. מאותו רגע שהתיישבתי בשולחן והכרתי אותה הרגשתי ביטחון אוטומטית". (אנה, צעירה)

תחושה דומה עלתה גם בדברי ההורים. אחת האימהות תיארה:

> בחיים לא הייתי מעיזה להיכנס למקומות האלה בלי לורן [עו"ד], היא הייתה ממש המשענת שלנו". (אורנה, אם)

ציטוטים אלו ממחישים כי הקשר עם עורכת הדין נחווה לא רק כקשר מקצועי לצורך ייצוג משפטי ומימוש זכויות, אלא גם כמקור לאמון וביטחון בתוך הליך מורכב ומעורר מצוקה. תיאורי המרואיינים מדגישים את מרכזיותם של האמון והקשר הבין-אישי בחוויית הייצוג.

מן הראיונות עלה כי יחסי האמון לא התבססו על המומחיות המשפטית בלבד, אלא גם על האופן שבו עורכות הדין יצרו קשר עם הקטינים והוריהם. המרואיינים תיארו הקשבה, רגישות והתאמה של אופן הפנייה אליהם, ולעיתים אף תחושה של 'חיבור' כבר מן המפגש הראשון. אחת האימהות תיארה זאת כך:

> ואז נכנסה לתמונה גם עורכת הדין שלנו שקיבלנו מהסיוע, שהיא גם מלאך בפני עצמה, מהשנייה הראשונה, מהרגע הראשון. באמת, היה לנו חיבור כאילו מלחיצת יד הראשונה. היא ישר ידעה איך לדבר איתי, ידעה מתי להרגיע ומתי לתת לי ככה את המילה שהייתי צריכה לשמוע. גם עם הבן שלי הייתה מהממת". (גלית, אם)

מן הראיונות עלו כמה פרקטיקות מקצועיות, תקשורתיות ובין-אישיות שבאמצעותן ביססו עורכות הדין קשר של אמון וביטחון עם הקטינים והוריהם לאורך הליווי המשפטי. פרקטיקות אלו יוצגו להלן.

מתן הסברים ומידע באופן מכיל

פרט לתוכן המידע שנמסר לקטינים ולהוריהם על ההליך המשפטי, מן הראיונות עלה כי גם לאופן מסירתו הייתה משמעות בביסוס האמון והביטחון בקשר עם עורכת הדין. הסברים שניתנו בבהירות ובסבלנות, ובנכונות לחזור על המידע, לבדוק את הבנתו ולאפשר שאלות ובירורים נוספים, הפכו את מסירת המידע לתהליך של תקשורת מותאמת וקשובה. מניתוח הראיונות עלו ארבעה מאפיינים מרכזיים של אופן הסברה זה:

א. **בהירות**. המרואיינים ייחסו חשיבות ליכולתה של עורכת הדין להסביר מידע משפטי מורכב באופן ברור ונגיש. כפי שתיארה אחת האימהות: *"היא הסבירה בצורה מאוד ברורה, קיבלנו ממנה הרבה עצות"* (נטלי, אם). בהירות ההסברים תרמה לתחושה שעורכת הדין קשובה לצורך של הקטין ומשפחתו להבין את המתרחש.

ב. **סבלנות ונכונות לחזור על ההסברים תוך כדי התאמת התקשורת לשיח עם ההורים ולשיח נפרד עם הקטינים**. הצעירים וההורים תיארו את נכונותן של עורכות הדין להקדיש זמן להסברים ולחזור על מידע ככל הנדרש, בלי לבטא חוסר סבלנות. אחת האימהות תיארה: *"היא לא חסכה לשנייה במילים או בזמן שלה, והיא הייתה צריכה לחזור בגדול על אותו דבר מול הבת שלי"* (אורנה, אם). נכונות זו אפשרה לקטינים ולהורים לעבד את המידע בקצב המתאים להם ולשוב אליו ככל הנדרש.

ג. **בדיקה אקטיבית של ההבנה**. עורכות הדין לא הסתפקו במסירת המידע, אלא בדקו באופן פעיל אם הדברים הובנו ואם נדרשות הבהרות נוספות. כפי שתיארה אחת האימהות: *"כל הזמן בבדיקה, האם אנחנו מבינים, האם זה ברור לנו, האם יש לנו עוד שאלות"* (אורנה, אם). בדרך זו הפכה מסירת המידע מתהליך חד-כיווני לשיח שבו אפשר היה להתאים את ההסברים להבנתם ולצורכיהם של הקטינים והוריהם.

ד. **מתן לגיטימציה להמשך שאלות ובירורים**. ההסבר לא הוגבל למפגש שבו נמסר המידע. עורכות הדין הכירו בכך שעיבודו של מידע רב ומורכב דורש זמן, והזמינו את הקטינים וההורים לשוב ולפנות אליהן בשאלות שהתעוררו בהמשך. כך סיפרה אחת האימהות: *"היא אמרה לנו נתתי לכם מלא אינפורמציה, תחזרו הביתה, בטח יהיו לכם עוד שאלות"* (אורנה, אם). בכך הוכרה ההבנה כתהליך מתמשך וניתנה לגיטימציה לשוב ולשאול, לברר ולהיעזר בעורכת הדין גם לאחר המפגש.

ממצאים אלו מלמדים כי ההסברים תרמו לביסוס האמון לא רק בזכות תוכנם, אלא גם בזכות אופן מסירתם: בבהירות, בסבלנות, תוך כדי בדיקת ההבנה ומתן אפשרות להוסיף ולשאול.

הכרה בפגיעה והענקת תוקף לחוויית הקטין והוריו

היבט נוסף שעלה מן הראיונות היה תחושת ההכרה והתוקף שחוו הקטינים והוריהם בקשר עם עורכות הדין. במהלך ההליך הפלילי נדרשו הקטינים למסור את גרסתם ולהתמודד עם חקירה ובחינה של העדות שמסרו. בתוך מציאות זו, עורכת הדין שימשה עבורם עוגן בעל משמעות: דמות מקצועית הפועלת בתוך מערכת המשפט, ובה בעת נמצאת לצידם, מקשיבה לחווייתם ומתייחסת אליה ברצינות. אחד האבות תיאר את החוויה שלו בהקשר זה כך:

> היא האמינה בבת שלי ברמה מטורפת [...] היא אמרה לי, תשמע, הילדה הזאת עברה תקיפה מינית, היא לא משקרת. היא לא משקרת". (יואב, אב)

עבור האב, להבעת האמון של עורכת הדין בבתו הייתה משמעות רבה. העובדה שדמות מקצועית הפועלת בתוך מערכת המשפט התייחסה לדבריה ברצינות והביעה כלפיה אמון חיזקה אצלו את התחושה כי החוויה של בתו זוכה להכרה ולתוקף.

תחושת ההבנה וההכרה מצד עורכת הדין עלתה גם מדבריהם של הצעירים עצמם. אחד הצעירים תיאר כיצד עורכת הדין הייתה לצידו ברגע של אכזבה וחוסר ודאות, כאשר דיון בבית המשפט התבטל והוא נותר ללא בני משפחתו:

> אז הוא [הדיון בבית המשפט] כאילו התבטל, ואז היא כאילו ליוותה אותי בכל המהלך, כי הייתי לבד רק אני והיא שם, אז היא כזה אמרה לי, אני מבינה אותך, הכול טוב". (מנדי, צעיר)

המשמעות שייחסו המרואיינים לחשיפה עצמית של עורכות הדין

בכמה מן הראיונות תואר כי עורכת הדין חשפה חוויות מחייה, ובפרט חוויית פגיעה שעברה בעצמה. לחשיפה זו הייתה חשיבות רבה בקשר עם הקטין ומשפחתו. המרואיינים שתיארו חשיפה כזו הצביעו על שתי תרומות מרכזיות שלה – תחושה שעורכת הדין מסוגלת להבין מקרוב את חוויית הנפגע, ותחושה של קרבה ואמון בקשר עימה:

> וגם היא ספציפית, היא גם נפגעת [...] וגם היה לה משפט מאוד ארוך, וכאילו המקום הזה שהיא כאילו גם ידעה לומר לי גם מהצד שהיא נפגעת וגם מהצד של העורכת הדין, היה מאוד משמעותי". (ליטל, צעירה)

> כשהיא הגיעה לפה, היה די קליק. יש בה משהו, כאילו, היא בן אדם מיוחד, והתחלנו לדבר. ואז היא אמרה לי: 'תשמע, אני רוצה לשתף אותך במשהו', והיא סיפרה לי משהו אישי על החיים שלה. כי כשמישהו בא ופתאום חושף בפניך דברים אינטימיים אישיים שלו, אז זה מראה שכאילו יש פה איזה סוג של אמון הדדי [...] וזה יצר בינינו קשר טוב, כי גם הבנתי שהיא יודעת מה הבת שלי מבינה. זאת אומרת, אין יותר טוב ממנה להבין מה הבת שלי עוברת". (יואב, אב)

נוכחות אישית והתעניינות בקטין מעבר להליך המשפטי

בתיאורי הצעירים וההורים בלטה התחושה שעורכות הדין התייחסו לקטינים לא רק בהקשר של ההליך המשפטי, אלא גם גילו עניין בשלומם ובתחומי חיים נוספים. המרואיינים תיארו נוכחות, אכפתיות והתעניינות שנמשכו לאורך הליווי ובאו לידי ביטוי גם מעבר לסוגיות המשפטיות שבגינן ניתן הייצוג. עבור חלקם, התנהלות זו תרמה לתחושה שעורכת הדין אינה רק אשת מקצוע המייצגת אותם בהליך, אלא גם דמות חשובה הנמצאת לצידם לאורך הדרך.

> כשהכרתי אותה הרגשתי כאילו זאת אימא שנייה שלי, לכל דבר ועניין הרגשתי שאימא שלי יושבת מולי". (אנה, צעירה)

הדימוי של 'אימא שנייה' מבטא את עוצמת הקרבה שחוותה הצעירה. בהמשך דבריה היא תיארה כמה מן ההתנהגויות שתרמו לתחושה זו, ובהן הקדשת זמן ותשומת לב, צמצום הסחות במהלך המפגש ומתן מקום גם לחוויותיה ולרגשותיה:

> מסבירה לי הכול, נותנת לי גם לפרוק. [...] אני מרגישה שהיא באה להיות איתי. מבחינתה כל היום הזה מוקדש בשבילי. היא לא נמצאת בטלפונים עם

> יותר מדי אנשים, גם אם קורה איזה משהו, היא עושה את זה הכי בעדינות ובהכי רגישות שיא. אני ואימא שלי התאהבנו בה. באמת התאהבנו בה כי פשוט ראו שזה אמיתי". (אנה, צעירה)

דבריה של הצעירה ממחישים כי הקדשת זמן, צמצום ההפרעות והקשבה גם לחוויות שאינן משפטיות חיזקו את תחושתה שעורכת הדין נוכחת לצידה באופן אישי וקשוב.

ממד נוסף של חוויית האכפתיות היה התעניינות יזומה ומתמשכת בחיי הקטינים גם מעבר לאירועים הקשורים ישירות להליך המשפטי. המרואיינים ייחסו משמעות לא רק לעצם ההתעניינות, אלא גם לכך שעורכות הדין זכרו פרטים שסיפרו בעבר וחזרו לשאול עליהם בהמשך. כך למשל תיארה זאת אחת הצעירות:

> היא הייתה נגיד שואלת אותי איך אני גם מבחינה נפשית וגם מבחינה פיזית, איך בבית ספר, איך עם הבן זוג. [...] היא הייתה הכי חברותא בעולם, לא הרגשת כאילו את הדיסטנס הזה של כאילו אני עורכת דין שלך, לא לדבר איתי משהו שלא קשור למשפט, כזה. זה היה כאילו 'איך בבית ספר, איך הייתה הבגרות', היא הייתה אפילו זוכרת, אם הייתי אומרת לה כן, יום לפני או יום אחרי יש לי איזה משהו, הייתה אחרי זה שואלת אותי, כאילו לא הייתי צריכה, היא באמת הייתה מקשיבה לי. 'איך הייתה הבגרות? איך בבית ספר? ישנת? אכלת? את רוצה שאני אקנה לך משהו לשתות?' כאילו באמת דאגה. כמו דאגה של אימא דאגה לי. 'איך אצל הפסיכולוגית?' אם אני מקבלת מה שאני צריכה, אם הכול טוב, איך אני מרגישה אחרי המשפט? איך אני מרגישה לפני המשפט?. שולחת לי הודעה: 'ישנת? הכול טוב? תאכלי לפני, תתקלחי, תשתי מים, הכול בסדר, לא להיות בלחץ אני איתך'. כאילו 10 מתוך 10, אפילו יותר". (אנה, צעירה)

ממצאים אלו מלמדים כי חוויית הנוכחות והאכפתיות נבנתה מהצטברות של פעולות קטנות ועקביות, ובהן הקדשת זמן, התעניינות בתחומי חייו של הקטין, זכירת פרטים ויוזמת קשר. פעולות אלו תרמו לתחושה שעורכת הדין רואה את הקטין כאדם שלם, ולא רק כנפגע עבירה או כלקוח, ובכך חיזקו את הקשר ואת האמון לאורך הליווי.

4.3.3 הכנה לשלב העדות והחקירה הנגדית

שלב העדות והחקירה הנגדית היה עבור חלק מן הקטינים שלב מורכב ומטלטל בהליך הפלילי. לצד ההתמודדות עם סביבה משפטית בלתי מוכרת ועם כללים ונהלים שלא תמיד היו ברורים להם, נדרשו הקטינים להשיב לשאלות חודרניות ולעיתים להתמודד עם ניסיונות לערער על אמינותם ועל האופן שבו תיארו את הפגיעה. כמה מן הצעירות תיארו כיצד במהלך החקירה הנגדית הוטל ספק בדבריהן ואף באופן שבו הגיבו לפגיעה. כך סיפרה אחת הצעירות:

> והעורך דין שלו ניסה לרכב על זה, אמר לי: 'את משקרת'. התעמתתי מולו, ואז הוא אמר: 'אז איך את מחייכת אחרי שאנסו אותך?'". (דריה, צעירה)

במקרים אחרים, שאלות שנועדו לערער על מהימנותן של הצעירות התמקדו ברקע האישי שלהן, במעמדן החברתי או בהתנהלותן האישית והמינית[3]. כך תיארה אחת הצעירות את חווייתה בחקירה:

> הרבה התמקדו במי אני, מאיפה אני מגיעה, להראות כמה אני בן אדם ממעמד נמוך. הוא ניסה להוציא אותי שרלילה ופתיינית גברים, ניסה להפיל הכול עליי, שאני בעצם מפתה גברים בכוונה לכיף שלי ושיש לי הרבה ידידים והוא שאל אותי: 'עם כמה גברים שכבת? ואיך עשית איתו? ומה עשית?'". (גלי, צעירה)

מן העדויות עולה כי החקירה הנגדית עסקה לא רק בפגיעה עצמה, אלא גם באמינותן, ברקען ובהתנהלותן האישית והמינית של הצעירות; שאלות אלו נחוו לעיתים כחודרניות, מערערות ואף משפילות. אחת הצעירות תיארה את עוצמת החוויה:

> היו מקומות ושלבים בזה שאמרתי, כאילו איך בכלל שואלים אותי שאלות כאלה? [...] אני ילדה בת 15, מה אתם רוצים ממני? זו הייתה ממש חוויה טראומטית". (ליטל, צעירה)

על רקע האתגרים של שלב זה, הכנת הקטינים לקראת העדות והחקירה הנגדית עלתה מן הראיונות כרכיב משמעותי בליווי המשפטי. ההכנה כללה היכרות עם הצפוי להתרחש באולם בית המשפט, עם אופי החקירה והשאלות שעשויות להישאל ועם דרכי ההתמודדות האפשריות במהלכה. בכך היא סייעה לצמצם את אי-הוודאות ולאפשר לקטינים להגיע למעמד כשהם מבינים טוב יותר מה צפוי להם וכיצד יוכלו להתנהל במהלכו.

מן הראיונות עלה כי הייתה שונות בהיקף ההכנה ובאופייה. חלק מן המרואיינות תיארו הכנה שכללה תרגול מוקדם של סיטואציית החקירה הנגדית, לצד מעבר על חומרי התיק והסבר על סוגי השאלות שעשויות להישאל ועל זכויותיהן במהלך העדות. אחת הצעירות תיארה מפגש משותף עם הפרקליטה ועם עורכת הדין, שבמהלכו נערכה מעין סימולציה של החקירה הצפויה:

> ריענון זיכרון זה בעצם שאני נפגשת עם הפרקליטה שלי ועם העורכת דין שלי, אנחנו עוברים על כל כתב האישום ובעצם הפרקליטה כביכול שואלת אותי שאלות, כביכול תוקפת אותי, כמו שהסנגור שלו ישאל אותי במשפט [...] היא נתנה דוגמאות ואיך יכולים לשאול ומתי הוא שואל, ואיזה זכויות

[3] סעיף 2א לחוק לתיקון סדרי הדין (חקירת עדים), התשי"ח–7591, קובע כי בית המשפט לא יתיר חקירה בדבר עברו המיני של נפגע עבירת מין, אלא אם מצא, מטעמים שיירשמו, כי איסור החקירה עלול לגרום לנאשם עיוות דין.

> יש לי, ומתי אני יכולה לדבר, ומתי אסור [...] עושה לי כזה אימפרוביזציה, זאת אומרת שאני באה לסיטואציה כבר מוכנה, לא מופתעת, אני יודעת מה הולך להיות, מה השלב הבא, מה כן בסדר, מה לא בסדר, מתי לענות מתי לא לענות". (אנה, צעירה)

הסימולציה, לצד ההסבר על הזכויות ועל כללי ההתנהלות בעדות, אפשרה לצעירה להכיר מראש את הצפוי ולהגיע למעמד, לדבריה, "מוכנה, לא מופתעת". בכך ממחיש תיאורה כיצד הכנה מעשית עשויה לצמצם את אי-הוודאות ולחזק את תחושת המוכנות לקראת העדות.

לצד ההכנה לתוכן החקירה ולאופן ההתמודדות עימה, מן הראיונות עלה גם ממד של הכנה פרוצדורלית למעמד העדות. צעירות תיארו כיצד עורכות הדין הסבירו להן מראש כיצד ייראה אולם בית המשפט, מי יהיו הנוכחים בו, היכן יישבו או יעמדו ומה צפוי להתרחש במהלך הדיון. אחת הצעירות תיארה:

> היא סיפרה לי איך זה הולך להיראות, איך נעמוד פה, שלוש שופטים, הם הולכים להציג כאילו, נגיד יש לו עורך דין אז הוא הולך להגיד טענות מולי, אני הולכת להשיב לו ואם אני לא רוצה או לא יכולה אז כאילו היא גם מאחורי". (אור, צעירה)

רכיב נוסף בהכנה היה היכרות מוקדמת עם הזירה הפיזית שבה תתקיים העדות. בחלק מן המקרים ליוו עורכות הדין את הקטינים לביקור מקדים בבית המשפט ובאולם שבו צפויה הייתה להתקיים העדות. אחת הצעירות תיארה את משמעותה של היכרות זו עבורה:

> ידעתי שהיא איתי שם, היא לקחה אותי לפני לבית משפט, והיא הראתה לי הכול, וכאילו, אמרתי, אוקיי, אני אהיה כאן, אבל יפעת [שם בדוי לעורכת הדין] תהיה פה לידי". (ענבל, צעירה)

הביקור המקדים אפשר לצעירה להכיר מראש את הזירה שבה תעיד, לדעת היכן תהיה עורכת הדין וכן כי תימצא לצידה. בכך תרמה ההכנה הן לצמצום הזרות ואי-הוודאות הן לתחושה שלא תידרש להתמודד עם המעמד לבדה.

לצד תרומתה של ההכנה לצמצום אי-הוודאות ולהיכרות עם הצפוי, מן הראיונות עלו גם גבולות יכולתה להכין את הקטינים לעוצמת החוויה בזמן אמת. כמה מן המרואיינות תיארו פער ניכר בין ההבנה שרכשו מראש בנוגע לאופן התנהלות העדות והחקירה הנגדית ובין האופן שבו חוו אותן בפועל. אחת הצעירות תיארה את עוצמת החוויה על דוכן העדים:

> אתם חושבים שאני לא דוברת אמת? באמת? באמת? תשחררו את התיק. תשחררו את התיק. אני מעדיפה. לעמוד שם על דוכן העדים, אני סופר, סופר, סופר, סופר מושפלת מהסיטואציה, שאני בא לי, בא לי לקבור את עצמי, אוקיי? והשופטים שואלים אותי: 'כמה הוא החדיר לך?' הם לא שאלו 'האם

הייתה החדרה?', הם לא שאלו 'מתי הייתה החדרה?', הם לא שאלו שאלות סביב הנושא הזה. לבוא ולשאול: 'כמה הוא החדיר לך?'". (שיר, צעירה)

בהמשך תיארה הצעירה במפורש את הפער בין ההכנה שקיבלה ובין עוצמת ההתמודדות בפועל:

> "לא היה רבע ממה שזה באמת היה, אני מתנצלת, כאילו, בין מה שהנחו אותי, הדריכו אותי, אוקיי? לבין מה שבאמת היה בפועל, אין קשר. כאילו, זה היה על הילוך 2, זה היה על הילוך 20, ואני לא מגזימה, כאילו, ביחס. אני גם אגיד לך יותר מזה, זה השפיע על העדות שלי. זה השפיע על העדות שלי". (שיר, צעירה)

עדויות אלו ממחישות כי הכנה מוקדמת עשויה לצמצם את אי-הוודאות ולהבהיר לקטינים כיצד יתנהלו העדות והחקירה הנגדית, אך אין בה כדי להכינם במלואם לעוצמת ההתמודדות בזמן אמת. הפער שתיארה הצעירה בין "הילוך 2" בהכנה ל"הילוך 20" בעדות אף מלמד שעוצמת החוויה עלולה להשפיע על מסירת העדות עצמה. עם זאת, אין לראות בקשיים אלו חלק בלתי נמנע מן החקירה הנגדית. הדין קובע מגבלות על חקירה בלתי הוגנת ופוגענית ועל שאלות הנוגעות לעברו המיני של נפגע עבירת מין.[4] לפיכך, לצד ההכנה לעדות, עולה החשיבות של ליווי משפטי פרואקטיבי גם במהלך העדות עצמה, ובכלל זה פעולה מול התביעה, ובמידת האפשר גם מול בית המשפט, כדי לעמוד על יישום ההגנות הקבועות בחוק ולצמצם חשיפה לשאלות פוגעניות שאינן מותרות על פיו.

4.3.4 הנגשת זכויות ומימושן לשם הגנה על הקטינים במשך ההליך

סוגיית הזכויות כמעט שלא עלתה באופן ספונטני בראיונות. כאשר נשאלו המרואיינים מה ידוע להם על זכויותיהם במסגרת ההליך הפלילי, רובם התקשו לציין זכויות קונקרטיות או לתארן בבירור. זאת, בשונה מיכולתם של רבים לתאר בהרחבה את שלבי ההליך, את בעלי התפקידים המעורבים בו ואת ההסברים שקיבלו מעורכות הדין. לצד זאת, הצעירים סיפרו על התאמות והגנות שניתנו להם, ובהן אפשרות להמתין בחדר נפרד כדי להימנע ממפגש עם הנאשם, ליווי בבית המשפט ובחירה בין דרכים שונות למתן העדות. אף שקיבלו התאמות והגנות אלו, הם לא תמיד המשיגו אותן כזכויות העומדות להם כנפגעי עבירה. ממצאים אלו מצביעים על פער בין ההיכרות עם אופן התנהלות ההליך ובין המודעות המפורשת לזכויות במסגרתו. פער זה מעלה את השאלה באיזו מידה ההסברים שניתנו לקטינים ולהוריהם סייעו להם להבין לא רק כיצד מתנהל ההליך, אלא גם אילו זכויות והגנות עומדות לרשותם וכיצד אפשר לעמוד על מימושן בכל שלביו.

---

[4] ראו סעיפים 2 ו-2א [לחוק לתיקון סדרי הדין (חקירת עדים), התשי"ח–7591](). סעיף 2 מחייב את בית המשפט למנוע חקירה שאינה עניינית ואינה הוגנת, ובכלל זה חקירה שיש בה משום עלבון, הפחדה, התעיה או ביוש שאינם עניינים ואינם הוגנים. סעיף 2א מגביל חקירה בדבר עברו המיני של נפגע עבירת מין, אלא אם בית המשפט מצא, מטעמים שיירשמו, כי איסור החקירה עלול לגרום לנאשם עיוות דין.

> היא סידרה לי חדר שיהיה לי מקום לשבת בו, שאני לא אצטרך לשבת במסדרון והוא יעבור מולי. כן, שזה היה ממש מוערך בעיניי, ומאז כל פעם ככה זה היה". (ענבר, צעירה)

> במסדרונות, בבית המשפט ליוו אותנו, כאילו, המאבטחים באו אלינו, אמרו: 'אתם בחדר הזה והזה, אם צריכים משהו, תבואו, תגידו לנו, להביא לכם לשתות', כאילו, פתאום אנשים האלה, ואתה לא מבין, רגע, אתם, מה הקשר, מה זה? זה היה גם ממש, לא יודע איך זה קשור, אבל זה גם היה משהו שממש נחמד. פתאום אתה מרגיש כזה, אוקיי, פתאום כולם לטובתך, פתאום הוא איתך, פתאום כזה. זה גם היה משהו נחמד". (תומר, צעיר)

הצעיר תיאר גם את האפשרות שניתנה לו לבחור כיצד להעיד:

> זה היה החשש הכי גדול, בגלל זה הם שאלו אותנו, כאילו, יש אופציה שזה יהיה בזום, ויש אופציה שהוא יהיה מולך". (תומר, צעיר)

רק מעטים מן המרואיינים ניסחו את ההתאמות וההגנות שתיארו במונחים של זכויות. עם זאת, יש לפרש ממצא זה בזהירות, שכן לא כל הזכויות רלוונטיות לכל נפגע עבירה או לכל שלב בהליך, וחלק מן המרואיינים לא הגיעו לשלבים שבהם זכויות מסוימות נעשות רלוונטיות. נוסף על כך לא תמיד הייתה הבחנה ברורה בין זכות הנובעת ממעמדם כנפגעי עבירה ובין סיוע או תמיכה מצד גורמי המערכת. לצד העמימות בנוגע לזכויות, שתי צעירות תיארו מצבים שבהם חשו כי במהלך החקירה הנגדית לא ניתנה להן ההגנה שלה היו זקוקות. הן תיארו שאלות שחוו כפוגעניות ופולשניות ואת התחושה שאיש מן הגורמים המקצועיים שנכחו באולם לא עצר את קו השאלות. אחת הצעירות תיארה:

> הייתה לי חקירה נגדית נורא נורא קשה, ממש כאילו גם המספר שעות, גם הדברים שעלו בחקירה הנגדית הזאת, עבירות מין כאילו לשעבר, אז זה משהו שממש אסור לשאול עליו בחקירות". (ליטל, צעירה)

דבריה של הצעירה ממחישים כי לצד הקושי של מרואיינים רבים לזהות זכויות קונקרטיות, היו גם צעירים שהיו מודעים להגנות הקבועות בחוק מפני שאלות מסוימות במהלך החקירה הנגדית. מן הדברים עולה כי הקושי לא נבע רק מתוכן השאלות, אלא גם מן התחושה כי כאשר חוו את החקירה כחוצה גבול, הגורמים המקצועיים שנכחו באולם לא התערבו באופן שנתפס בעיניהן כמגן. תחושה זו קיבלה ביטוי חריף בדבריה של אחת הצעירות:

> אף אחד לא עצר אותם, לא השופט, לא הפרקליט, לא עורכת הדין שלי. זה היה נורא, ממש, זה כאילו הוסיף לטראומה שהייתה כבר טראומה". (ליטל, צעירה)

ממצאים אלו מצביעים על שני ממדים משלימים של העבודה בתחום הזכויות: מימושן בפועל של זכויות, התאמות והגנות במהלך ההליך הפלילי; והנגשתן לקטינים ולהוריהם באופן שיאפשר להם להבין אילו זכויות עומדות לרשותם, ומתי וכיצד אפשר לממשן. העדויות מלמדות כי מתן התאמות והגנות אינו מבטיח שהקטינים יזהו אותן כזכויות העומדות להם. לצד סוגיית המודעות לזכויות, עלתה גם שאלת מימושן בפועל. כך, חלק מן הצעירות תיארו חקירות נגדיות שחוו כפוגעניות, שבהן חשו כי לא זכו להתערבות מספקת מצד הגורמים המקצועיים. עדויות אלו מעלות שאלות בנוגע לאופן יישומן של ההגנות הקבועות בדין, ובכללן ההגבלות על חקירה בלתי הוגנת ועל שאלות הנוגעות לעברו המיני של נפגע עבירת מין. מכאן עולה כי ייצוג משפטי מיטבי בתחום זה אינו מתמצה בהנגשת זכויות, במתן מידע ובהכנה לעדות, אלא כולל גם פעולה יזומה לעמידה על זכויות הקטין ולהגנה עליו מפני שאלות פוגעניות ובלתי הוגנות במהלך העדות עצמה, לרבות באמצעות פנייה לגורמים המוסמכים להתערב במהלך החקירה.

4.3.5 מימוש הזכות להשתתפות ועבודה מתואמת עם ההורים

לצד עבודתן של עורכות הדין לקידום זכויותיהם של הקטינים ולהגנתם במשך ההליך, עלה מן הראיונות כי רכיב מרכזי נוסף בליווי היה מתן מקום לעמדותיהם ולרצונותיהם של הקטינים בהחלטות ובמהלכים הנוגעים להם, ברוח עקרון ההשתתפות המעוגן באמנה הבין-לאומית בדבר זכויות הילד (United Nations General Assembly, 1989), בהתאם להוראות סעיף 4 לחוק זכויות נפגעי עבירה ותקנה 18 לתקנות זכויות נפגעי עבירה. מניתוח הראיונות עלו שלוש פרקטיקות מרכזיות שבאמצעותן מומש עיקרון זה: התאמת אופן ומידת ההשתתפות לצרכיו ולהעדפותיו של הקטין; חיזוק תחושת הבחירה והשליטה; ואיזון בין מיקוד בקטין ובין עבודה מתואמת עם ההורים. פרקטיקות אלו יתוארו להלן.

התאמת אופן ומידת ההשתתפות לצרכיו ולהעדפותיו של הקטין

מן הראיונות עלה כי עורכות הדין פעלו לאפשר לקטינים להיות שותפים להליך באופן ובמידה שהתאימו לצורכיהם, לרצונותיהם ולמצבם הרגשי. ההשתתפות לא התבטאה רק בנוכחות פיזית בדיונים או בהבעת עמדה ישירה בפני גורמי מערכת המשפט, אלא גם באפשרות לבחור האם וכיצד להיות מעורבים, לקבל מידע, להביע עמדה ולהשפיע על מהלכים הנוגעים להם.

המרואיינים תיארו כיצד עורכות הדין ביררו עימם את מידת המעורבות הרצויה להם, אפשרו להם לבחור כיצד להשתתף בהליך ואף יצרו דרכי השתתפות חלופיות כאשר לא רצו או לא יכלו להיות נוכחים בעצמם. אחת הצעירות תיארה כיצד עורכת הדין אפשרה לה לבחור את אופן השתתפותה:

> קודם כול, היא שאלה אותנו מה אנחנו רוצות, אם אנחנו רוצות לבוא, לדבר, אנחנו לא חייבות לדבר, מה שאנחנו רוצות". (דנה, צעירה)

בדומה לכך, צעירה אחרת תיארה כי גם כאשר בחרה שלא לדבר בעצמה, היא ידעה שתמיד תוכל להביע את עמדתה באמצעות עורכת הדין:

> "במשפטים כשלא רציתי לדבר אז הייתה לי את האופציה להגיד לה ושהיא תגיד במקומי. לא הייתי בהרבה משפטים ובאלו שכן והעדתי בהם בסוף דיברתי בהם, אז לא הייתי צריכה אותה". (גלי, צעירה)

ממצאים אלו מצביעים על תפיסה גמישה של השתתפות: הקטינים יכלו לבחור אם להשתתף, כיצד ובאיזו מידה, ולהביע את עמדתם גם בדרכים חלופיות. לפיכך, הימנעות מהגעה לדיון או מדיבור בו לא נתפסה בהכרח כהיעדר השתתפות, אלא כאחת הדרכים להתאימה לרצונו ולצרכיו של הקטין. אחת הצעירות תיארה כיצד ביקשה מעורכת הדין לסייע לה להבין כיצד נראה בית המשפט ומה צפוי להתרחש בו:

> "ממש ביקשתי ממנה שתצלם לי איך זה נראה, כאילו, חדר בבית משפט. ממש יש לי תמונות שהיא שלחה לנו בוואטסאפ כדי להראות לנו וממש הסבירה איפה כל אחד יושב, איך זה הולך להיראות פיזית. וגם מה הולכים להגיד, מי אומר מה, מי בצד של מי". (ענבר, צעירה)

באמצעות פעולה פשוטה זו, ענבר אומנם לא נכחה בדיונים עצמם, אך יכלה להישאר מחוברת למתרחש ולהבין טוב יותר את ההליך ואת הזירה שבה הוא מתנהל. דוגמה זו ממחישה כיצד אפשר להתאים את אופן מסירת המידע לצרכיו של הקטין ולאפשר לו להישאר מעורב גם כאשר הוא בוחר שלא להיות נוכח בדיון עצמו.

ההתאמה באה לידי ביטוי גם בבחינה משותפת של מידת המעורבות המתאימה לקטין בשלבים שונים של ההליך. עורכות הדין לא רק אפשרו לקטינים לבחור אם להשתתף, אלא גם סייעו להם ולהוריהם לשקול את משמעות ההשתתפות בדיונים שונים ואת הקושי שהיא עשויה לעורר. במקרים מסוימים הן המליצו להימנע מנוכחות בדיונים שבהם לא היה צורך בהשתתפות הקטין, במיוחד כאשר הנוכחות הייתה עלולה להביא למפגש עם הנאשם. אחת האימהות תיארה:

> "היא גם דאגה לציין בפני הבת שלי ובפניי מה כן עדיף להגיע ומה לא עדיף להגיע. זאת אומרת לדיונים קטנים עדיף לא להגיע, על מנת שהוא לא יצטרך לראות אותו". (מוריאל, אם)

לצד האפשרות לצמצם את מידת המעורבות או לבחור בדרכי השתתפות חלופיות, מן הראיונות עלה כי במקרים אחרים עודדו עורכות הדין את הקטינים להשתתף באופן פעיל יותר בהליך. העידוד כלל הסבר על משמעות ההשתתפות ועל תרומתה האפשרית, אך ההחלטה ניתנה בידי הקטין. אחת הצעירות תיארה כיצד עורכת הדין סייעה לה לקבל החלטה להעיד:

> אני נתתי עדות בבית המשפט בעיקר בגלל עורכת הדין. גם עכשיו במשפט אחרי הערעור אני לא רציתי לדבר והיא עודדה אותי, לא הכריחה אותי אבל הסבירה לי מה החשיבות ושזה יעזור יותר". (דנה, צעירה)

לצד עידוד להשתתפות פעילה יותר במקרים מסוימים, מן הראיונות עלה כי השתתפות ישירה לא נתפסה כמטרה בפני עצמה. כאשר היא הייתה כרוכה במצוקה רבה עבור הקטין, נשמרה האפשרות לצמצם את מעורבותו או שלא להשתתף. אחת האימהות תיארה את המשמעות שהייתה לכך שבתה לא נדרשה להגיע ולהעיד:

> תראי, היא לא, אנחנו לא נתנו לה להיות, תודה לאל שעורכת הדין הצליחה, לא חייבו אותה להגיע להעיד, וזה עזר מאוד. כי כשהיא הגיעה והייתה פוגשת אותם (את הפוגעים), היא הייתה מתחילה לבכות ונכנסת לחרדות". (דקלה, אם)

ממצאים אלו מלמדים כי מימוש עקרון ההשתתפות לא נועד למקסם את מעורבותם של הקטינים, אלא להתאים את אופייה ומידתה לצורכיהם, לרצונותיהם ולנסיבותיהם. התאמה זו כללה מתן מידע והכוונה לצד שמירה על בחירתם אם להשתתף באופן פעיל, לצמצם את מעורבותם או להביע את עמדתם בדרכים חלופיות.

השבת תחושת השליטה לידי הקטינים

מרחב הבחירה שנשמר לקטינים בנוגע לאופן מעורבותם בהליך תרם גם לחיזוק תחושת השליטה שלהם. הורים תיארו כיצד עורכות הדין הקפידו לברר את רצונותיהם של הקטינים ולשמר עבורם מרחבי בחירה והשפעה, גם כאשר חלקים נרחבים מן ההליך לא היו נתונים לשליטתם. אחת האימהות תיארה:

> היא [עורכת הדין] הייתה נורא רגישה למה שהבת שלנו רוצה. זאת אומרת היא נתנה לו שליטה במה שכן יש לו את היכולת לבחור". (מוריאל, אם)

דוגמה להשפעה ממשית של עמדת הקטין על ההליך עלתה מדבריה של צעירה שתיארה כיצד התנגדה להשמטת פרט שהיה חשוב עבורה מהסדר הטיעון. לדבריה, עורכת הדין העבירה את עמדתה לפרקליטות, וזו התקבלה:

> נתתי את הדעה שלי על זה, והיא העבירה אותה לפרקליטות, והפרקליטות העבירה את זה, והקשיבו לי והשאירו את זה, שזה היה דווקא כאילו, שומעים אותי, זה היה ממש מרשים בעיניי". (שירה, צעירה)

ממצאים אלו מלמדים כי מימוש עקרון ההשתתפות לא הסתכם במתן אפשרות לקטינים להביע עמדה, אלא כלל גם מתן משקל לעמדתם בהחלטות הנוגעות להם. במקרים מסוימים, הידיעה כי לגיטימי להשמיע את קולם ואף לחלוק על עמדותיהם של אנשי מקצוע או הוריהם אפשרה לקטינים לקחת חלק פעיל יותר בתהליכי קבלת ההחלטות.

דוגמה בולטת לכך עלתה בסיפורה של אחת האימהות, שתיארה כיצד בנה התנגד לשינויים שהוצעו במסגרת הסדר הטיעון ועמד על כך שחומרת המעשים תשתקף בכתב האישום. לדבריה, עמדתו לא רק נשמעה, אלא גם הובאה בחשבון בתהליך קבלת ההחלטות:

> הבן שלי התעקש שלא יפחיתו בכתב האישום, ברמה שהוא אמר להם: 'אם אתם מפחיתים מהכתב אישום, אני אעיד בבית משפט, אני אלך עד הסוף'. [...] הם באמת הקשיבו לו, הם שמעו אותו [...] הם ממש ראו את רון והקשיבו לו. [...] ורון אמר: 'אם זה מה שצריך, אז זה מה שיקרה'. ואחרי זה הם באמת פנו לצד השני ואמרו להם שאין הפחתה. כאילו, כתב אישום as is זה העסקה". (גלית, אם)

המקרה של הצעיר ממחיש את ההבדל בין מתן אפשרות לקטין להביע עמדה ובין מתן משקל לעמדתו בתהליך קבלת ההחלטות. לפי תיאורה של אימו, בנה לא רק השמיע את התנגדותו לשינוי בכתב האישום, אלא חווה כי עמדתו נשמעה והובאה בחשבון.

ממצאים אלו מלמדים כי תרומתן של הפרקטיקות שתוארו לחיזוק תחושת השליטה של הקטינים לא נבעה רק מן האפשרות להשמיע את קולם, אלא גם מן החוויה שלעמדתם ולבחירותיהם יש משמעות והשפעה על ההליך.

איזון בין מיקוד בקטין ובין עבודה מתואמת עם ההורים

מן הראיונות עלה כי עבודתן של עורכות הדין התנהלה בשני צירים משלימים: שמירה על הקטין כנפגע העבירה וכבעל הזכויות במרכז הייצוג, לצד עבודה מתואמת עם ההורים, שבמקרים רבים היו מקור מרכזי לתמיכה, להגנה ולתיווך מול המערכת. האיזון בין שני הצירים לא התמצה בשאלה עם מי מתקיים הקשר, אלא באופן שבו ניתן מקום למעורבות ההורים בלי שזו תחליף את קולו, רצונו ומעמדו של הקטין בהליך.

אחד הביטויים לעבודה עם ההורים היה הסתייעות בהם בתיווך המידע ובהתאמת מידת המעורבות של הקטין. אחת האימהות תיארה כיצד עורכת הדין אפשרה לה ולבן זוגה לשמש 'מגן ראשון' עבור בתם ולסייע בוויסות מידת חשיפתה למידע ומעורבותה בהליך:

> היא [עו"ד] נתנה לנו להתוות את הטון כמה הבת שלנו חשופה או לא, אז אנחנו היינו כזה 'מגן ראשון'. את רוצה, את לא רוצה, את רוצה לשמוע, את רוצה לדבר וזה, ושוב בגלל שהיא כל כך מקסימה אז זה באמת היה יותר קל, אבל עדיין היא העבירה את הכול דרכנו ואנחנו היינו ככה הקו הראשון. אני חושבת שזה מתאים מאוד לילדים צעירים ויש מקום גם לערב את ההורים במידת הצורך, גם עם ילדים יותר גדולים". (רונה, אם)

דבריה של האם ממחישים כיצד מעורבות ההורים יכולה לשמש אמצעי לתיווך ולהתאמת החשיפה למידע לצורכי הקטין. עם זאת, עבודה עם ההורים מחייבת גם שמירה על גבולות

ברורים, כדי שמעורבותם לא תבוא על חשבון קולו ורצונו של הקטין. חשיבותם של גבולות אלו בלטה במיוחד במקרים שבהם היה צורך להבהיר להורים כי הייצוג המשפטי ניתן לקטין ולא להם. אחת הצעירות תיארה הבהרה זו כרגע משמעותי עבורה, שאף השפיע על יחסיה עם הוריה:

> היא מאוד עזרה לי מול ההורים שלי בעיקר כאילו כזה היא הגיעה, והיא אמרה: 'אני לא העורכת דין שלכם, אני העורכת דין של ליטל, כאילו וזה היה ממש משמעותי [...] זה מאוד עזר לי במערכת יחסים שלי מול ההורים שלי באותה תקופה". (ליטל, צעירה)

עורכת הדין סימנה גבול בין מעורבותם של ההורים ובין מעמדה הנפרד של הקטינה כמיוצגת. בכך היא לא ערערה על חשיבותם של ההורים, אלא מנעה טשטוש בין תפקידם כתומכים למקומו המרכזי של הקטין בהליך. אחת האימהות תיארה הבהרה דומה מצד עורכת הדין:

> היא הסבירה לנו מההתחלה שזה תיק של הבן שלנו, והכול פתוח בפניו, והיא בעצם עורכת דין שלו, לא שלנו". (גלית, אם)

שתי העדויות ממחישות כיצד עורכות הדין הבחינו בין מעורבות ההורים ובין מעמדו הנפרד של הקטין כמיוצג. הבהרה זו אפשרה להורים להוסיף לשמש שותפים ותומכים, ובה בעת שמרה על הקטין כנמען הישיר של הייצוג, המידע וההתייעצות.

ההכרה במעמדו הנפרד של הקטין כמיוצג באה לידי ביטוי גם בהבהרה כי רצונותיו ועמדותיו עשויים להיות שונים מאלו של הוריו, וכי יש לתת להם מקום עצמאי בתהליך קבלת ההחלטות. כך תיארה אחת הצעירות את המסר שקיבלה מעורכת הדין:

> יש משהו שאני זוכרת, שתמיד עורכת הדין אמרה לי: [..] בסופו של דבר, ההחלטה היא שלך. כל ההחלטות הסופיות את מחליטה'. אז כן, ידעתי שזה על הכתפיים שלי. מה שאני אומרת פה זה מה שמכריע. אז במצב הזה כן הרגשתי, נראה לי ששומעים אותי". (ענבל, צעירה)

דבריה של הצעירה ממחישים כי ההכרה בקטין כמיוצג בעל רצונות ועמדות עצמאיים אינה רק מקור לתחושת שליטה, אלא גם ביטוי למימוש זכותו להשתתף בהחלטות הנוגעות לו ולשמירה על מעמדו הנפרד מהוריו במסגרת הייצוג המשפטי.

לצד זאת, שמירה על מרכזיותו של הקטין לא חייבה צמצום מעורבותם של ההורים. במקרים רבים, עבודה מתואמת עימם אפשרה להתאים את הקשר עם עורכת הדין לצורכי הקטין. אחת הצעירות תיארה מודל גמיש שבו הקשר עם עורכת הדין התקיים לעיתים באמצעות הוריה, לעיתים ישירות עימה ולעיתים במשותף:

> יש בתפיסה שאם הם לא הצליחו לשמור עליי אז, אז הם שומרים עליי היום, וגם הייתי קטינה. אז הקשר שלי עם עורכת הדין היה קודם כול עם ההורים שלי. תמיד זה היה הקשר של ההורים שלי עם עורכת הדין, הם מדברים ביניהם, ואז כזה, או שאני מדברת עם עורכת הדין עם ההורים שלי ביחד, או מה שאני מחליטה רק עם עורכת הדין". (ענבר, צעירה)

מדבריה של הצעירה ניכר כי מעורבות הוריה לא נחוותה בהכרח כפגיעה באוטונומיה שלה, אלא כחלק ממערך תמיכה שהותאם למצבה כקטינה וליחסיה עימם. לצד הקשר המשותף עם ההורים, עורכת הדין קיימה עימה קשר ישיר ונפרד.

דפוס דומה עלה בעדותה של אם שתיארה ערוצי תקשורת מקבילים: קשר ישיר בין ההורים לעורכת הדין, ערוץ נפרד בין הקטינה לעורכת הדין והתייעצות בנוגע לעיתוי, למינון ולאופן מסירת המידע לקטינה:

> הבת שלי הייתה כשהתאים לה, וזה היה בעצם תהליך מדורג. קודם עורכת הדין, אחר כך עורכת הדין ואנחנו, ואחר כך עורכת הדין, אנחנו והבת שלנו. כשכל הזמן אנחנו בקשר ישיר מול עורכת הדין, לבת שלנו יש ערוץ פתוח מול עורכת הדין שהוא שלה, כאילו לנו היה קבוצה ההורים ועורכת הדין. לבת שלנו היה ערוץ פתוח מולה, אבל גם היה, אבל עורכת הדין התנהלה מולנו, ותמיד באיזושהי התייעצות של רגע, מה אומרים לבת שלנו, מתי אומרים לה. לפעמים הייתי אומרת לה: 'רגע, יש לה בגרות מחר, חכי למחרתיים להתקשר אליה בבקשה', כזה, כאילו. ותמיד גם בסוף בשקיפות מול הבת שלנו. דיברנו עם עורכת הדין לפני כמה ימים, אבל היא תתקשר אלייך מחר". (אורנה, אם)

ציטוט זה מחדד שלושה עקרונות מעשיים באיזון בין מיקוד בקטין ובין עבודה עם ההורים: הדרגתיות, ערוצי תקשורת נפרדים ושקיפות. ההדרגתיות אפשרה לקטינה להיכנס לתהליך בקצב שהתאים לה; ערוץ התקשורת הנפרד מול עורכת הדין שמר על האפשרות שלה לפנות אליה בעצמה; והשקיפות הבטיחה כי התקשורת עם ההורים לא תתקיים מאחורי גבה. במובן זה, העבודה עם ההורים לא נועדה להחליף את השתתפותה של הקטינה, אלא לתמוך בה ולאפשר אותה באופן מותאם.

במקרים אחרים, ההורים תיארו במפורש את ההבחנה בין תפקידם כתומכים ובין מקומו של הקטין בקבלת ההחלטות. הם תיארו את עצמם כמי שנמצאים "מאחור", מעניקים תמיכה וליווי, אך מותירים את ההחלטה בידי הקטין. כך תיארה אחת האימהות את מקומם כהורים בנוגע להליך של בנה:

> אנחנו מאחור, בגב, נותנים את כל התמיכה שצריך. איתו במלחמה שצריך, אבל היא [עורכת הדין] שלו. ומה שהבן שלנו מרגיש, אם הוא אומר 'כן', זה כן, ואם הוא אומר 'לא', זה לא. ולאורך כל הדרך, זה שקיבל את ההחלטות, והוא ידע גם שכל החלטה שהוא יקבל, אנחנו שם, גם היא וגם אנחנו". (גלית, אם)

באופן דומה, אחת האימהות תיארה את ההכרה בכך שגם כאשר להורים יש עמדה בנוגע להמשך ההליך, ההחלטה צריכה להישאר בידי הקטינה:

> היא מכתיבה את הטון, היא מכתיבה את הקצב, הילדה מכתיבה מה כן או לא, אנחנו בשום אופן, תמיד הבנו שהיא זאת שתגיד אם היא מוכנה או לא מוכנה, אנחנו לא לוחצים עליה, לא שום דבר, כי אנחנו לא רוצים לפגוע, היא נפגעה מספיק וזו זכותה היום, לא משנה אם אני חושבת שזה יכול לעזור לאחרות אוטוטו, לא משנה, זה לא זה, אני לא צד בעניין. האגו שלי אין לו מקום פה". (רונה, אם)

האיזון נשמר גם באמצעות תקשורת מקבילה במשך ההליך: עורכת הדין עדכנה את ההורה, ובה בעת פנתה ישירות לקטין כדי לברר את עמדתו. אחת האימהות תיארה:

> היא הייתה תמיד בקשר עם שנינו. זה תמיד היה במקביל. זאת אומרת היא עדכנה אותי לפני כן בדברים מסוימים ויצרה קשר עם הבן שלנו לשאול את דעתו מה הוא חושב, מה דעתו, מה הוא אומר על זה, מה הוא רוצה לעשות". (מוריאל, אם)

עבודה מתואמת עם ההורים עשויה לתמוך במימוש זכויותיו של הקטין, ובלבד שנשמרים הקשר הישיר עימו ומעמדו כבעל רצון ועמדה עצמאיים. חשיבותו של ייצוג משפטי עצמאי לקטין מתחדדת במיוחד במצבים שבהם קיימים מתח או ניגוד עניינים בינו ובין הוריו, שכן במצבים אלו נדרשת הקפדה יתרה על בירור רצונו ועל שמירת מעמדו העצמאי בהליך.

4.4 תפיסות על מחירים ורווחים מהשתתפות הקטינים בהליך

לצד תרומתו האפשרית של ההליך הפלילי לקטינים נפגעי עבירות מין, מן הראיונות עלה כי ההשתתפות בו עשויה להיות כרוכה במחירים ניכרים. הצעירים וההורים תיארו השפעות על שגרת החיים, על ההתמודדות הרגשית ועל תהליכי השיקום, ולצידן רווחים ובהם תחושות של הכרה, השפעה ושליטה. בחלק זה יוצגו תחילה המחירים שתיארו המרואיינים ולאחר מכן הרווחים שייחסו להשתתפות בהליך.

המחירים

שיבוש בשגרת החיים ובתהליכי ההתפתחות והשיקום

הצעירים תיארו כיצד ההשתתפות בהליך הפלילי והעיסוק החוזר בפגיעה ליוו אותם לאורך זמן ופגעו בתפקודם היום-יומי. התמשכות ההליך, חוסר הוודאות בנוגע להתקדמותו והצורך לשוב אל האירועים הטראומטיים ולעסוק בפרטי הפגיעה הקשו על חלקם להתמיד בשגרת חייהם ולהתקדם בתהליכי ההתמודדות והשיקום. אחת הצעירות תיארה כי העיסוק בהליך השפיע על לימודיה ועל חוויית התיכון שלה:

> "זה פספס לי המון חלקים שהייתי כל כך שקועה בזה נפשית שזה באמת כאילו קטע את הבגרויות ואפילו את החוויה התיכונית שלי". (ענבר, צעירה)

השפעת ההליך ניכרה גם בצומתי חיים מרכזיים. אחת הצעירות סיפרה כי מתן גזר הדין, אף שסימן התקדמות לקראת סיום ההליך, הציף מחדש את ההתמודדות הרגשית והביא אותה לדחות את גיוסה לצה"ל: "זה מאוד מאוד טרי... זה משהו שלוקח אותך מאה צעדים אחורה". דבריה מלמדים כי גם שלבים המסמנים התקדמות או סיום פורמלי עשויים לעכב את המעבר לשלב החיים הבא.

מחיר נוסף עלה בדברי צעירים שהיו בעיצומם של תהליכי שיקום. צעירה ששהתה במסגרת גמילה תיארה פער בין צורכי הטיפול ובין דרישות ההליך הפלילי. בעוד מסגרת הגמילה נועדה לאפשר לה להתנתק לזמן מה ובהמשך להתמודד בהדרגה עם עברה, ההליך חייב אותה לשוב אל הפגיעה והקשה עליה להתמסר לגמילה:

> "יש לזה הרבה מחירים. אני שילמתי על זה הרבה מאוד מחירים. בסוף לא סיימתי עם הגמילה, כאילו לא סיימתי ב[מוסד הגמילה]. בעיקר בגלל זה, כי כאילו זה לא נתן לי להיות בתהליך שם, כי כל הזמן היה לי במקביל כאילו [במוסד הגמילה] הקטע זה להיות שנייה במקום ולשכוח מהכול, ואז כאילו להתנקות, להיות במקום נקי, ואז להתחיל להתמודד עם העבר. אבל לאט לאט, ולא יכולתי לעשות את זה, כי פשוט הייתי בתהליך המשפטי". (דריה, צעירה)

התרחקות מקבוצת השווים בתקופת ההתמודדות עם הפגיעה וההליך הפלילי

חלק מן הצעירים תיארו התרחקות מחברים ומקבוצת השווים בתקופת ההתמודדות עם הפגיעה ועם ההליך הפלילי. מן הראיונות אי אפשר להבחין בבירור בין השפעות הפגיעה עצמה ובין השפעות ההליך על היחסים החברתיים. עם זאת, בתקופה זו התחדדה לעיתים תחושת השונות מבני גילם, והם התקשו לקיים קשרים חברתיים כבעבר.

התרחקות נקשרה, בין היתר, לקושי לשתף אחרים במה שעברו, ולעיתים דווקא לתגובות שקיבלו לאחר שבחרו לחשוף את הפגיעה. אחת הצעירות תיארה כיצד שתי האפשרויות גבו מחיר ביחסיה החברתיים:

> חברויות, איבדתי המון, חברים. כי באותה תקופה, זה התחלק לשתיים, או לא סיפרתי ואז התרחקתי, או שסיפרתי אבל קיבלתי המון תגובות שהיו כאילו לא לטובתי, בוא נגיד ככה". (ענבר, צעירה)

דבריה משקפים דילמה חברתית: הימנעות משיתוף הייתה כרוכה לעיתים בריחוק ובהסתגרות, ואילו חשיפת הפגיעה לא תמיד נענתה בהבנה, באמון או בתמיכה.

החמרה במצוקה הרגשית ובתסמינים טראומטיים

חלק מן הצעירים תיארו כי ההשתתפות בהליך הפלילי הייתה מלווה בהחמרה במצוקה הרגשית ובהתעוררות מחודשת של זיכרונות ותגובות הקשורים לפגיעה. העיסוק החוזר בפגיעה במסגרת ההליך, ההתפתחויות בתיק וחוסר הוודאות המתמשך נקשרו בדבריהם לחרדה, לקשיי שינה, לסיוטים ולהצפה רגשית.

> תוך כדי אחד הדברים שכאילו המשפט ממש עושה, זה שכאילו נהיו לי ממש סיוטים בלילות, כאילו זו הייתה גם תקופה שנגיד ממש לא ישנתי, הייתי מתעוררת בלילה בצעקות של 'די, אל תיגע בי' וכאלה נורא נורא משפיע. ממש לא ישנתי ברמה שכאילו לא הייתי ישנה כמה ימים, ואז מתרסקת כאילו, כזה. בסיוטים שלי עצמם חזרו, חזרו דברים. זה הסיבה שאני יודעת להגיד היום, כאילו לא היו לי סרטים, היו לי זיכרונות מדברים ספציפיים שקרו". (ליטל, צעירה)

הצעירה קשרה בין המשפט ובין התעוררות מחודשת של זיכרונות מן הפגיעה, סיוטים וקשיי שינה ניכרים. מן הראיונות עלה שגם עדכונים והתפתחויות בתיק עוררו מצוקה. אחת הצעירות תיארה התקפי חרדה והצפה של רגשות ומחשבות שמהם ניסתה להתנתק:

> באופן קבוע כל פעם שהיה לי התקף חרדה ביום למוחרת הייתי מקבלת הודעה בטלפון של מה שקורה בהליך. אחרי שהיה את פסק הדין הסופי התנתקתי מזה, אמרתי זהו הוא בכלא, הכול טוב, לא ידעתי שהוא עוד לא נכנס לכלא ושנותנים תאריך ורק אז נכנסים, אז באמת היה לי התקף ממש, התקף ברמה שהתעלפתי כבר ואיבדתי הכרה, ויום למוחרת אני רואה את ההודעה הזאת בטלפון שהוא נכנס לכלא ואני הייתי בטוחה שהוא כבר בכלא. כל ערב לפני משפט הייתי בלחץ, בחרדה. אני אוהבת להתנתק מהדברים, אני לא אוהבת לחוות אותם. התנתקתי מזה עד עכשיו וזה בוסט של כל הדברים האלה שניתקתי עד עכשיו, כל הרגשות, וכל המחשבות, וכל החרדות והדברים האלה". (גלי, צעירה)

דבריה של הצעירה ממחישים את המתח בין ניסיונה להתרחק מן הפגיעה ולהמשיך בחייה ובין אופיו המתמשך של ההליך. תקופות שבהן יכלה להתרחק מן העיסוק בהליך נקטעו לעיתים בעקבות עדכונים או התפתחויות בתיק, שהחזירו את הפגיעה למרכז חייה ועוררו מחדש מצוקה רגשית. כך נוצרה דינמיקה של התרחקות וחזרה לעיסוק בפגיעה, שבה לא הייתה לצעירים שליטה מלאה על העיתוי שבו נדרשו להתמודד עימה. ממצא זה מדגיש כי המחיר הרגשי של ההליך אינו נובע רק מן ההשתתפות בפעולות משפטיות מסוימות, אלא גם מהתמשכותו ומחוסר הוודאות הנלווה אליו, העלולים להקשות על רציפות תהליכי ההתמודדות והשיקום. אחת הצעירות ניסחה את הפער במפורש:

> "אבל אף אחד לא אמר לי על המחירים שאני אשלם [...] בסוף חיים את זה מחדש. אין מה לעשות, כל עדות שלך, את חייבת לעבור על זה [...] תגיעי למיטה שלך, את תהיי עם עצמך, תיכנסי למקלחת, את תהיי עם עצמך, את תתמודדי עם זה [...] זה טוב להגיש תלונות, וצריך להגיש תלונה, ואני בעד זה. אבל כן לשים שזה מחיר שמשלמים והוא מחיר יקר". (דריה, צעירה)

לדבריה, ההכנה אינה צריכה להסתכם בהיכרות עם הפרוצדורה ועם הקשיים הצפויים במפגש עם גורמי המערכת, אלא לכלול גם תיאום ציפיות בנוגע להשפעות הרגשיות האפשריות לאחר החזרה אל פרטי הפגיעה.

ממצאים אלו מצביעים על מתח בין דרישות ההליך הפלילי ולוח הזמנים שלו ובין הצורך של הצעירים להתמודד עם הפגיעה בקצב המתאים להם ולהמשיך בתהליכי ההתפתחות והשיקום שלהם.

הרווחים

העצמה

לצד המחירים, המרואיינים ייחסו לחשיפת הפגיעה ולהשתתפות בהליך גם רווחים. שבירת השתיקה, השמעת הקול האישי, ההתמודדות עם שלבים קשים והחוויה שלעמדתם יש משקל חיזקו אצל חלק מן הצעירים תחושות של מסוגלות, גאווה והשפעה. כך תיארה זאת אחת הצעירות:

> "אז אני כן מאוד שמחה שהגשתי תלונה. כי כשהייתי ילדה מאוד קטנה, אני זוכרת אולי בגיל איזה 8, 9, הבטחתי לעצמי, אני זוכרת שישבתי עם עיניים סגורות ודיברתי עם אלוהים ואמרתי אני מספרת את זה רק כשהוא קבור מתחת לאדמה. הבטחתי לעצמי. אני ידעתי שאני לא אספר את זה ויהי מה". (אנה, צעירה)

הצעירה ייחסה משמעות לעצם הבחירה לחשוף את הפגיעה ולהגיש תלונה, בניגוד להחלטה שקיבלה בילדותה לשמור עליה בסוד. שבירת השתיקה ביטאה מבחינתה יכולת לפעול בדרך שלא האמינה שתוכל לנקוט כילדה.

עבור צעירים אחרים, הרווח נקשר ליכולת להתמודד עם שלבים קשים בהליך עצמו ולהשמיע את קולם למרות הקושי הכרוך בכך. אחת הצעירות תיארה את הגאווה שחשה על כך שהצליחה להעיד בבית המשפט ולעמוד במעמד:

> היתרון הוא שניצחתי את עצמי, עמדתי שם באולם ואמרתי את מה שהיה לי להגיד ועניתי על כל מה ששאלו אותי ובסוף הוצאתי את הצדק הזה לאור, לא נתתי לו להמשיך לחיות את החיים שלו. הוא פגע לי באיכות החיים, למה שהוא יחיה חיים ליגה כשאני צריכה לאסוף את עצמי כל ערב מחדש? זה קצת מנחם אותי שעשיתי צדק עם עצמי, וניצחתי, והצלחתי, והייתי שם ועברתי את זה, ולא מתתי, שרדתי את זה. אני מאוד גאה בעצמי שעמדתי שם ועשיתי את זה ודיברתי למרות שזה היה קשה. לא יודעת אם זה מרפא כי אני לא מרגישה מרופאת בכלל אבל אם לא הייתי עושה את זה בכלל הוא היה ממשיך להסתובב חופשי ולא יודעת איפה הייתי היום". (גלי, צעירה)

הצעירה תיארה את ההעצמה כתחושת הישג ומסוגלות שנבעה מעמידתה במעמד קשה ומהשמעת קולה, אך הבחינה בינה לבין ריפוי מן הפגיעה. הבחנה זו מלמדת כי רווחי ההשתתפות עשויים להתקיים לצד מצוקה מתמשכת.

מרואיינים נוספים תיארו רווח שנבע מן החוויה שקולם לא רק נשמע, אלא גם קיבל משקל במסגרת ההליך. אחת הצעירות סיפרה כיצד דברים שאמרה במסגרת תסקיר נפגעת עבירה זכו להתייחסות מפורשת מצד השופטים:

> נתתי תסקיר נפגעות מול עובדת סוציאלית, ובתסקיר, כאילו השארתי שם איזשהו רושם, אני אפילו לא זוכרת מה אמרתי, שהשופטים ממש ציטטו את זה בדיון הזה, ואמרו כאילו שזה בזכותי שהכול כאילו קרה, כאילו זה שפגע בי, הוא אמר כאילו שהוא זה שסיפר. עכשיו הוא לא זה שסיפר, אני זאת שסיפרתי. וממש כאילו תפסו את המילה שלי וממש ציטטו אותי, שזה מגניב. כן, ואז בסוף החליטו שכאילו לא מתקצרים לו, ולהפך, אם הם מערערים על זה, אז גם יערערו להאריך לו את הזמן בכלא. אז ככה הסיפור נגמר". (ענבר, צעירה)

ההתייחסות המפורשת לדבריה אפשרה לצעירה לחוות את עצמה לא רק כמי שההליך עוסק בפגיעה בה, אלא גם כמשתתפת שקולה ועמדתה משפיעים עליו.

רובד נוסף של ההעצמה נגע לתחושת המסוגלות והביטחון העצמי. אחת הצעירות תיארה כיצד לצד הקשיים והמחירים שהיו כרוכים בהליך, עצם היכולת לעבור אותו ולחוות תחושת הצלחה סייעה לה להשיב לעצמה ביטחון שלדבריה נפגע בעקבות הפגיעה:

> יש בזה משהו שהוא נורא מעצים ונותן לך המון ביטחון, כאילו לי זה נתן המון ביטחון שכן שהצלחתי באיזשהו מקום, גם אם לא הכול זהב, אבל בסופו של דבר כן הצלחתי וכן אפשר להגיד שניצחתי את זה וזה חשוב בתור ילד כאילו שאתה מרגיש שאתה שום דבר, עוד יותר שפוגעים בך בגוף שלך בדבר הכי קרוב שפוגעים בך ושאתה מרגיש שאתה שוכח מי אתה ושאין לך ביטחון עם עצמך לי זה נורא החזיר את הביטחון". (ענבר, צעירה)

לדבריה של הצעירה, ההעצמה לא נבעה רק מן התוצאה המשפטית אלא גם מן האופן שבו חוותה את עצמה בעקבות ההליך. היכולת לפעול, להשמיע את קולה ולהתמיד בהתמודדות חיזקה את תחושת המסוגלות והביטחון שנפגעו בעקבות הפגיעה.

ממצאים אלו מלמדים כי ההשתתפות בהליך הפלילי עשויה לחזק את תחושת המסוגלות והביטחון העצמי של הצעירים, וכן את תחושת הסוכנות שלהם – התחושה שביכולתם לפעול ולהשפיע על מהלך ההליך, ולא רק להגיב להחלטות המתקבלות בעניינם. עם זאת, תחושות אלו עשויות להתקיים לצד מצוקה מתמשכת ואינן מעידות בהכרח על ריפוי מן הפגיעה.

הכרה

רווח נוסף נגע לחוויית ההכרה. לצד השאיפה לצדק ולהטלת אחריות על הפוגע, ההליך היה עבור חלק מן הצעירים מרחב שבו הפגיעה והשפעותיה קיבלו תוקף. ההכרה התבטאה בהבנת משמעות הפגיעה, בהתייחסות לצעירים כבעלי קול ורצון ובתוצאה המשפטית.

ראשית, חלק מן הצעירים תיארו כיצד ההשתתפות בהליך והמפגש עם אנשי המקצוע סייעו להם להבין טוב יותר את שחוו ולתת לו משמעות. אחת הצעירות תיארה זאת כך:

> קודם כול ההליך חשף אותי למה שבעצם עברתי, כאילו הוא הסביר לי הרבה דברים. בדיעבד היום הוא נתן לי הרבה מאוד מקום, נתן לי הכרה". (דנה, צעירה)

הכרה נוספת נגעה למעמדם של הצעירים כבעלי קול, רצונות ובחירות בהליך. הצעירה קשרה בין מתן מקום לרצון הנפגע ובין הכרה בו, וטענה שהתעלמות מרצונו עלולה לשחזר את חוסר השליטה שאפיין את הפגיעה:

> איך אני אגיד את זה? להיות נפגעת זה סוג של לא להתייחס לנשמה שלך ופשוט להשתיק אותה ולא להסתכל עליה. לעשות אותו דבר בהליך פלילי ולא להסתכל על מה הרצון של הנפגע, זה סוג של אותו דבר. זה פשוט להמשיך את אותו מקום של לא להתייחס לבחירה שלו, לנהל אותו, את

> מה שהוא רוצה. זה פשוט להיות בחוסר מודעות, זה אותו דבר כמו פגיעה. זה סוג של עוד השתקה נוספת. אם מה שנותן ההליך הפלילי לתת לנפגע מקום בו זה הכרה, זה סוג של טיפול למקום ששמים לב לך ולבחירות שלך, ויש לך מקום". (דנה, צעירה)

מכאן שהכרה אינה מתמצה במתן אמון או בהכרעה המשפטית; היא תלויה גם באופן ניהול ההליך ובמידה שבה הנפגעים יכולים להשתתף בו ולהרגיש שרצונותיהם מובאים בחשבון.

רובד נוסף של ההכרה קיבל ביטוי בתוצאה המשפטית עצמה. עבור חלק מן הצעירים, ההרשעה והענישה לא נתפסו רק כאמצעי להטלת אחריות על הפוגע, אלא גם כאישור לכך שהפגיעה שחוו הייתה ממשית וראויה להכרה. אחת הצעירות תיארה כיצד מאסרו של הפוגע העניק מבחינתה תוקף למה שעברה:

> הייתי ממליצה [לאחרים לעבור את ההליך], הייתי אומרת שכן, כי זה משהו שאחר כך יתחרטו עליו כל החיים שלו. כאילו, אם לא הייתי עושה את זה, כנראה הייתי אוכלת את עצמי כל החיים שלי. יש משהו בזה שהוא פיזית בתוך כלא, למרות שזה לא כל כך הרבה שנים, וזה לא מכפר על שום כאב, אבל יש משהו בזה שהוא פיזית בתוך בית כלא, בגלל מה שהוא עשה לי. זה איזושהי, כאילו, זה, גאווה זה לא מילה, אבל כאילו איזושהי כזה, אוקיי, כאילו, מה שקרה לי באמת קרה לי, ואני לא משוגעת, וכאילו, וקרה לי משהו ומשלמים על זה שקרה לי משהו, מי שעשה את זה". (ענבר, צעירה)

בעיני הצעירה, מאסרו של הפוגע היה אישור מוסדי לכך שהפגיעה אכן התרחשה ושהמערכת הכירה בחומרתה. עם זאת, הכרה באמצעות התוצאה המשפטית אינה מובטחת: כאשר ההכרעה אינה תואמת את תחושת הצדק של הנפגעים ובני משפחותיהם, היא עלולה להיחוות כאי-הכרה. אחד האבות תיאר את תגובת בתו לזיכוי הפוגע מחמת הספק:

> הוא יצא זכאי מחמת הספק [...] וזה מה ששבר אותה טוטלית. זה פשוט גמר אותה, היא הרגישה שירקו לה בפנים, היא הרגישה שנעשה לה עוול פעמיים [...] זה להיאנס פעם שנייה, היא עברה את התקיפה הזאת פעם שנייה בבית משפט". (יואב, אב)

דבריו ממחישים כי הכרעה שאינה מעניקה לנפגעת את התוקף שציפתה לו עלולה להיחוות כאי-הכרה בפגיעה וכפגיעה נוספת בתחושת הצדק. תחושה דומה עלתה גם בדברי אחת הצעירות, שתיארה את ההליך במונחים של "חוסר צדק" על רקע שחרורו הצפוי של הפוגע.

ממצאים אלו מלמדים כי ההליך הפלילי עשוי להעניק לנפגעים הכרה בפגיעה שחוו, הן באמצעות מתן מקום לקולם ולבחירותיהם הן באמצעות ההכרעה המשפטית. עם זאת, כאשר הליך או תוצאותיו נחווים ככאלו שאינם נותנים תוקף לפגיעה, הם עלולים לעורר תחושת אי-הכרה ומצוקה נוספת.

5. מגבלות המחקר והמלצות למחקרי המשך

למחקר כמה מגבלות שיש להביא בחשבון בפירוש הממצאים.

המחקר התבסס על מדגם נוחות, והמשתתפים אותרו והופנו לצוות המחקר בסיוע מערך "עו"ד משלי" במשרד המשפטים. לכן, ייתכן שהחוויות שנכללו בו אינן משקפות את מלוא מגוון החוויות של צעירים ומשפחות שקיבלו סיוע משפטי מן המערך בעת שהצעירים היו קטינים. נוסף על כך השתתפות בריאיון על פגיעה מינית ועל ההליך הפלילי מחייבת נכונות ויכולת לעסוק בחוויות רגישות. משום כך, ייתכן שחוויותיהם של מי שמצבם או נסיבותיהם הקשו עליהם להשתתף בריאיון קיבלו ביטוי מצומצם. נוסף על כך הרכב המדגם, ובפרט ההשתתפות המצומצמת של מרואיינים מקבוצות מסוימות באוכלוסייה, הגביל את האפשרות להעמיק בהבנת חוויותיהם וצורכיהם הייחודיים של מקבלי השירות מקבוצות אלו.

המחקר הוא רטרוספקטיבי ועוסק בחוויות עבר. תיאורי הצעירים וההורים משקפים אפוא את האופן שבו הם זוכרים ומפרשים כיום את חוויותיהם מן ההליך הפלילי, ועשויים להיות מושפעים מחלוף הזמן ומתהליכים שעברו מאז. השפעה זו עשויה לפעול בכיוונים שונים: להבליט בדיעבד חוויות שליליות שלא נתפסו כך בזמן אמת, או לעורר תחושות חיוביות הנובעות מקבלה ומהבנה מאוחרת של מורכבויות שלא היה אפשר להבינן בעת שהיו קטינים. עם זאת, נקודת המבט הרטרוספקטיבית מאפשרת לבחון את המשמעות שהמרואיינים מייחסים להליך ולסיוע המשפטי לאחר סיומם.

במהלך איסוף הנתונים נכנס לתוקף תיקון מס' 26 לחוק הסיוע המשפטי, המאפשר למערך "עו"ד משלי" להעניק סיוע משפטי לקטינים נפגעי עבירות מין כבר משלב החקירה. מאחר שמרבית המשתתפים עברו את ההליך הפלילי לפני כניסת התיקון לתוקף, הממצאים משקפים בעיקר את מתכונת הסיוע שקדמה להרחבה זו. מגבלה זו רלוונטית במיוחד לממצאים על השלבים הראשונים של ההליך ועל צורכי הקטינים והמשפחות בתקופה זו.

האוכלוסייה הערבית הייתה מיוצגת במדגם במידה מצומצמת מאוד. לכן, המחקר מאפשר ללמוד באופן מוגבל בלבד על חוויות וצרכים שעשויים להיות ייחודיים לקטינים ולמשפחות מן האוכלוסייה הערבית בהליך הפלילי ובקבלת הסיוע המשפטי. מרבית המקרים שנכללו במחקר הסתיימו בהרשעה או בהסדר טיעון. לפיכך, ניתן במחקר ביטוי מצומצם יותר לחוויותיהם של צעירים ובני משפחותיהם שההליכים בעניינם הסתיימו בתוצאות אחרות.

המחקר התמקד בצעירים ובמשפחות שקיבלו ייצוג משפטי במסגרת המערך, ואינו כולל את נקודת מבטם של מי שעברו את ההליך ללא ייצוג כזה. לפיכך, הממצאים מאפשרים לבחון כיצד המרואיינים תפסו את הייצוג המשפטי ואת תרומתו, אך לא להשוות בין חוויות של מי שקיבלו ייצוג ובין חוויות של מי שלא קיבלו אותו. נוסף על כך המחקר לא כלל קטינים ומשפחות

שקיבלו ייצוג משפטי פרטי שלא במסגרת מערך "עו"ד משלי", ולכן אין בממצאיו כדי ללמד על חוויותיהם או להשוות בין מאפייני הייצוג בשתי המסגרות .מחקרי המשך יוכלו לבחון את חוויותיהם של קטינים המקבלים ייצוג משפטי כבר משלב החקירה; להעמיק בחוויות ובצרכים של קטינים ומשפחות מן האוכלוסייה הערבית ושל מי שההליכים בעניינם הסתיימו בתוצאות אחרות; ולכלול גם קטינים ומשפחות שעברו את ההליך ללא ייצוג משפטי. מחקרים אלו עשויים להרחיב את ההבנה של משמעות הייצוג המשפטי ולסייע בהמשך התאמת השירות לצורכי הקטינים ומשפחותיהם.

6. סיכום, דיון וכיווני פעולה

מחקר זה בחן את תפיסותיהם של צעירים שנפגעו מעבירות מין חמורות בהיותם קטינים ושל הורים לקטינים שנפגעו מעבירות אלו, בנוגע להליך הפלילי ולסיוע המשפטי שקיבלו במסגרתו. הממצאים עוסקים בצורכי הקטינים ומשפחותיהם לאורך ההליך, בתרומת הייצוג המשפטי להתמודדות ולמימוש זכויות, ובמחירים וברווחים שיוחסו להשתתפות בהליך. שילוב נקודות המבט של הצעירים וההורים מאפשר לבחון את ההליך הן מנקודת מבטם של מי שחוו אותו כקטינים הן בהקשר המשפחתי שבו התנהל.

6.1 דיון

חוויית החקירה: תנאי הסביבה, שמירה על פרטיות ויחס הגורם החוקר

בהיבט הסביבתי, חלק מן המרואיינים תיארו את מרכזי ההגנה כמרחבים מותאמים ומזמינים, לעומת קשיים שחוו בחלק מן החקירות שנערכו בתחנות המשטרה. קשיים אלו נגעו, בין היתר, לתנאי הפרטיות, לבידוד האקוסטי ולחשש מחשיפה לגורמים אחרים בסביבת החקירה. עדויות המרואיינים ממחישות את חשיבותם של תנאים פיזיים וארגוניים המאפשרים שמירה על פרטיות ותורמים לתחושת הביטחון של קטינים נפגעי עבירה במהלך החקירה (Haahr-Pedersen et al., 2024; Mitchell et al., 2026).

חוויית הקטינים בחקירה ובעימות הושפעה מן ההכנה שקיבלו, מנגישות המידע על הצפוי להם בחקירה ומרגישותו של החוקר. ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם מחקרים המדגישים את חשיבותו של הממד הבין-אישי בחקירת ילדים נפגעי עבירה (Gemara et al., 2022; Karni-Visel, 2025). מחקר שניתח חקירות של ילדים שנפגעו מאלימות פיזית מצד הוריהם מצא כי תמיכת החוקר הייתה קשורה הן לביטוי הרגשי של הילדים הן למידע שמסרו בחקירה, וכי סוגים שונים של תמיכה היו קשורים להיבטים שונים בתגובות הילדים. ממצאיו מצביעים על החשיבות של מתן תמיכה המותאמת לצרכים הרגשיים והקוגניטיביים של הילד במהלך החקירה (Karni-Visel, 2025). בדומה, מחקר שנערך בקרב בני נוער שנחשדו כנפגעי סחר וניצול מיני מסחרי הראה כי מתן הנחיות וכללים לפני המעבר לתוכן החקירה, בניית קשר ושימוש באסטרטגיות תמיכה הם רכיבים מובחנים באופן שבו חוקרים מנהלים את המפגש עם בני נוער, ואף הצביע על הבדלים ניכרים בין חוקרים פדרליים ובין חוקרים במשטרה במידת השימוש בהם (Dianiska et al., 2024). המחקר הנוכחי מוסיף כי גם מנקודת מבטם של הצעירים, הכנה מראש, מידע ברור על החקירה והעימות ויחס רגיש מצד החוקר עשויים להפחית אי-ודאות ולחזק ביטחון ושליטה.

ממצאים אלו מדגישים את החשיבות של התייחסות משולבת לתנאי החקירה ולמאפייני המפגש עם הגורם החוקר. גישה משולבת זו באה לידי ביטוי במודל Barnahus, שהתפתח באירופה ושעקרונותיו משתקפים גם בפעילותם של מרכזי ההגנה בישראל. המודל משלב חקירה מקצועית עם מענים בתחומי ההגנה, הבריאות והטיפול, ונועד לצמצם את הצורך במפגשים ובתשאולים חוזרים ואת הסיכון לפגיעה נוספת במהלך ההליך. הספרות העוסקת במודל מדגישה כי לצד התאמת הסביבה הפיזית, יש חשיבות גם לתיאום בין המערכות, לקשר עם אנשי המקצוע ולמתן מידע ולשיתוף הילדים בהחלטות הנוגעות להם (Herbert et al., 2026; Mitchell et al., 2026). לנוכח ממצאי המחקר והיתרונות הגלומים במענה רב-מקצועי ומתואם, מתחדדת החשיבות של מימוש זכותם של קטינים נפגעי עבירה בכל גיל להיחקר במרכזי ההגנה, ולא רק של שיפור תנאי החקירה בתחנות המשטרה.

התמשכות ההליך הפלילי, המתנות ואי-ודאות

ממצאי המחקר הנוכחי מראים כי זימונים חוזרים, המתנות ממושכות ואי-ודאות בנוגע להתקדמות ההליך הפלילי ולסיומו היו מקור נוסף של עומס רגשי ותפקודי עבור הנפגעים ומשפחותיהם. ממצא זה מתיישב עם מחקר איכותני שבו צעירים שנפגעו מינית בילדותם תיארו הליכים ממושכים ועיכובים חוזרים כמקור למצוקה ולקושי להמשיך בחייהם, ואף כגורם שעשוי להרתיע מפנייה למערכת אכיפת החוק (McElvaney et al., 2024). בדומה, במחקר כמותי שנערך בישראל נמצא כי התמשכות ההליך הפלילי יותר מ-18 חודשים הייתה קשורה לחוויה שלילית יותר של קטינים נפגעי עבירות מין (גלון ואח', 2022). המחקר הנוכחי מראה כי העומס הכרוך בהתמשכות ההליך הפלילי ובאי-הוודאות הנלווית אליו עשוי להתחיל כבר בחקירה, עוד לפני שהתיק מגיע לבית המשפט. הממצאים מדגישים את הצורך לצמצם ככל האפשר זימונים חוזרים והמתנות ממושכות, תוך כדי התחשבות בגילם ובצורכיהם של הקטינים, ולהבטיח את מימוש זכותם לקבלת מידע על ההליך הפלילי, המעוגנת בחוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א–2001. לשם כך, יש להבטיח כי המידע יימסר באופן המותאם לגילם ולצורכיהם של הקטינים, כבר משלב החקירה ובכל שלבי ההליך הפלילי.

ההורים כמנווטי המשבר לאחר חשיפת הפגיעה

ההורים שהשתתפו במחקר תיארו כאב עז ומצוקה נפשית בעקבות גילוי הפגיעה המינית בילדם. ממצא זה עולה בקנה אחד עם הספרות על הורים לילדים שנפגעו מינית ושהם אינם הפוגעים (Browne et al., 2026; Lipinsky & Goldner, 2022; Yusuf et al., 2026). הורים אלו מתוארים לעיתים כ"קורבנות משניים" של הפגיעה, שכן חשיפת הפגיעה עשויה לפגוע ברווחתם הנפשית ובתפיסתם את עצמם כהורים (Browne et al., 2026). מחקרים מצביעים על מצוקה נפשית ניכרת ועל תגובות טראומטיות ואף פוסט-טראומטיות, ובהן הלם, האשמה עצמית ובושה, וכן על ערעור תחושת היכולת להגן על הילד והזהות ההורית (McElvaney & Nixon, 2020; Lipinsky & Goldner, 2022; Yusuf et al., 2026).

לצד המשבר הרגשי, ההורים תיארו גם יכולת להסתגל למשבר ולפעול, בעיקר באמצעות חיפוש אקטיבי אחר עזרה מקצועית – אסטרטגיה המתוארת בספרות כיעילה וכביטוי להסתגלות (Emirza & Bayrak, 2024). טיפול וייעוץ עשויים לסייע להורים בוויסות הרגשות המורכבים והמציפים, להגביר את פניותם הרגשית לילדם (Lipinsky & Goldner, 2022), לשקם את הביטחון והסמכות ההורית (Browne et al., 2026), ולחזק את החוסן המשפחתי (Yusuf et al., 2026). לצד החשיבות של טיפול וסיוע רגשי להורים, ממצאי המחקר מצביעים גם על הצורך בכתובת מקצועית זמינה ורציפה, שתלווה את הקטין ומשפחתו בכל שלבי ההליך באופן כוללני ופרואקטיבי, ותסייע להם להתמצא בין הגורמים והמענים הרלוונטיים, לקבל מידע והכוונה ולהתחבר, בעת הצורך, לשירותי טיפול וסיוע מתאימים.

חשיבותה של תמיכה מקצועית זו מתחדדת כאשר בוחנים את צורכיהם של קטינים שאינם נהנים מתמיכה מספקת של ההורים או הזקוקים למקורות תמיכה נוספים. במחקר קודם שנערך בסיוע המשפטי (גלון ואח', 2022) נמצא כי קטינים בהשמה חוץ-ביתית חוו את ההליך הפלילי באופן שלילי יותר מקטינים אחרים, גם לאחר הבאה בחשבון של משתנים נוספים. אף שהשמה חוץ-ביתית אינה מעידה בהכרח על היעדר תמיכה משפחתית, ממצא זה מדגיש את החשיבות של זיהוי צורכי התמיכה של קטינים במצבים אלו. המחקר הנוכחי ממחיש את תרומתו האפשרית של ייצוג משפטי פרואקטיבי, הכולל גם פעילות מול גורמים ומערכות נוספים בחיי הקטין, לקידום צרכיו וזכויותיו.

תרומת הייצוג המשפטי העצמאי לאורך ההליך הפלילי

סיוע משפטי מיטבי לקטינים נפגעי עבירות מין חורג מייצוג משפטי במובנו הצר, וכולל גם פעולה יזומה לקידום זכויותיהם וענייניהם של הקטינים הנפגעים, הן במסגרת ההליך הפלילי הן בתחומי חיים נוספים. הליווי המתמשך, הזמינות, הנגשת המידע והקשר האישי עם עורכות הדין סייעו לקטינים ולהוריהם להתמודד עם מורכבות ההליך ועם אי-הוודאות הכרוכה בו, וחיזקו את תחושות הביטחון והמוגנות. ממצאים אלו מתיישבים עם מחקרים עדכניים שלפיהם אמון, יחס מכבד ואכפתי, שקיפות וקבלת מידע ברור תורמים לחוויה חיובית ובטוחה במערכת המשפט (McElvaney et al., 2024; Piamenta & Gal, 2025).

לצד זאת, ממצאי המחקר מדגישים את תפקידן של עורכות הדין בקידום השתתפותם של הקטינים בהליך. תפקיד זה בא לידי ביטוי בהנגשת מידע ובהכנה לקראת שלבים מאתגרים, ובהם העדות והחקירה הנגדית, וכן בתיווך בין הקטינים ובין גורמי התביעה ובהבאת רצונותיהם, עמדותיהם וחששותיהם בפני מקבלי ההחלטות. חשיבותו של תפקיד זה מקבלת חיזוק במחקרם של פיאמנטה וגל (Piamenta & Gal, 2025) שנערך בישראל בקרב קטינים וצעירים שנפגעו מינית. במחקר נמצא כי חוויית ההשתתפות בהליך הפלילי עוצבה, בין היתר, על ידי מידת הנגישות למידע ברור ומותאם גיל, קיומם של יחסי אמון והמידה שבה הצעירים חשו כי קולם נשמע וכי הם שותפים בהחלטות הנוגעות להם; מנגד, הדרה מתהליכי קבלת החלטות נחוותה כפגיעה משמעותית בהשתתפותם.

תרומתו המרכזית של המחקר הנוכחי היא בהצגת הסיוע המשפטי העצמאי כמנגנון המסייע במימוש זכויותיהם של קטינים נפגעי עבירה לאורך ההליך הפלילי. הממצאים ממחישים כיצד עורכת הדין מתווכת לקטין את המערכת ואת זכויותיו, מכינה אותו לשלבים הצפויים, מביאה את קולו בפני מקבלי ההחלטות ומשמשת דמות יציבה עבורו ועבור הוריו. לצד זאת, תפקידה אינו מתמצה במסירת מידע ובליווי, אלא כולל גם פעולה יזומה לקידום זכויותיו של הקטין ולהגנה עליהן במהלך ההליך הפלילי ובהליכים משפטיים נלווים. הממצא שלפיו חלק מן הקטינים לא זיהו התאמות והגנות שקיבלו כזכויות, לצד עדויות על קשיים שחוו חלק מן הצעירים בהגנה על זכויותיהם במהלך ההליך הפלילי, מדגיש כי ייצוג משפטי מיטבי מחייב הן הנגשה של הזכויות באופן המותאם לקטינים הן פעולה אקטיבית להבטחת מימושן.

השתתפות הקטינים בהליך הפלילי

ממצאי המחקר מדגישים כי השתתפות משמעותית של קטינים בהליך הפלילי אינה מחייבת מעורבות מרבית בכל שלב, אלא אפשרות לבחור כיצד ובאיזו מידה להיות מעורבים, להשמיע קול ולהשפיע, בהתאם לרצונותיהם, לצורכיהם ולמצבם הרגשי. ממצא זה תואם את מחקרם של פיאמנטה וגל (Piamenta & Gal, 2025), שהדגיש את חשיבותם של מידע מותאם גיל, יחסי אמון ושותפות בהחלטות. המחקר הנוכחי מוסיף כי הייצוג המשפטי עשוי ליצור השתתפות גמישה: לא בהכרח להרחיב את המעורבות של הקטינים בכל שלבי ההליך, אלא לאפשר בחירה במידתה ובאופייה. גם בחירה שלא להשתתף ישירות בשלב מסוים עשויה לבטא שליטה. לצד זאת, נדרשת תמיכה מן ההורים השומרת על מקומו של הקטין כבעל זכויות וקול משלו.

המחירים והרווחים של הקטינים מהשתתפות בהליך הפלילי

ממצאי המחקר מצביעים על המתח הטמון בהשתתפותם של קטינים נפגעי עבירות מין בהליך הפלילי, ומבחינים בין המחירים הכרוכים בעצם ההשתתפות בהליך לאלו הנובעים מהתמשכותו. עצם ההשתתפות בהליך, ובכלל זה הצורך לשוב ולעסוק בפגיעה במסגרת חקירות, עדויות ודיונים, עשויה לעורר מחדש חוויות קשות ולהכביד על תהליכי ההתמודדות והשיקום של הקטינים. לצד זאת, התמשכות ההליך, עיכובים והמתנות ממושכות עלולים להוסיף לעומס הרגשי והתפקודי ולהקשות על החזרה לשגרת החיים, לרבות בתחומי הלימודים והקשרים החברתיים. הבחנה זו עולה בקנה אחד עם מחקרם של מקאלוויני ואח' (McElvaney et al., 2024), שבו תיארו צעירים שנפגעו מינית בילדותם כיצד הליכים ממושכים ועיכובים הקשו עליהם להתקדם בחייהם, פגעו בהיבטים שונים של חייהם והותירו אותם קשורים להליך ולפגיעה לאורך זמן.

בד בבד, ההליך עשוי להיות מקור להכרה, לתחושת סוכנות (agency) ולהעצמה. האפשרות להשמיע קול, להשפיע על החלטות ולחוות כי לעמדותיהם ניתן משקל אפשרה לחלק מן הקטינים לתפוס את עצמם גם כמי שפועלים ומשפיעים בהליך. ממצא זה תואם מחקרים

המדגישים את חשיבותה של שותפות צעירים בהחלטות הנוגעות להם (McElvaney et al., 2024; Piamenta & Gal, 2025).

המחירים והרווחים עשויים אפוא להתקיים זה לצד זה ולהשתנות בין נפגעים ובשלבים שונים של אותו הליך: ההשתתפות עשויה לעכב את החזרה לשגרה, ובה בעת לאפשר הכרה בפגיעה ותחושת השפעה ושליטה.

מכלול הממצאים מלמד כי חוויית ההליך מושפעת לא רק מתוצאותיו המשפטיות אלא גם מאופן התנהלותו. סביבה מותאמת, מידע נגיש, רציפות, יחס רגיש ואפשרות לבחור את מידת ההשתתפות עשויים לצמצם עומס ולחזק ביטחון, שליטה ותחושת סוכנות; סביבה שאינה מותאמת, אי-ודאות, עיכובים, אי מימוש או הפרת זכויות והיעדר אפשרות להשפיע עלולים להוסיף על הקושי הכרוך בפגיעה עצמה.

במסגרת זו, הסיוע המשפטי הייעודי עשוי לתווך בין דרישות מערכת המשפט ובין צורכי הקטין ומשפחתו. חשיבותו אינה מתמצה בהנגשת זכויות וביצירת אפשרויות להשמעת קול ולבחירה, אלא גם בפעולה יזומה לקידום עמדותיו וזכויותיו של הקטין מול הגורמים המעורבים בהליך. בכך עשוי הייצוג המשפטי להפוך את השתתפותו של הקטין מהשמעת עמדה בלבד לאפשרות ממשית להשפיע על ההחלטות הנוגעות לו, גם כאשר ההכרעה עצמה אינה בידיו. לצד זאת, הייצוג מעניק רציפות בהליך המתאפיין לעיתים באי-ודאות ובאובדן שליטה, ומביא עמו פרואקטיביות ותפיסה כוללנית בנוגע למכלול זכויות הקטין הנפגע. כך יכול הקטין להשתתף בהליך כבעל זכויות, עמדה וקול, ולא רק כנפגע עבירה שהמערכת פועלת בעניינו.

6.2 כיווני פעולה

המלצות ברמת המדיניות

- **מומלץ להבטיח את מימוש זכאותם של קטינים נפגעי עבירה להיחקר במרכזי ההגנה, בהתאם להסדרים הקבועים בדין**. יש לפעול לכך שקטינים הזכאים לחקירה במרכז הגנה יופנו אליו בשיטתיות, שאחריותם של הגורמים המפנים תוגדר ושתיערך בקרה על יישום ההפניה. נוסף על כך יש להבטיח כי הקטינים והוריהם יקבלו כבר בשלבים הראשונים של ההליך מידע ברור ונגיש על מרכזי ההגנה, על תפקידם ועל האפשרות להיחקר בהם, בהתאם לתנאי הזכאות. במקרים שבהם החקירה נערכת בתחנת המשטרה, יש להבטיח תנאים מותאמים לגיל הקטין ולצרכיו, ובכלל זה שמירה על פרטיות, הפרדה מגורמים אחרים ותחושת ביטחון.
- **מומלץ לקבוע הנחיות לצמצום זמני ההמתנה של קטינים במהלך ימי החקירה**. הנחיות אלו יתייחסו לתכנון זמני החקירה, למתן מידע על עיכובים ולהבטחת אפשרות להפסקות למנוחה ולאכילה, תוך התחשבות בגילם ובצורכיהם של הקטינים.

- **מומלץ לפעול להבטחת יישומו של סעיף 12 לחוק זכויות נפגעי עבירה, הקובע כי הליכים הנוגעים לעבירות מין או אלימות יתקיימו בתוך זמן סביר, תוך כדי הגדרת אמות מידה ולוחות זמנים המותאמים לגילם ולצורכיהם של קטינים נפגעי עבירה**. בכלל זה, יש לחזק את מנגנוני המעקב והבקרה על יישום הנחיית פרקליט המדינה מס' 6.13 ונוהל נשיאת בית המשפט העליון מס' 17-1, הקובעים הסדרים לקידום הטיפול בתיקים ולהקדמת עדותם של קטינים נפגעי עבירה, בכפוף לתנאים ולחריגים הקבועים בהם. עוד מומלץ לבחון קביעת נהלים מקבילים במשטרה, שיגדירו לוחות זמנים מותאמים לקטינים בשלבי החקירה ומנגנונים להבטחת העמידה בהם.
- **מומלץ לקיים הכשרות ייעודיות לפרקליטים ולשופטים בנושא זכויותיהם של קטינים נפגעי עבירות מין במהלך מתן עדות וחקירה נגדית**. ההכשרות יתמקדו בהוראות סעיפים 2 ו-2א לחוק לתיקון סדרי הדין (חקירת עדים), העוסקות בהגנה מפני חקירה בלתי הוגנת ובהגבלת חקירה על עברו המיני של נפגע עבירת מין, תוך כדי התייחסות לחריגים הקבועים בדין. נוסף על כך יודגשו השפעותיה האפשריות של חקירה פוגענית על קטינים וחשיבות השמירה על זכויותיהם, לרבות באמצעות התערבות בזמן אמת מצד הגורמים המוסמכים במהלך העדות.
- **מומלץ להבטיח הפניה יזומה ושיטתית לסיוע המשפטי העצמאי כבר עם הגשת התלונה**. מממצאי המחקר עלה שתהליך הפנייה לסיוע המשפטי הוא פשוט ומהיר לאחר שנודע למשפחות על זכאותן, אך חלק ניכר מן המרואיינים לא היו מודעים לזכאות בתחילת ההליך, ולא תמיד התקיימה הפניה שיטתית לשירות. לנוכח הרחבת הזכאות לייצוג משפטי כבר משלב החקירה, מומלץ להבטיח מנגנון הפניה יזום ושיטתי לקטינים נפגעי עבירות מין הזכאים לסיוע, בעת הגשת התלונה במשטרה או במרכז ההגנה. מנגנון זה יכלול יידוע מותאם לגיל על הזכאות, הגדרה ברורה של אחריות הגורמים המפנים ומעקב אחר ביצוע ההפניה, כדי לאפשר לקטינים ולמשפחותיהם לממש את הזכאות בשלב מוקדם ככל האפשר.

המלצות ברמת 'מערך עו"ד משלי'

- **מומלץ להמשיך ולבסס הכשרות בנושא ייצוג משפטי מודע טראומה ומבוסס זכויות**. מומלץ לקיים הכשרות שוטפות לכלל עורכי הדין במערך, המשלבות גישה מודעת טראומה עם העמקת הידע והמיומנויות הנדרשים למימוש זכויותיהם של קטינים נפגעי עבירות מין. ההכשרות יעסקו בהשפעות האפשריות של טראומה על תקשורת, זיכרון, ויסות רגשי והשתתפות בהליך; בהתאמת מסירת המידע וההכנה לגיל הקטין ולמצבו; ובהנגשת זכויותיו באופן שיאפשר לו להבין אותן ולהשתתף בהחלטות הנוגעות לו. לצד זאת, יושם דגש על תפקידו הפעיל של הייצוג המשפטי בעמידה על זכויות הקטין לאורך ההליך הפלילי, ובכלל זה הזכות לקבלת מידע, קידום הטיפול בתיק בתוך זמן סביר, וההגנה מפני חקירה נגדית בלתי הוגנת או פוגענית, לרבות באמצעות פנייה לגורמים המוסמכים להתערב בעת הצורך.

- **מומלץ להבנות את הקשר של עורכי הדין עם הקטינים והוריהם על בסיס עקרונות של הדרגתיות, ערוצי תקשורת נפרדים ושקיפות**. יש להתאים את קצב מעורבותו של הקטין לצרכיו ולרצונותיו, להבטיח לו ערוץ תקשורת ישיר ועצמאי עם עורך הדין ולנהל את הקשר עם ההורים בשקיפות כלפיו. עקרונות אלו נועדו לאפשר להורים לתמוך בקטין, תוך שמירה על מעמדו כמיוצג ועל זכותו להשתתף בהחלטות הנוגעות לו.
- **מומלץ לפתח מידע נגיש ומותאם לקטינים ולהורים על זכויותיהם ועל ההליך הפלילי**. המידע ירכז את הזכויות, השירותים והאפשרויות בשלבי ההליך, יסביר את תפקידי הגורמים המעורבים ואת דרכי קבלת הסיוע, ויונגש בגרסאות נפרדות לקטינים ולהורים, בשפות ובפורמטים מתאימים. עורך הדין ילווה את מסירתו בהסבר פעיל ויוודא שהקטין והוריו מבינים את האפשרויות הרלוונטיות.
- **מומלץ לפתח כלי מובנה להכנת קטינים לעדות בבית המשפט ולחקירה נגדית**. הכלי יסייע לעורכי הדין להסביר לקטין, בהתאם לגילו ולמצבו, מי ישתתף בדיון, כיצד הוא מתנהל, אילו סוגי שאלות עשויים להישאל ומה אפשר לעשות במצב של קושי, בלבול או צורך בהפסקה. מטרתו להפחית אי־ודאות, ולא להשפיע על תוכן העדות.
- **מומלץ לתת מענה מותאם לקטינים ללא תמיכה משפחתית מספקת**. כבר בתחילת הליווי יש לזהות מצבים אלו ולבחון עם הקטין ועם גורמי המקצוע אילו מקורות תמיכה נוספים יוכלו לסייע לו, תוך כדי מתן תשומת לב לצרכים העלולים להיוותר ללא מענה בהיעדר מבוגר משמעותי.
- **מומלץ לחזק את יכולתם של עורכי הדין להפנות למענים טיפוליים בעת הצורך**. מומלץ להקנות לעורכי הדין במערך ידע וכלים לזיהוי מצבים שבהם הקטין או משפחתו זקוקים לסיוע רגשי או מעוניינים בו, ולהפנותם לגורמי טיפול מתאימים. צורך זה עשוי להתעורר הן בעקבות הפגיעה המינית הן בעקבות קשיים הנובעים מן ההשתתפות בהליך הפלילי עצמו.

עוד פרסומים של המכון בנושא

טופורק בר, א' ושורק, י' (2026). *בין השתתפות לצדק: פרקטיקות מיטיביות למחקר מודע-טראומה והחוויות של ילדים נפגעי עבירות מין בהליך הפלילי. סקירת ספרות בין-לאומית.* דמ-070-26.

טפר, י', שפירא, ה', סרבר, מ', אלפסי, ב' וארזי, ט' (2024). *מערך ייצוג קטינים 'עו"ד משלי': סיכום ממצאי מדידות t-0 ו-t-1 ותובנות שעלו מהן.* דמ-019-24.

גלעד, ע', טופורק בר, א' ושורק, י' (2023). *מרכזי הגנה בישראל: תפיסות על פרקטיקה מיטבית ואתגרים בהפעלת המרכזים – מחקר הערכה מעצבת.* דמ-940-23.

טפר, י', סרבר, מ' וארזי, ט' (2022). *ממצאים ותובנות מסקר עובדות סוציאליות לחוק פרויקט 'עו"ד משלי'* [מצגת מחקר]. מ-210-22.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

מקורות

גלון, ע', כהן, ש' ורבינוביץ', ל' (2022). *מימוש זכויות קטינים נפגעי עבירות מין חמורות בהליך הפלילי בתיקי הסיוע המשפטי*. משרד המשפטים, חטיבת תכנון, מדיניות ואסטרטגיה, הסיוע המשפטי.

הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי (2019). *דין וחשבון הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי*.

טופורק בר, א' ושורק, י' (2026). *בין השתתפות לצדק: פרקטיקות מיטביות למחקר מודע-טראומה והחוויות של ילדים נפגעי עבירות מין בהליך הפלילי. סקירת ספרות בין-לאומית*. דמ-070-26. מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל.

כץ, כ', בן אור, נ', שרר, י', בן-מאיר, ע', אופיר, ע' ופליישמן, צ' (2021). *דוח הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות*. מכון חרוב; אוניברסיטת תל אביב, בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל.

ניג'ם-אכתילאת, פ', שורק, י' וטופורק בר, א' (2026). *חקירת ילדים נפגעי עבירה: עקרונות, פרקטיקות מיטביות ואתגרים. סקירה בין-לאומית*. דמ-065-26. מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל.

סבג, י', רזניקובסקי-קוראס, א', בכר, י' וארזי, ט' (2025). *שיתוף קטינים, בוגרים והוריהם במסגרת הוועדה הציבורית לבחינת דרכי הטיפול וההליכים בנוגע לילדים בסיכון לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה)*. דמ-039-25. מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל.

שקדי, א' (2011). *המשמעות מאחורי המילים: מתודולוגיות במחקר איכותני – הלכה למעשה*. רמות.

Ahern, E., Kowalski, M., & Lamb, M. E. (2018). A case study perspective: The experiences of young persons testifying to child sexual exploitation in British criminal court. *Journal of Child Sexual Abuse, 27*(3), 321–334.

Boss, P. (1999). *Ambiguous loss: Learning to live with unresolved grief*. Harvard University Press.

Browne, D., Hanna, D., Jordan, J. A., Howie, C., & Dyer, K. F. W. (2026). The lived experience of mothers of children who have been sexually abused: An interpretative phenomenological analysis. *Journal of Clinical Psychology, 82*(2), 198–206.

Dianiska, R. E., Simpson, E., Kim, S., Lyon, T. D., & Quas, J. A. (2024). Building rapport in interviews with adolescent trafficking victims. *Child Abuse Review, 33*(2), e2864.

Emirza, E. G., & Bayrak, N. G. (2024). Coping strategies and psychological resilience of parents with children victimized of sexual abuse: A cross-sectional descriptive study. *Journal of Pediatric Nursing, 78*, 21–30.

Field, N., & Katz, C. (2023). The experiences and perceptions of sexually abused children as participants in the legal process: Key conclusions from a scoping literature review. *Trauma, Violence, & Abuse, 24*(4), 2758–2771.

Gemara, N., Cohen, N., & Katz, C. (2022). "I do not remember… You are reminding me now!": Children's difficult experiences during forensic interviews about online sexual solicitation. *Child Abuse & Neglect, 134*, 105913.

Haahr-Pedersen, I., Bach, M. H., Banner, J., Spitz, P., Balsløv, M., Perera, C., Bramsen, R. H., & Hansen, M. (2024). Children's experiences of undergoing forensic interviews and forensic medical examinations in a Danish Child Advocacy Center. *Child Indicators Research, 17*, 2047–2067.

Herbert, J. L., Tindal, R. A., Mitchell, M., Warrington, C., & Bovarnick, S. (2026). Centring the child's experience: A synthesis of evidence for measuring outcomes in Barnahus. *Child Abuse & Neglect, 176*, 108067.

Karni-Visel, Y. (2025). The effectiveness of the Revised Protocol's supportive techniques in eliciting information from children disclosing physical abuse. *Child Abuse & Neglect, 165*, 107491.

Lipinsky, A. S., & Goldner, L. (2022). "God, why?": The experience of mothers from the Israeli ultra-orthodox sector after their child's disclosure of sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence, 37*(17–18), NP16799–NP16828.

McElvaney, R., Collin-Vézina, D., Alaggia, R., & Simpson, M. (2024). 'Then I met this lovely police woman': Young people's experiences of engagement with the criminal justice system. *Child Abuse Review, 33*(3), e2875.

McElvaney, R., & Nixon, E. (2020). Parents' experiences of their child's disclosure of child sexual abuse. *Family Process, 59*(4), 1773–1788.

Mitchell, M., Warrington, C., Devaney, J., Lavoie, J., & Lamb, E. (2026). Transforming child protection and justice systems: Implementing the Barnahus (Bairns' Hoose) model in Scotland with a focus on space and forensic interviewing. *Child Abuse Review, 35*(3), e70129.

Piamenta, J., & Gal, T. (2025). 'They told me I was not a party in this case': Children's and young people's experiences of participation and exclusion in the criminal justice process following their sexual maltreatment. *Child Abuse & Neglect, 162*, 107078.

Randell, I., Seymour, F., Henderson, E., & Blackwell, S. (2018). The experiences of young complainant witnesses in criminal court trials for sexual offences. *Psychiatry, Psychology and Law, 25*(3), 357–373.

Robinson, J. (2015). The experience of the child witness: Legal and psychological issues. *International Journal of Law and Psychiatry, 42–43*, 168–176.

Saunders, B. J., Lansdell, G., & Frederick, J. (2020). Understanding children's court processes and decisions: Perceptions of children and their families. *Youth Justice, 20*(3), 272–292.

Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Sage.

United Nations General Assembly. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. United Nations.

United Nations Economic and Social Council. (2005, July 22). *Guidelines on justice in matters involving child victims and witnesses of crime* (Resolution 2005/20, Doc. E/RES/2005/20). United Nations Digital Library.

Yusuf, R., Fahim, F., Khan, M. A. B., Ahmed, G., Shehab, O. A., Abdel Aziz, K., Amiri, L., & Fry, D. (2026). Psychological impact and coping responses of non-offending caregivers following child sexual abuse disclosure: A qualitative systematic review. *Child Abuse & Neglect, 176*, 108020.

Zajac, R., Westera, N., & Kaladelfos, A. (2017). A historical comparison of Australian lawyers' strategies for cross-examining child sexual abuse complainants. *Child Abuse & Neglect, 72*, 236–246.

מקורות משפטיים

חוק זכויות נפגעי עבירה התשס"א-2001.

חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים) התשט"ו-1955.

חוק לתיקון סדרי הדין (חקירת עדים) התשי"ח-1957.

חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב] התשמ"ב-1982.

חוק סיוע לקטינים נפגעי עבירות מין או אלימות התשס"ח-2008.

תקנות זכויות נפגעי עבירה התשס"ב-2002.

חוק הסיוע המשפטי (תיקון מס' 20) התשע"ז-2017.

חוק הסיוע המשפטי (תיקון מס' 26) התשפ"ד-2024.